

L'Institut Panamericà de Bibliografia i Documentació

Abans de començar a treballar a l'Editorial Atlante i abans que Fernando Con del Dago, el mexicà fill de pares asturians, em parlés de la creació d'una empresa editorial, jo ja m'havia posat al cap de tornar a treballar, d'una manera o altra, en activitats relacionades amb el món dels llibres.

Veia que diversos companys s'havien dedicat a ~~treballar~~ feines molt diferents de les que feien a casa nostra i em semblava que jo no m'hi podria adaptar de cap manera. Admirava un amic mestre d'escola que s'havia decidit a fer de corredor de comerç de les coses més diverses; no em sabia avenir que un altre bon company que havia ocupat un alt càrrec com a funcionari de l'Ajuntament de Barcelona també es dediqués al comerç i que tots dos haguessin reeixit. Sabia que d'altres bons amics també s'havien adaptat a feines que no tenien cap mica de relació amb les de Barcelona. Jo no em veia amb cor d'adaptar-m'hi.

M'hauria agradat molt poder tornar a tenir una llibreria com la que tenia abans d'anar a presidir però no disposava de diners per establir-me pel meu compte i menys encara per a dedicar-me a fer edicions. I, en canvi, dos o tres coneguts refugiats ho havien aconseguit, a Mèxic o a d'altres llocs d'Amèrica, i havien acabat reeixint en aquell ram. Com ho havien aconseguit? Es que havien trobat un capitalista?

Em van dir que hi havia mexicans rics que compraven molts llibres, tenien bones biblioteques i vaig pensar que potser les tenien sense catalogar i que em podria oferir com a bibliotecari a hores. Però qui m'hi podria presentar si no coneixíem ~~se~~ ningú?

Entestat en la cosa dels llibres, vaig assabentar-me que a Mèxic s'havien publicat diverses revistes bibliogràfiques però, en aquells moments, no n'hi havia cap. Havien

155

anat desapareixen una barrera l'altra, mancades de protecció oficial o dels organismes representatius del gremi de llibreters i editors que existien per partida doble.

Vaig anar diverses vegades a la Biblioteca Nacional que hi havia a l'Avinguda Uruguai, prop de l'estatge de l'Orfeó Català, l'entitat fundada pels compatriotes antics residents, on havíem anat a parar la majoria dels catalans acollits amb molta cordialitat per aquells ^{(compatriotes} ~~espanyols i portuguesos~~ mexicanitzats que s'havien sabut obrir pas qui sap amb quin esforç i després de lluitar molt. Però no eren pocs els que havien sortit amb la seva, fent de l'ofici o dedicant-se al comerç i també creant una indústria petita o gran. Entre els vells emigrats n'hi havia fins i tot que havien arribat a mil.lionaris, deien. I ho vam poder comprovar a no trigar gaire.

També vaig anar a la Biblioteca del Congrés, on es feia el dipòsit legal de tots els llibres que s'editaven al país. Estava instal·lada al carrer de Tacuba 1, com la Nacional, en un antic convent o església que havia estat expropiada en temps de la persecució religiosa, arran de la Revolució popular.

Entre les dues biblioteques vaig conèixer els butlletins bibliogràfics que arribaven dels Estats Units i de Cuba, Argentina i Brasil, publicats amb regularitat, mentre d'altres sortien de tant en tant i, tot d'una, desapareixien per a donar pas a un altre més tard.

En aquell temps el país de més producció editorial, entre els de l'Amèrica Llatina, era l'Argentina, i Cuba li anava al darrere; mentre el Brasil que, naturalment, editava en portugués, els anava molt a prop o els superava i publicava un butlletí tan dens com l'argentí amb molta regularitat.

Se'm va acudir de fer un butlletí de mostra i, ampliant la iniciativa, cercar un radi d'acció més gran. ~~Se'm~~ ^{em} ambionant "conquistar l'Amèrica", vaig batejar amb un nom pretenent un organisme que no volia que tingués l'aire d'empresa estrictament comercial: en vaig dir Instituto Panamericano de Bibliografía y Documentación / Pan American Institute of Bibliography and Documentari Sources i en vaig fer unes targetes com a director, tot el qual feia un cert efecte amb el seu aire nord-americà que després vaig domiciliar a la mateixa adreça de la Compañía General Editora, S.A., que fundaríem amb

156

el mexicà-asturià Con del Dago, i amb el seu consentiment sense haver de pagar lloguer, ni telèfon ni apartat postal.

El bon amic Pere Calders que havia posat una oficina-taller de dibuix publicitari al carrer de Madero, no gaire lluny del nostre despatx, en va fer el segell o distintiu de l'Institut, amb una sil·leta de tot el continent americà, molt simple però molt bonic, com tot el que sortia de les seves mans.

Un altre bon amic - Avel·lí Artís-Gener "Tísner", en faria les vinyetes que encapçalarien les deu classificacions bibliogràfiques del Boletín Bibliográfico Mexicano.

Així que vaig poder disposar del paper de cartes i de les targetes, en va semblar que ja havia trobat el camí de la meua emancipació de l'Atlante i vaig fer el meu "Pla Quinquenal" començant pel número de mostra del Butlletí, amb un subtítol que deia: Reseña mensual de libros y folletos editados en México i anunciant el primer pla de publicacions del flamant Institut, més o menys fantasma, sense saber com ni quan les podria fer: un Índice Bibliográfico Panamericano, dedicat a llibres i opuscles editats en llengua castellana a tots els països d'Amèrica, perquè se n'editaven i encara se d'editen no solament a l'Amèrica Llatina sinó també als Estats Units d'Amèrica i no pas pocs; una Guía del Lector, sobre informacions bibliogràfiques, crítica de llibres, llibres de pròxima aparició, biografies d'escriptors i biblioteconomia; un Índice Legislativo Mexicano amb totes les disposicions del Poder Executiu Federal; i una Legislación y disposiciones de los Estados Mexicanos, index de totes les disposicions dels diversos Estats autònoms de la federació. Res d'allò no existia en aquell moment i en semblava que tot era de molta utilitat no solament per als organismes oficials sinó també per un gran nombre de particulars i empreses de diverses menes.

El primer número del Boletín Bibliográfico Mexicano, portava la data ~~del 15 de~~ 6 d'octubre de 1939. I, naturalment, com que era un número de mostra, no vaig gestionar ni un sol anunci. Però com que havia fet coneixença amb un català antic resident, que s'havia nacionalitzat mexicà feia anys, i que també s'havia dedicat a fer reculls bibliogràfics fins que va entrar a ocupar càrrecs en organismes oficials, vaig publicar^{li} l'anunci~~ar~~ d'un llibre que recopilava una sèrie d'impressions de viatge de destacats personatges mexicans, antics i moderns, i que es titulava Viajeros de México.

157

L'autor i proloquista es deia Felip Teixidor i el llibre figurava editat per una revista molt distingida que es deia Letras de México però, probablement i com se sol fer sovint, l'edició havia estat pagada pel propi autor per no posar-la a la venda com una edició particular que sempre desmereix qualsevol llibre pel fet de no haver trobat editor. I val a dir que resultava força interessant perquè comprenia textos originals d'escriptors mexicans antics i moderns, com Fray Servando Teresa de Mier, Lorenzo Zavala, Francisco Bulnes, Justo Sierra, Amado Nervo, Carlos González Peña, Juan de Dios Bojórquez, Salvador Novo, etc.

Felip Teixidor, era fill de la comarca del Maresme i havia arribat a la ciutat de Mèxic quan era molt jove, després de passar pels Estats Units; s'havia nacionalitzat mexicà molt aviat i gràcies a això havia pogut ocupar càrrecs burocràtics a Secretaries i altres organismes oficials com per exemple la Secretaria o Ministeri d'Economia, Relacions Exteriors, l'Empresa estatal de Petrolis, etc. i tenia molts amics mexicans, especialment entre els literats i artistes.

Casualment, havia estat molt amic dels germans Oliva de Vilanova, els impressors amb els quals havia treballat jo i quan ^{va} ~~havia~~ passat pels Estats Units ^{va conèixer} ~~havia conegut~~ la vídua d'un cosí dels Oliva que es deia ^(Rafael) ~~don~~ Sala, artista-pintor que jo havia conegut a Vilanova i La Geltrú/ⁱ que sempre m'havia fet molta gràcia pels seus acudits i el seu tarannà de bohemí. La seva vídua era una bibliotecària peruana, intel·ligent i simpàtica, molt moreneta de pell. Però havien tingut la pega de tenir un fill una mica anormal i això la tenia sempre molt preocupada i mai no la vaig veure ~~sonriure~~ riure.

Un dia, parlant amb l'amic Teixidor sobre els meus plans editorials i explicant-li com pensava fer els índexs legislatius, em va dir que em faria quatre ratlles de presentació per un Magistrat de la Suprema Corte de Justicia que potser em podria donar un cop de mà per a gestionar una subvenció oficial. Vaig anar a veure el tal magistrat i, molt amablement, em va fer explicar, ben detalladament, com pensava fer aquells índexs legislatius de la Federació i dels Estats. Li vaig explicar tan bé com vaig poder i es va manifestar molt interessat per aquelles publicacions que, confirmava, que omplirien un buit. Em va demanar que li fes un informe per escrit, ben detallat, i que li portés el més aviat possible.

Em va presentar al bibliotecari de la Suprema Corte, dient-li que em donés totes les facilitats de consulta de les publicacions oficials mexicanes i vaig prendre nota per a uns resums de les disposicions relatives a diverses matèries i ministeris o secretaries, amb una mostra dels índexs corresponents per a trobar les disposicions amb rapidesa per temes i per dates.

Al cap de pocs dies i quan ja em va semblar que l'informe era suficient per donar una idea del que es tractava, vaig anar a veure altra vegada al magistrat i aquell dia ja em vaig fixar més en l'edifici d'aquell Tribunal. Havia estat construït expressament no feia gaire temps. Estava situat a la cantonada de la Plaça de la República, amb el carrer Pino Suárez. Un edifici decorat amb uns impressionants murals del gran pintor José Clemente Orozco (1883-1949), a base de temes de crítica revolucionària contra la justícia burgesa. Orozco era un dels tres grans artistes de la pintura mexicana contemporània amb Diego Rivera (1886-1957) i David Alfaro Siqueiros (1896-1974), tots els quals tindria ocasió de conèixer de prop durant la darrera etapa de la meua estada a Mèxic.

I bé. Tornem a parlar del magistrat. Un cop ~~hi~~ vaig haver fet l'informe, li vaig portar i em va dir que s'ho estudiaria i que hi tornés la setmana següent. Jo ja em veia patrocinat pel més alt tribunal del país i allò em podia oferir noves perspectives de feina per al meu Institut ~~de Recerca i Desenvolupament~~. L'anabilitat del magistrat mexicà em confirmaria, però, la dita que els mexicans ben educats mai no diuen a res que no i que ja és tradicionalment admes que el seu caramaleo no falla mai però sempre acaba amb un vuelva usted mañana i aquest donà no arriba mai. ~~Però~~ En aquest cas va resultar pitjor: un dia vaig llegir a la premsa mexicana que la Suprema Corte de Justicia de la Nación anava a publicar un índex de la seva jurisprudència que seria de gran utilitat per a tots els advocats i per a les empreses industrials i mercantils de tota la República. I que, simultàniament, editaria uns índexs legislatius ~~relatius~~ de les disposicions Federals i un altre dels Estats de la Unió.

El meu primer impuls va ser anar a veure directament al magistrat però primer vaig voler consultar-ho al bibliotecari amb el qual ^{fet} haviem una bona amistat, i em va dir, con

fidencialment, que ja tenia encarregada la redacció d'aquells índexs a un equip que dirigiria el magistrat i que per aquelles publicacions ja havia estat votada una quantitat extraordinària.

Vaig pujar volant al despatx del magistrat i vaig dir al que li feia d'ordenança a la porta qui era jo, perquè deia que ja no em recordava. Li vaig afegir que volia veure al Señor Magistrado i va entrar al despatx. Quan va sortir, amb la més gran amabilitat, l'home em va dir que el Señor Magistrado estava en sessió. Hi vaig tornar l'endemà i tornava a estar ~~romant~~ en sessió. Vaig comprendre que no hi havia res a fer i que jo, un simple refugiat "espanyol", no podia aspirar a esdevenir un funcionari del Govern mexicà, ni que fos amb caràcter temporer, i menys encara de la Suprema Corte de Justicia mexicana. Ja m'ho podia suposar. Però jo només aspirava a tenir la deguda autorització per unes publicacions d'aquella mena.

~~Però~~ El bo del cas és que mai no vaig veure enlloc, ni esmentades a la premsa, cap de les publicacions projectades i relatives a disposicions governamentals.

Ho vaig preguntar a l'amic Teixidor i amb un somriure molt expressiu em va dir:

- Puro caramelo -, amic. Qui sap quins problemes han tingut entre ells i, al final, s'ha deixat córrer tot. Això passa sovint en aquest país. L'un per l'altre, es deixen de fer les coses. Es el clima, potser.

Vaig dedicar-me de ple al Boletín Bibliográfico Mexicano i amb el número de mostra vaig aconseguir uns quants anuncis que em pagaven el cost de l'edició, per començar.

El primer número definitiu portaria la data del 31 de gener de 1940 i per la suggerència d'un funcionari de l'Administració Principal de Correus que em va rebre els primers exemplars adreçats a les principals biblioteques del país i de l'estranger, a editors i a llibreters, vaig sol·licitar el registre com Article de segona classe, la qual cosa em representaria un estalvi important en segells. I la concessió no es va fer esperar ~~gens~~: la rebia el dia 28 d'aquell mateix mes de febrer, sense preguntar-me si era mexicà o estranger. Que això també em va tenir intranquil uns quants dies.

Al mes següent, el mateix funcionari, a qui sonava una propina tot sovint, em va suggerir de fer una instància al President de la República demanant la franquícia postal ja que no hi havia cap altre butlletí bibliogràfic mexicà que el meu.

No vaig fer sense cap mica de confiança d'aconseguir aquella franquícia. A la instància adreçada al General Lázaro Cárdenas hi vaig fer constar, per començar, que jo era un assilat polític procedent de l'Espanya Republicana; que disposava de la Tarja corresponent número 125099, lliurada pel Registre d'Estrangers del Servei de Migració amb data del 27 de juliol de 1939 i que al dors hi havia una nota ~~aportada el 15 de juliol de 1939~~ autoritzant-me a activitats remunerades i en general a intervenir en tota mena de comerç, excepte ~~en~~ cantinas, cabarets y similares.

M'havia equivocat, aquesta vegada. Quan menys ho esperava, vaig rebre un ofici de la Presidència de la República, datat el 8 d'abril del mateix any 1940, comunicant-me que el President Cárdenas m'havia concedit la franquícia postal. Consultat el ~~meu~~ funcionari postal assessor i amic, em va dir que tot el que portés una etiqueta de l'Institut on constés que tenia franquícia presidencial, podia circular sense cap mena d'impe-
diment. Perquè la franquícia era concedida, precisament, a nom del ja "important" Instituto Panamericano de Bibliografía y Documentación. I en nom de l'Institut vaig poder dipositar) ~~l'envi~~ la Correus no solament el Butlletí sinó també els paquets de llibres. I tot anava certificat o registrat, que diuen a Mèxic.

Els anuncis ja no solament em cobrien el cost de tot el tiratge sinó que ~~ja~~ em donaven un benefici que era la retribució del meu treball i del treball de la meua dona que es dedicava a corregir les proves i a preparar la distribució. A més a més, vaig aconseguir que els principals llibreters de la Ciutat de Mèxic es quedassin una quantitat d'exemplars del butlletí per a repartir entre els seus clients.

Un dia, la llibreria més antiga de Mèxic em va demanar de concedir-li l'exclusiva del butlletí a canvi d'adquirir-ne 25 000 exemplars cada mes i amb la condició de continuar redactant-lo jo. Hi vaig estar d'acord, és clar. I el número de novembre-desembre de 1940 ja ^{duia} portava a la portada el segell de la Librería de Porrúa Hermanos y Compañía, ^{(establerta en} fundada l'any 1900,) ~~un~~ un antic edifici propi a la cantonada de l'~~Av~~vinguda de la República Argentina i Justo Sierra, molt a prop de la Real y Pontificia Universidad de México, fundada pel virrei espanyol Luis de Velasco, l'any 1551, ^{(la qual inaugurava} ~~la qual inaugurava~~ els seus cursos el mes de gener de 1553.

Però la cosa més sorprenent per mi va ser que es tractava d'una família de gachupines o antics residents espanyols. La seva descendència havia nascut a Mèxic i dos dels nebots formaven part de la delegació de la Falange Española de la JONS i assistien als actes del Casino Español que hi havia al carrer d'Isabel la Catòlica, vestint l'uniforme falangista i estirant el braç cada vegada que havien de saludar en grup. La gran i suntuosa sala de ball de l'entitat era presidida per un retrat del general Franco, de tamany natural o més. El vaig veure la única vegada que hi vaig entrar invitat pel meu soci Fernando Con del Dago, co-fundador de la Compañía General Editora, S.A. de la qual parlare en el capítol següent.

Els vells i els joves Porrúa, tots sabien que jo era refugiat i antifranquista i mai no me'n van fer retret ni mai^{no} en van parlar de política. Les nostres relacions van ser sempre d'una gran cordialitat i mutu respecte. ^(Per tots ells, jo era sempre el Señor Porrúa.) La confiança que van posar en mi va fer que al cap de pocs mesos d'haver establert el conveni relatiu al Butlletí em proposessin d'organitzar i catalogar la gran quantitat de llibres que tenien emmagatzemats i a la botiga i també ~~dels llibres que venien a la botiga i a la casa dels Porrúa~~ els que anaven rebent d'Espanya i de tot Amèrica.

Vaig demanar un equip d'auxiliars per a fer les fitxes i en van destinar dues noies i dos dels seus descendents més joves, els quals vaig haver de canviar perquè no en seguen vien de res. I els vaig anar catalogant^{llibres,} per autors i per matèries, no pas segons la ^{decimal} classificació de Brussel·les, perquè van fer la prova uns quants dies i no hi va haver manera que ho entenguessin. Vaig acabar ordenant les matèries per ordre alfabètic i la cosa la van trobar més fàcil. Els vaig fer gastar molts diners en fitxers de metall i ho van fer sense protestar. I aquells fitxers van ser l'admiració del gran nombre d'escriptors i universitaris que acudien a la llibreria. Assaguraven que cap altra llibreria de Mèxic no ho tenia tan^{ben} organitzat com ells. I, tanmateix, era una organització ~~ben elemental~~ i gairebé per analfabets de segon grau, com eren els nois que acudien a cercar un llibre. Ipels de més anys^{i tot} que només coneixien els llibres per les cobertes. Eren, com el meu soci Con del Dago, uns comerciants de llibres que no en llegien cap; de la mateixa manera que el meu soci-impressor deia: - Yo los hago, no los leo. I era ben veritat.

A la llibreria Porrúa vaig tenir ocasió de conèixer tot el bo i el dolent de la intel·lectualitat mexicana: la que era del tot espanyolitzada i reaccionària i la que tenia consciència i dignitat nacional del país on havia nascut; els enaltidors de la conquesta i els admiradors fervorosos dels lluitadors independentistes, seguidors del rector Hidalgo que es va alçar contra el domini espanyol i contra l'explo-tació del pobre indígena. Mentre els primers consideraven al règim franquista com l'hereu del règim d'Hernán Cortés; els altres enaltien la figura de l'heroic Cuauh-témoc. Quan es parlava del temps de Porfirio Díaz, els espanyolistes en feien grans elogis, mentre els altres recordaven amb admiració als revolucionaris de 1910 que ha-vien acabat amb la ignominiosa dictadura militar.

A partir del mes de gener de 1941, el Boletín Bibliográfico Mexicano que fins aleshores havia sortit del tamany 18 x 13, es va editar d'un format una mica més gran (21 1/2 x 15 1/2); es va publicar mensualment mentre jo el vaig fer i d'ençà de 1965, que vaig retornar a Catalunya, s'ha continuat publicant amb regularitat però cada dos mesos, redactat ara pel meu amic Felip Teixidor que, lamentablement i no pas per culpa seva, aquell butlletí ha perdut el caràcter d'una digna revista de llibres amb comentaris, biografies i reproduccions de portades, per acabar com a simple catàleg de llibreria.

Malàstima que l'amic Teixidor no s'hagi pogut dedicar també a la catalogació del fons de llibres nous que van anar rebent d'ençà que vaig marxar jo perquè si, com havia passat anys enrera, es deixava passar massa temps sense continuar la catalogació, el fitxer perdria la meitat de la seva utilitat. Ara, Teixidor treballa en la confec-ció del butlletí des de la Sucursal de la Llibreria Porrúa, establerta a l'Avenida Juárez, davant de l'Alameda central. El darrer número que he rebut mentre estic es-crivint aquest capítol, correspon als mesos de juliol i agost de 1975, porta el nú-mero 317 i correspon a l'any XXXV de la seva publicació. Per molts anys!

A més a més de la publicació regular del Boletín Bibliográfico Mexicano, el nostre Institut es dedicava a fer informacions bibliogràfiques; a proporcionar guies de lec-tor sobre qualsevol matèria o tema a base de llibres que es trobaven al mercat; faci-

litar cronologies, biografies d'escriptors, homes de ciència i polítics; directori /43
de biblioteques, llibrers i editors de tot el Continent Americà; organització i
servei permanent de catalogació de biblioteques particulars; servei de traduccions
científiques, tècniques i literàries de l'anglès, francès, alemany, italià i portu-
guès; direcció tècnica d'edicions particulars i de bibliòfil.

Per totes aquestes activitats l'Institut disposava de col·laboradors eficients.

Vaig rebre uns quants volums d'una sèrie d'estudis patrocinats per la World Peace
Foundation, de Boston, Massachusetts, sobre temes de l'Amèrica Llatina i vaig oferir
a l'esmentada institució pacifista la col·laboració del nostre Institut per a la difu-
sió
d'aquells treballs entre els lectors de l'Amèrica Llatina o sigui traduïts a l'espanyol.
Josep Carner faria les traduccions, s'imprimirien als tallers de Con del Lago i els dos
mil exemplars de la versió espanyola que adquiriria la Fundació pagaria el cost d'una
edició de 5000 exemplars i els 3000 restants els posarien nosaltres a la venda. La
Fundació es comprometia a distribuir els seus exemplars exclusivament entre institu-
cions i biblioteques públiques.

La Fundació va acceptar totes les nostres condicions i van fer la primera sèrie a
base dels títols següents: Los países dependientes en la futura postguerra, per Arthur
N. Holcombe, professor de la Universitat de Harvard; Defensa económica de la América
Latina, per Percy W. Bidwell; Argentina y los Estados Unidos, per Clarence F. Haring,
de la Universitat de Harvard. Tots aquests estudis van aparèixer l'any 1942.

Vaig fer una proposta semblant al Servei d'Informació del Ministeri Checoslovac de
Relacions Exteriors a l'Exili i Josep Carner, va traduir El salvamento del mundo, dis-
cursos pronunciats als Estats Units d'Amèrica per Jan Masaryk, vicepresident del Con-
sell de Ministres de Txecoslovàquia a l'Exili; La conquista de Checoslovaquia por Ale-
mania, pel doctor Antonino Basch, professor d'Economia a la Universitat de Brown (USA);
El Tratado soviético-checoslovaco, ~~per~~ pel
~~El Tratado soviético-checoslovaco~~, ~~per~~ doctor Hubert Ripka, ministre d'Estat del Govern
Txecoslovac; las pequeñas y las grandes Naciones; Condiciones para una nueva organiza-
ción internacional, ^{matix} pel doctor Hubert Ripka; Palabras de Guerra y Paz, pel doctor
Eduardo Benes, President de la República Txecoslovaca a l'Exili. Traducció i pròleg de
Josep Carner.

En les mateixes condicions van fer la versió en espanyol d'un volum de prop de 500 pàgines, d'una sèrie de treballs amb el títol Estudios sobre Asistencia Familiar e Infantil, amb un pròleg de Katharine M. Learrot, Cap de l'Oficina Infantil adscrita al Departament del Treball dels Estats Units d'Amèrica, amb una introducció de Robert E. Lacey, arquebisbe de San Antonio, Texas. I el mateix Departament de Treball nordamericà ens va encarregar l'edició ~~en espanyol~~ d'un boletín de Asistencia Infantil, de cara als lectors de l'Amèrica Llatina, a través dels departaments corresponents dels governs de cada país. I també van fer la quarta edició en espanyol d'un volum titulat Los constructores de los Estados Unidos, original de Nicholas Murray Butler, president de la Universitat de Colúmbia i Premi Nobel de la Pau, de 1931, amb les biografies dels presidents nordamericans Samuel Adams, Benjamin Franklin, George Washington, Andrew Jackson i Abraham Lincoln.

De resultes de totes aquestes relacions i activitats, el nostre modest Institut va figurar durant vint-i-cinc anys en els principals anuals i directoris d'institucions oficials i privades dedicades al foment de les relacions internacionals en un pla d'igualtat i especialment a l'Amèrica Llatina i això feia que cada dia arribessin al nostre Apartat Postal de Mèxic una quantitat extraordinària de publicacions de tota mena: governamentals, universitàries i privades. L'Institut era invitat a participar amb delegats o comunicacions a molts dels congressos que es creia que de prop o de lluny podien interessar als nostres col·laboradors permanents o circumstancials. I gairebé sempre trobàvem un o altre dels nostres amics o coneguts que s'interessava pels temes d'aquells congressos interamericans. I com que el nom del "director" de l'Institut també havia estat registrat als directoris que es publicaven als Estats Units, jo era invitat personalment a participar en congressos i conferències sobre els temes pels quals havia fet constar el meu interès personal en els qüestionaris que rebia cada vegada que es feia una nova edició d'aquells directoris o guies. Jo havia indicat que m'interessava per les qüestions polítiques i sindicals, indigenisme i biblioteconomia. Però mai no hi vaig poder fer acte de presència perquè calia formar part de la delegació oficial de Mèxic i jo no m'havia nacionalitzat mexicana.

Per tant, només podia participar-hi per mitjà de comunicacions personals i ho vaig fer en conferències interaericanes sobre qüestions sindicals obreres amb el propòsit d'explicar les activitats ugetistes durant la nostra guerra, especialment del decret al Consell d'Economia de Catalunya i entorn de les col·lectivitzacions i control obrer establert per la legislació de la Generalitat. També vaig transmetre comunicacions sobre temes indigenistes i sobre el guiatge dels lectors de biblioteques públiques que volen estudiar un tema i no saben de quins llibres s'han de valer per fer les lectures ordenades convenientment.

Vaig establir relacions d'intercanvi amb nombrosos llibreters-anticuaris d'Amèrica i d'Europa i, molt sovint, repassant amb fruïció els catàlegs que rebia hi trobava anunciats incunables i altres llibres antics que tenien o podien tenir un interès pels Països Catalans. I amb el desig que aquells exemplars que s'oferien no anessin a parar a mans estranyes, tot sovint feia llistes de llibres vells i nous d'ocasió que consideràvem que hauríem de recuperar adquirint-los per a les biblioteques o arxius on poguessin ser més útils als nostres estudiosos o bé guardar-los particularment aquell que els adquirís, esperant l'acabament de l'era franquista. Si es tractava d'un llibre interessant, no hi feia res que ja existís a la Biblioteca de Catalunya perquè es podria destinar a una altra biblioteca. Hi ha llibres antics o rars que és bo de tenir-ne més d'un exemplar, encara que siguin edicions diferents. Però, lamentablement, les nostres suggerències en nom de l'Institut i perquè adquirissin les obres directament o per mitjà de l'Institut, van tenir molt poc èxit. La nostra idea interessà a molt poca de la gent nostra que, econòmicament, estava en condicions de prendre-la en consideració.

La Biblioteca de Colom i la Biblioteca del Congrés de Washington, les biblioteques universitàries i les biblioteques públiques dels Estats nordamericans i de les Fundacions culturals tenen el bon costum de distribuir, sovint, llistes de llibres que tenen duplicats i que ofereixen a canvi d'altres que no tenen. Com que a l'Institut arribaven llibres de tot arreu com a donatiu, encara que no fossin antics ni de molt de preu, feia llistes d'intercanvi i triava els que em semblaven de més interès col·leccionista o

particular, pensant en algun amic o conegut i això em permetia fer contents a uns quants. I amb els americans passava sovint que encara que no trolessin res que els interessés de les nostres ofertes, trametien sense compensació els títols que triàvem nosaltres de les seves llistes.

Devia ser cap a l'any 1945 que Manuel Porrúa, un dels nebots dels vells Porrúa que treballava a l'empresa familiar, es va voler independitzar de l'oncle i dels cosins i va obrir una llibreria a l'Avinguda Cinco de Mayo, un lloc ben cèntric de la capital mexicana. Em va demanar que, pagant, li anés a catalogar i organitzar les primeres adquisicions i que li fes un butlletí especialment dedicat a llibres d'història que ^{era} la branca ^{en} que es volia especialitzar. Hi vaig dedicar unes estones de les tardes i després ho vaig deixar a mans de l'amic Ramon Fabregat que cercava uns ingressos complementaris, i amb unes quantes explicacions en va tenir prou per continuar ~~en~~ la catalogació.

Manolo Porrúa es va dedicar a la reedició d'obres històriques exhaurides i a promoure nous estudis per a una Biblioteca especial que havia començat a publicar i així ^{ell} va tenir el primer èxit, tot i que no era pas/sol el que havia treballat els temes d'història. Però el que li va donar més bon resultat va ser la compra i venda de llibres antics, rars o curiosos. Li vaig passar la llista dels llibreters antiquaris que coneixia jo d'Europa i d'Amèrica, perquè m'havien tramès els seus catàlegs periòdics, i va fer viatges especials al vell continent i als Estats Units fins que va tenir un fons que li va semblar suficient per a inaugurar una secció de llibre vell de qualitat. Va destinar a dipòsit i exposició el primer pis de l'edifici on tenia la llibreria i com que disposava de diner abundant el va fer decorar amb luxe i bon gust per un decorador de prestigi. Tenia unes quantes vitrines amb exemplars rars i de preu; va fer encatificar tota la sala; va omplir les parets de grans reproduccions de portades de llibres famosos entre els antiquaris, i, vint anys després, quan jo vaig marxar de Mèxic per a retornar a Catalunya, ja havia fet una fortuna, gairebé tota a base de clientela nord-americana, entre institucions i particulars i sempre tenia el pis ple de possibles compradors.

Al cap de pocs mesos d'haver retornat jo a Barcelona, l'any 1951, Manolo Porúa em va oferir la gerència d'una llibreria antiquària i de llibre nou que volia obrir a Madrid en un dels barris més centrals, disposat a invertir-li molts diners amb la pretensió que fos la millor d'Espanya.

Tenia un fill enormal i el portava a'us i a'tres i l'altre per tal de veure si el curaven. I pensava que, quan estés curat del tot, es podria traslladar a Espanya, ell, la seva dona i el fill, i volia que la llibreria ja estés oberta.

Li vaig contestar que li agradava molt l'ofertament i que l'acceptaria de molt bona gana si volia instal·lar la llibreria a Barcelona. Perquè a Madrid no em m'hi havia perdut res i jo no havia retornat d'un exili per començar-ne un altre.

Manolo, ni es va atrevir a contestar-me. I ho comprend. Tal com era la família Porúa, m'imagino que la meua resposta el devia indignar de mala manera. Li devia considerar com un atac directe al seu fervorós espanyolisme, molt més fort que el dels fanàtics espanyols imperialistes de la Península. Havia passat tota la vida fora d'Espanya i m'havia convençut que li sabia molt de greu que el seu país no s'hagués preocupat de què nasqués en territori espanyol, a Catalunya o a qualsevol altre lloc (menys a Catalunya, veig pensar jo).

El seu pare havia mort no feia gaire temps. La família vivia a la colònia Cuauhtémoc - barriada de la ciutat de Mèxic dedicada als vius de tot el món -, al mateix carrer del riu Guadalupe on vivia jo, per bé que nosaltres ocupàvem un modest pis mexicà set lloc al, a la cantonada del carrer delicet al riu/Pénuco i els Porúas vivien en una residència magnífica, una mica més enllà, cap al Passeig de la Reforma. Manolo, la seva muller i el fill vivien al carrer de Lerma, de la mateixa colònia.

X X X

El nostre Instituto Panamericano va ser encarregat de fer els catàlegs de la VI i VII fires del llibre mexicà (1954 i 1956), organitzada per l'Instituto Mexicano del Libro, sota el patronatge de la Direcció d'Acció Social del municipi de la capital de la República.

L'Instituto Mexicano del Libro era l'entitat més important d'editors i llibreters

de la Ciutat de Mèxic perquè es pot dir que a l'interior de la República aleshores encara no hi havia un sol editor. A l'altra associació hi pertanyien els llibreters i editors més modestos que treballaven en competència amb els poderosos que editaven molt i venien més.

Durant aquells anys l'Instituto Mexicano del Libro, que de bon començament tenia el domicili social al Passeig de la Reforma i després el va establir a l'Avenida de San Juan de Ietrán, va ser presidit per la senyora Carolina A. de Fournier, una dona alta, l'aire distingit, intel·ligent, activa i força simpàtica; muller d'un home de gran prestigi. La senyora Fournier dirigia també la seva pròpia editorial titulada la Prensa Médica Mexicana i tenia com a col·laborador immediat l'estimat amic i company en múltiples activitats patriòtiques i culturals que realitzaven els catalans exiliats, l'advocat i escriptor Josep Foure-Forent (1902-1955). I com a regent de la impremta tenia un altre català, també bon amic meu, les despulles del qual també reposen en terra mexicana. Es refereixo a Joan E. Climent, mestre impressor que havia ocupat un alt lloc als Tallers de la MASA, de Barcelona, i que va arribar a Mèxic, procedent de Barcelona, quan nosaltres ja feia anys que hi vivíem exiliats. A Climent el vade conèixer quan feia d'encarregat d'una de les imprentes que va crear o regentar el veterà mestre de les arts gràfiques i distingit comediògraf català Avel·lí Artís i Baga, ur (1871-1954) i en morir el pare del Artís, Climent va passar a regentar la impremta de la senyora Fournier i ho va fer tan bé que crec que quan es va morir i quan ja havien traslladat el taller del carrer de Bolívar a un edifici nou de la Ciutat Universitària, ja n'era el propietari i allà hi van imprimir aquells dos catàlegs.

El primer, va portar una mena de pròleg escrit per la senyora Fournier i, molt amablement, va registrar-hi el meu nom com director tècnic d'aquella edició que no era pas cap cosa extraordinària. Hi havia la relació dels editors i llibreters que participaven a les Fires, les col·leccions i biblioteques reunides, l'índex dels anunciants, un de matèries i referències i la classificació de tots els llibres pel sistema decimal. Al final de cada capítol hi van posar gravats de les arts d'imprimir del segle XVI i per a la portada van aprofitar una orla de l'edició mexicana del Vocabulario en lengua de Nahuatl, de Fr. Maturo Gilberty, imprès a Mèxic, per Juan Pablos, el 1559.

L'altre Catàleg, el de 1956, tenia les mateixes característiques bibliogràfiques que l'anterior però al final de cada capítol, en lloc de gravats antics hi vaig posar una trentena de proverbis i frases d'autors cèlebres sobre la lectura i els llibres. El dibuix de la coberta va anar a càrrec d'un artista que es deia Juan La rid. Hi va posar una decorativa rotllana de banderes de tots els països de l'Amèrica Llatina i, al mig, la figura estilitzada de Quetzal-cóatl (l'ocell-serpent) i el lema Libro-Libertad.

(editorial

Vida i mort de la nostra ~~editorial~~ mexicana

Tal com he dit oportunament, em vaig separar de la Editorial Atlante, S.A. tan bon punt ~~em~~ vaig tenir assignat un sou a la Compañía General Editora, S.A. Manuel Sánchez Sarto, en funcions de director general de la Atlante, em va dir, clar i net, que considerava incompatible treballar a la Atlante i a una altra editorial. Com si les dues editorials es fessin la competència i com si un treballador no pogués mirar de fer un jornal ^{com} complementari en una empresa del seu ram. I amb el sou que tenia a la, ^{prou} diem-ne seva, editorial no en tenia pas/per viure mitjanament bé. En canvi, ni Grijalbo ni Ruiz-Ponseti no me'n van fer retret. Primer~~s~~, perquè sabien que, com tants d'altres refugiats que teníem uns ingressos reduïts, necessitàvem augmentar-los, i segon perquè sabien que les meves discrepàncies polítiques amb la direcció del P.S.U.C. a l'exili no havia disminuït sinó que havien augmentat per la persistent sotmissió a les consignes del P.C.E. quan em semblava lògic que un cop acabada la guerra i ja definitivament a l'exili tots plegats, cadascú havia de reprendre la seva plena autonomia o independència i el P.S.U.C. havia de tenir la seva política pròpia i havia de reivindicar la seva plena personalitat, especialment quan s'havia comprovat que els comunistes espanyols ens volien sotmetre a una sola disciplina: la d'ells; i a l'acatament sense discussió de les seves consignes de política internacional amb la qual discrepàvem tant com havíem discrepat de la seva política espanyolista que ens ^{(havien volgut} ~~van~~ imposar a Catalunya així que van posar els peus a Barcelona i van trobar que el nostre Comitè Executiu s'hi avenia. La reunió del Comitè Central ampliat, celebrada darrerament als afores de París, havia demostrat d'una manera ben evident que les discrepàncies teòriques i tàctiques havien augmentat d'una manera insostenible i que trobant-nos ja tots a

l'exili havíem de mantenir en peu el Partit Socialista Unificat de Catalunya, alliberat de la funesta tutela dels del P.C.E. i calia rebutjar les ~~seves~~ pretensions de sotmetre'ns a la seva disciplina.

Per les meves discrepàncies polítiques amb la direcció del P.S.U.C. era lògic que no volgués seguir-los per aquell camí i que volgués emancipar-me. I més encara era lògic que no volgués estar a sou d'una empresa que, evidentment, era propietat del partit que era de tots, sense que ni els membres del Comitè Central poguéssim saber d'on havien sortit tants diners com per a crear aquella empresa editorial i tampoc no sabem de què vivia l'equip de dirigents que formaven el Secretariat del Comitè Executiu del partit, tots els quals havien esdevingut "revolucionaris professionals" assalariats. Era segur que no es tractava del sobrant de les modestes quotes de ^{pagades} cotització dels militants psuquistes/durant la nostra guerra.

Però tornem a parlar de l'organització i dels plans de la nostra Editora mexicana.

Abans, però, faré un parèntesi per a registrar l'arribada dels amics Abelard Tona i Josep Soler Vidal, procedents dels camps de concentració de França. A Tona el vaig portar a la impremta de Con del Dago perquè mirés de donar-li una feina o altra. I don Fernando li va dir tot seguit que es podia quedar a treballar al despatx de la impremta. A més a més, com que el va veure mig espallifat i amb les sabates foracades, li va donar uns quants bitllets perquè s'anés a comprar un vestit i unes sabates i també la roba interior que li fes falta. Més tard, Tona va preferir anar a treballar al costat del company Marià Martínez Cuenca, que regentava una altra impremta. I Con del Dago no n'hi va fer retret perquè, en realitat, no el necessitava, ~~tenint~~ ^{com} tenia el seu pare per atendre el telèfon i portar els fulls de treball de la gent del taller.

El projecte de constitució de la nostra empresa editorial i el primer pla d'edicions el vam fer amb Josep Carner ~~amb Josep Carner i amb Josep Carner i amb Josep Carner~~, especialment per les col·leccions literàries, la gran i la petita. Pel que fa a les monografies mèdiques, vaig pensar que era un home en condicions de dirigir la col·lecció el doctor Jaume Pi-Sunyer Bayo, fill de don August Pi Sunyer. Jaume vivia dues cuadras o cantonades més amunt d'on vivia jo. N'hi vaig parlar i va estar encantat de responsabilitzar-se de la direcció d'aquells estudis sobre diverses branques de la medicina.

172

Per a les monografies jurídiques i filosòfiques, Carner en va indicar el nom del Regà o Director, com en diuen a Mèxic, de la Facultat de Filosofia i professor de la de Dret i Ciències Socials: el doctor Eduardo García Máynez.

Josep Carner, amb molt d'encert, m'havia fet observar la conveniència de comptar amb aquell home, destacat universitari, perquè a través d'ell podríem penetrar amb els nostres futurs llibres al món universitari que podria ser una base de lectors, entre professors i alumnes. Carner el coneixia bé perquè hi donava uns cursos de literatura ^{a la Universitat} espanyola i la seva muller Madame Emilie Noulet, es dedicava a la literatura francesa i tenia molt bon ambient entre els estudiants perquè deien que ho feia molt bé. I això que gairebé no sabia parlar l'espanyol.

Havíem parlat amb Con del Dago sobre la retribució dels directors de cada col·lecció i com que no volíem adquirir gaires compromisos econòmics i tots els nostres col·laboradors ja es guanyaven la vida com universitaris o a empreses industrials o comercials com Jaume Pi-Sunyer que estava molt ben situat en uns laboratoris, van quedar que establiríem un preu per cada volum que sortís de la respectiva col·lecció i pel que feia als drets d'autor, ~~amb~~ amb els esmentats directors, havíem acordat que donaríem un tant per cada original i suprimiríem els drets d'autor. Tothom va estar d'acord amb aquestes normes bàsiques, per bé que, si calia, es podien fer excepcions.

Josep Carner s'ho va prendre amb un entusiasme juvenívol i no solament va triar els primers originals de les seves col·leccions sinó que va escriure una pila de pròlegs o introduccions, quan ho va creure convenient. I de comí acord es va voltar d'una sèrie de col·laboradors joves triats entre els escriptors catalans amb els quals havíem entrat en relació i entre alguns dels seus deixebles de la Universitat mexicana. Així, va poder comptar, immediatament, amb la col·laboració de Pere Matalonga, Josep Maria Miquel i Vergés, Lluís Ferran de Pol, Maria Teresa Pujol, Adelaida Muster, Angela Selke, Antonio Sánchez Barbuño, etc.

De la col·lecció "Mirasol" gran es van preparar la primera mitja dotzena de títols i també de la col·lecció "Petua Mirasol".

El nom de "Mirasol" el va proposar en Carner. Era el sinoni mexica del nostre girasol, que en idioma asteca es diu Xocoatola i no ens sonava gaire bé.

Vam fer el primer catalog amb el programa de títols corresponent a les dues col·leccions i Carner hi va escriure una pagina que vaig trobar que era una pura delícia.

Veia:

Comprenden ambas, con la sola diferencia de sus dimensiones y consiguientes precios, el repertorio esencial de las literaturas de todos los tiempos y edades, comenzando por novelas y cuentos, biografías noveladas, historias y viajes llenos de entretenimiento anecdótico, sin que a su tiempo hayan de faltar nuevos géneros, como los "ensayos", confidencias íntimas sobre todo lo existente, en espejos fáciles, pero guardadores de raros destellos... El propósito de servir al público de ambos mundos no ha de excluir el conocimiento, en lo más esencial, de las obras más extensas de que se darán selecciones o dechados antológicos; ni ha de afectar al cuidado extremo en la elevación y reproducción de los textos, esmero en las traducciones - confiadas a ilustres escritores de todo el ámbito del habla española - y presentación exquisita que asegure a los volúmenes que anunciamos decoroso lugar en las más atiladas bibliotecas. .. Queremos que esos volúmenes leves puedan salir de excursiones en un bolsillo, o que pan en el maletín que ya parecía repleto; que consuelen de la espera en las antecámaras de los profesionales y en los bancos en que se aguarda el final acceso a la conversación burocrática; que sea feliz donativo de la amistad y el afecto, formación de los estudiantes, adicate de escritores novicios e información o cómodo recuerdo para los más logrados; evasión - ~~nunca~~ ^{nunca} /morbida - de los tristes, pasatiempo de los convalescientes, humanización de los afortunados, para todos dignificación de lo que se es y lo que se parece, o compensación de cuanto no se pudo alcanzar o acaso parando en poco. Sean, pues, obsequio del genio universal a la universalidad de espíritu y estados humanos; con el concurso depurador y bien hallado de la crítica ajena, y las sugerencias inteligentes, que habrán de ser consideradas con suma atención, de nuestros amigos los lectores.

Un dia em van telefonar del Consolat de la República de l'Ecuador a Mèxic, demanant-me que hi passés perquè tenien un encàrrec per donar a l'Instituto Panamericano. Vaig anar a les ~~seu~~ oficines que tenien a l'Avinguda Veinte de Noviembre i em van donar a llegir una carta signada per diversos escriptors demanant si ens podríem ~~encarregar~~ encarregar, tal com oferia el Butlletí Bibliogràfic, del control de l'edició d'algunes obres. Es clar que sí. Vaig passar la resposta al Consolat dient que personal del nostre Institut cuidaria de les edicions però que es farien a la impremta amb la qual estíem en relació perquè l'Institut no tenia impremta pròpia. Era la primera vegada que ens venien encàrrecs d'aquesta mena i d'un país de l'Amèrica Llatina.

Es tractava de l'escriptor i diplomàtic Alfredo Pareja Díaz-Gansco que volia fer imprimir una novel·la seva titulada La Hoguera bárbara, que era una biografia novel·lada del famós polític equatorià Eloy Alfaro (1834-1912) que havia mort a mans de les masses inconscients, atacades pels ~~seus~~ enemics polítics.

Ens van posar d'acord sobre les condicions i van lliurar ^{tots els exemplars} a la Unión Distribuidora de Ediciones, S.A., de l'Avinguda Hidalgo, 10, a la Ciutat de Mèxic, que tenien una xarxa de distribuïdors a tot Amèrica, ^{(Ricard} que havien fundat uns refugiats amics nostres: Miquel Marin i ~~Mestres~~ Mestres.

Després d'aquest primer encàrrec ~~em~~ va venir ~~de~~ d'un poeta, també equatorià, que es deia Adalberto Ortiz, que va venir personalment. Era un negret molt simpàtic. El llibre portava un pròleg de l'escriptor Joaquín Gallegos Lara i anava il·lustrat amb 28 gravats al boix, originals d'un artista equatorià també que es deia Galo Galecio. Com que es tractava d'una edició limitada, la van incorporar a la nostra col·lecció titulada La Cigarra, iniciada amb el poema d'Alfonso Reyes ~~titulat~~ Eligenia cruel. El nou recull de poemes es titulava: Tierra, son y tambor (Cantares negros y mulatos).

I aquelles edicions ens en van portar d'altres, perquè aleshores eren pocs els països de l'Amèrica del Centre que disposessin d'imprentes per a fer llibres.

Alfonso Con del Dago, el germà mitjà de Fernando, va preguntar-me si em voleria encarregar de fer-li una col·lecció de contes infantils. Tenia una botiga d'articles escolars i d'escriptori i li semblava que podrien tenir sortida entre la seva clientela.

125

En vaig parlar amb el seu germà gran i com que ja ho sabia, em va dir que ell no hi tenia cap inconvenient perquè seria feina per la seva impremta. En vaig parlar a Carner i s'hi va engrescar molt perquè deia que ~~feina~~ ^{infantils} feina molts anys que li ballava pel cap ^{de} fer una col·lecció de contes ^{d'}ell i d'altres.

Vam fer un projecte de tamany foli, amb il·lustraciones en el text i làmines intercalades i Alfonso el va trobar bé. Carner va començar per fer el primer volum que es titularia Cuentos del enano azul. Havia parlat amb una artista madrilenya, professora de la Academia Hispano-Americana que s'havia creat al Passeig de la Reforma finançada pel fons que administrava el grup del SERE creat per Negrín. Elvira Pascón, que així es deia l'artista, era la muller d'un arquitecte i pintor, també madrileny, que es deia Fernández Balbuena i tots dos, és clar, eren refugiats i s'havien fet molt amics del matrimoni Carner-Houlet. Després van completar la primera sèrie amb la col·laboració artística d'Avel·lí Artís-Gener "Tísner" que per aquelles i d'altres coses tenia la mà trencada. Els llibres serien de 64 pàgines amb il·lustracions a colors i vuit làmines fora de text. Hi havia traduccions i originals, un ^{del text} ~~del text~~ ^{del text} va ser de la primera muller del "Tísner": Pilar o Pina Crespo, del casament dels quals van ser testimonis la meua dona i jo. Després es van separar i cadascú pel seu costat han estat molt feliços.

El doctor Jaume Pi-Sunyer Bayo, també es va dedicar a reunir originals de monografies mèdiques per tot el continent americà i en va passar molta via. Vam voler batejar amb un nom la seva col·lecció i va proposar, amb molt d'encert el nom de "Balmis", en homenatge al metge valencià d'Alacant, Francesc Xavier Balmis i Berenguer (1753-1819), el que va ser el primer propagador de la vacuna contra la verola al Continent.

Aquella vacuna havia estat descoberta pel doctor Edward Jenner, un investigador anglès, nascut a Berkeley (1749-1823), el qual havia fet la primera inoculació el dia 14 de maig de 1796.

El nostre doctor Balmis ^{havia} ~~va~~ sortir del port de La Corunya el dia 31 de novembre de 1803, set anys després del descobriment de Jenner; va embarcar en una fragata, amb la preciosa limfa i uns quants nois per a conservar-la de braç a braç. Després de fer es-

cala a les Illes Canàries, va anar cap a Veneçuela, Puerto Rico, Filipines i Cuba; va arribar a Mèxic el 1804 i va fer una estada al país mentre la resta de la seva expedició sanitària s'escampava per tot Amèrica.

Balmis, el nostre compatriota, havia estat al Servei Sanitari de l'Exèrcit espanyol i va ser nomenat cirurgià honorari de Carles IV. Va estar nou anys recorrent tots els dominis espanyols de l'Amèrica Central per tal de propagar aquella vacuna que va ser aplicada a més de 50 000 persones. Després va marxar a Xina on va fer alguns estudis botànics. Quan l'any 1816 va tornar a Madrid va cedir al Museu d'Història Natural una pila de dibuixos de plantes exòtiques que li havien cridat l'atenció perquè a més a més, era un gran botànic.

Balmis ~~va arribar a Mèxic el 1804~~ ~~era un eminent cirurgià de l'es-~~
cola de Virgili i Gimbernat. I el seu interès per la difusió de la vacuna de Jenner va fer que trasllés molts llibres que en parlaven, contribuint així a la més gran popularització del ~~seu~~ descobriment.

El doctor Jaume Pi-Sunyer es va dedicar amb gran entusiasme a reunir originals per les seves Monografies Mèdiques "Balmis" i la primera que va publicar va ser del doctor Maximiliano Ruiz Castañeda, director del Laboratori Experimental del Tifus ~~exantemàtic~~ ~~transmis~~ a Mèxic. I va ser sobre aquest tema que va tractar la seva monografia: Profi-
xis específica del tifo exantemàtic. I sobre aquesta plaga recordo una anècdota que no em se estar de registrar-la;

Un dia que vaig anar al Laboratori de l'Hospital General de Mèxic, on el doctor Ruiz Castañeda treballava, li vaig parlar d'unes notícies que havia rebut de Barcelona, que en deien que immediatament després d'acabar-se la nostra guerra s'havia produït la pesta del tifus exantemàtic i s'havia escampat per casa nostra. Li vaig dir i, espontàniament, em va oferir el producte que havia elaborat i que estava segur que el govern mexicà no tindria cap mena d'inconvenient perquè ell en trametés una partida a Barce-

lona sense contrar-ne res. Se'm va plantejar el problema de com i a qui fer-ho arribar. Encara no havia establert contacte epistolar amb l'estimat doctor Leandre Cervera i vaig dir al doctor Ruiz Castañeda que podria adreçar-se al president de la Diputació

de Barcelona o a l'Alcalde. ~~de Barcelona~~ I ell en va observar: No sería mejor hacer el ofrecimiento directamente a Madrid? - Li vaig contestar que em semblava que es perdria temps i va dir que ho faria tal com jo deia. Segurament que el bon home no podia pensar el que pensava jo: que primer era Catalunya, si a casa nostra hi havia tifus d'aquella mena que deien que era mortal. Però van passar els dies i els mesos i el doctor Ruiz Castañeda no va rebre ni les gràcies del seu oferiment.

Hi havia hagut de veritat una pesta de tifus exantemàtic a Barcelona? O és que el president de la Diputació, designat per Franco o per qui fos, no volia saber res dels ^(perquè) mexicans ~~que~~ havien participat en la nostra guerra al costat republicà?

A continuació van publicar La insuficiencia cardíaca, del malaguanyat doctor Cristòfol Cortes i Lladó, ex Cap dels Serveis de Cardiologia de Catalunya; més endavant van incorporar a la col·lecció obres d'altres metges refugiats, com el professor Joan Cuatrecasas, de l'Instituto de Psiquiatria de Rosario (Argentina); August Pi i Sunyer, director del Instituto de Medicina Experimental de Caracas (Veneçuela); Antoni Peyrí, professor de la Facultad de Medicina de Monterrey, Nuevo León (Mèxic); Justo Caballero, membre del Comité Español de la Sociedad Internacional de Gastroenterología; Josep Espinassa Messeguer, especialista en malalties infantils, resident a Mèxic.

A més a més, van rebre originals de diversos professors ^{(de Mèxic,} ~~mexicans,~~ de Cuba, Argentina, Perú, Xile, Brasil.

La col·lecció de Monografies Filosòfiques es va iniciar sota el patronatge del Centro de Estudios Filosóficos de la Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad Nacional Autónoma de México. I el primer volum que van publicar va ser original del nostre desaparegut i estimat Joaquim Xirau (1895-1946), ^{(de Mèxic,} ~~mexican,~~ portava per títol Lo fugaz y lo eterno i l'autor deia en la introducció que es tractava d'uns fragments de una obra ha tiempo propuesta y no terminada por la coacción de las circunstancias. Un altre autor nostre, incorporat a la col·lecció, va ser ~~Jaume Serra i Hünter~~ Jaume Serra i Hünter (1878-1943), traduït del català per un altre bon amic, també enterrat a Mèxic: el poeta Pere Matalonga. Aquest volum portava per títol El pensamiento y la vida, estímulos para filosofar i portava un pròleg del doctor Juan David García Baca, ex professor de la

Univ. reitit de Barcelona, un home de gran prestigi a casa nostra i en terres d'Amèrica que deia: «Esta obra de Serra Hunter, mi querido maestro de filosofía en Barcelona, no sabe a maestro, no huele a doctor. Por esto, entre otros motivos, resulta más agradable de leer...»

I com a mostra de l'edició d'obres d'autors estrangers, registrarem el volum cinquè de la col·lecció titulada Una filosofía de los ideales, original del professor de la Universitat de Boston, Massachusetts, Edgar Sheffield Brightmann, traduït pel prestigiós escriptor mexicà Francisco O'orman.

L'autor diu en el pròleg: «En este libro se intenta un bosquejo en rangos generales de un modo de considerar los ideales que me parece ser verdadero, pero que, ni es el único posible ni tampoco el más aceptado hoy en día. Si deseara tocar fondo en nuestra manera de concebir los ideales, será necesario tener en cuenta, tanto la función que desempeñan en la organización de las experiencias como el lugar que ocupan en un universo situado más allá del hombre. Puede sostenerse el punto de vista que considera la experiencia y la naturaleza como hechos puros que nada tienen de ideal, y que, sin embargo, son más o menos susceptibles de ser dominados por el hombre que se sirve de ellos para fines ideales...»

La sèrie de monografies Jurídiques, també dirigida pel professor Garcia Róynez, es va iniciar amb el text d'una conferència pronunciada per ell mateix, invitat per la Junta Directiva del Colegio de Profesores de la Facultad Nacional de Jurisprudencia de la Universidad Nacional Autónoma de México (UNAM), sobre Libertad como derecho y como poder. Definición positiva y ensayo de justificación filosófica del derecho de libertad.

I entre els títols d'autors estrangers, hi havia Doctrinas modernas sobre el derecho y el Estado, amb un estudi preliminar i traducció de Juan José Bremen, qui comença el pròleg amb aquestes paraules sobre la personalitat de l'autor: Rudolf Stammler es, sin duda alguna, la figura de mayor relieve de la filosofía Jurídica contemporánea. Su teoría crítica del Derecho ocupa un lugar preeminente entre los sistemas filosóficos que se proponen dar respuesta a los temas principales de la meditación jurídica.

El nostre vell amic Pere Calders, l'admirable escriptor, dibuixant, pintor, fotogràf

i tècnic de gran prestigi en les arts gràfiques de Mèxic i, avui, altra vegada a casa nostra, es va encarregar de fer-nos el segell de l'editorial i ens va saber trobar la millor manera de sintetitzar que la nostra impremta era mexicana, per l'òliga tradicional i que era una editorial pel llibre damunt del qual reposa; els dos pirsols que ens va fer per a les col·leccions literàries, la diem-ne gran i la petita, eren d'una simplicitat i d'una gràcia deliciosas; el conjunt d'edició de laboratori que va fer per a distingir les monografies mèdiques, expressen ben bé el que volia dir; aquella mà dreta oberta i alçada, i l'esquerra posada damunt la llei o la Bíblia recoraven perfectament les escenes de les pol·lícules nord-americanes quan es tracta de fer jurar els acusats i els testimonis que són cridats a declarar davant del Nacional; el simple escut de la Universitat de Mèxic destinat a les Monografies Filològiques era estilitzat d'una manera perfecta. I tot plegat d'una ^{gran} expressivitat. ~~AAAAAA~~

I, encara, ens havia començat a preparar unes monografies tant que taula en projecte a base de magnífiques fotografies sobre els palaus virreïnals de la ciutat de Mèxic, Taxco i Querétaro i, a més a més, una del propi Calera sobre la General de Mèxic.

Més tard, encara vam donar vida a uns quants manuals populars: una Biblioteca Reportiva i en vam publicar quatre volums, dedicats a Fútbol, Beisbol, Básquetbol masculino i Boliche, que eren els esports més populars que es practicaven a tota la República Mexicana.

L'altre il·lustrador que teníem era un altre bon amic: Avel·lí Artís-Gener "Tísner", que es va encarregar de les portades especials incorporades a la col·lecció "Pirsol" gran i dedicades a temes de la Revolució Mexicana i a base d'originals ~~AA~~, com per exemple: Los Cristeros, Los Bragados, Juan C. Riel, totes tres originals del veterà escriptor i polític mexicà José Guadalupe de Anda, que havia viscut aquella època ocupant alts càrrecs públics. El primer llibre d'aquesta sèrie portava un pròleg del prestigiós crític literari Octavio A. Barreda i el segon, una introducció del nostre Josep Carner, ben compromès de la vida mexicana d'aquell temps ple de penalitats en defensa de les llibertats populars.

El professor Eduardo García Máynez era, com hem dit abans, director o rector de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat Autònoma de Mèxic (UNAM) i professor també de la Facultat de Lletres i Ciències Socials. Era un home que vestia amb una gran elegància i tenia un aire molt distingit però no es feia antipàtic. Es veia que apreciava moltíssim la col·laboració del matrimoni Carner a la Universitat i els hi tenia tota mena de consideracions. De seguida va fer que col·laborassin tots dos a la prestigiosa revista literària que dirigia i recordo que, entre altres treballs, Josep Carner hi va publicar un assaig sobre els sonets de Góngora que va merèixer ^{fat} gran elogio de tothom i que dubte que cap espanyol n'hagués un altre de millor. El mateix Carner se'n devia adonar perquè quan va retornar a Europa, després de la segona Guerra Mundial, per fer l'expedient acadèmic que li obriria la porta de la Universitat Lliure de Brussel·les i d'altres institucions ^{europees}, en va demanar que li fes fer unes còpies d'aquell treball i es veu que li va servir d'allò més per aconseguir el que volia.

Aquell assaig sobre Góngora va merèixer també grans elogis de part del gran home de lletres mexicà que es deia Alfonso Reyes ⁽¹⁸⁸⁹⁻¹⁹⁵⁹⁾, amb qui Carner havia fet una bona amistat. I amb les ganes de donar un major impuls a les activitats literàries en llengua espanyola, al marge de l'Editora, Carner en va proposar de fer una col·lecció literària de tiratge limitat començant per donar l'original inèdit d'un poema de Reyes titulat Ifigènia cruel (1945). Dit i fet. En van parlar ell i Reyes i van posar fil a l'agulla acceptant el títol que havia proposat l'autor de la Ifigènia per a la nova col·lecció literària latinoamericana. Se'n diria La Cigarra, i el "Tísner" ens fa fer les dues inicials que servirien de distintiu, ~~una~~ una L i una C amb ^{l'insecte simbòlic} ~~una cigarra~~ a la banda de baix de la segona lletra: la C. Quedava ben decorativa.

El volum segon va ser una obra inèdita, original d'un altre amic que havia conquistat Carner entre la intel·lectualitat mexicana. Es deia Francisco Orozco Muñoz i el seu llibre es va titular Renglones de Sevilla.

Francisco Orozco Muñoz, era un documentat arqueòleg, especialitzat en coses de Mèxic, que un dia va acompanyar a Carner a visitar la ciutat de Guanajuato i el nostre poeta en va tornar tan impressionat, del paisatge i de la història, que li va inspirar l'as-

mirable poema dramàtic que va titular Misterio de Guanajuata (Mèxic, 1943), del qual es va fer una edició corrent a càrrec del Mestre impressor i valí Artís a Balaguer (Vilafranca del Penedès, 27 de juliol de 1981 - Ciutat de Mèxic, 3 de desembre de 1954) i una edició especial limitada a 100 exemplars numerats i signats per l'autor, impresa en paper Scottia Beckel, patrocinada per l'Institut Panamericà de Bibliografia i Documentació i no n'hi va haver per qui en va voler i ja no hi va ser a temps.

El poema sobre Guanajuato era dedicat, precisament, a Orozco Muñoz, amb aquestes paraules:

A Francisco Orozco Muñoz que contagiò llocs i gentes de Europa amb sa amor a Mèxico, al tutelar amigo que me llevó a Guanajuato, dedico este esparcimiento.- J.C.

Aquell Misterio de Guanajuata no era altra cosa que la versió en espanyol o mexicana del que després va publicar l'Editorial Proa, de Perpinyà, amb el títol El ben cofat i l'altre (1951).

I tornant al professor Eduardo García Máynez, no em puc estar de registrar una anècdota que ens van contar, a Carner i a mi, alguns dels seus deixebles, mexicans cent per cent i, per tant, ben morenats i ben cofois de ser-ho.

Al revés de García Máynez, del qual es deia que havia nascut a Mèxic però havia estudiat a França, Anglaterra i Alemanya i es sentia més europeu que americà. Era alt, esbelt, blanc de pell. I preocupat per mantenir aquelles característiques espanyoles o europees, es va casar amb una noia blanca com un glop de llet, evidentment d'origen espanyol. Van tenir el primer fill i va sortir morenet a més no poder.

Què havia passat? El pare no s'havia avenir. La mare tampoc.

Es que s'havia produït allò que els que hi entenen diuen que és el salt enrera o sigu l'empremta de generacions anteriors als avis o als besavis del pare o de la mare.

Un dia, Fernando Con del Pazo, el meu soci capitalista, em va dir que tenia ganes de ~~maxxxxxx~~ parlar-me una llarga estona.

Sí, feia dies que em volia parlar perquè es trobava malament, més malament que de costum. Fins i tot havia desistit de celebrar els seus dissabtes de marido oprimito.

122

Em deia que havia pensat més d'una vegada en les converses que havien tingut. Quan volia que li expliqués coses de l'Espanya de la guerra i de les qüestions socials que jo havia viscut. Va concretar la cosa dient que, un dia, li havia parlat d'una colònia obrera creada feia molts anys per un industrial tèxtil i que després li havia parlat de la intervenció que, durant la nostra guerra, tenien els treballadors a les empreses abandonades o controlades. I va acabar per dir-me que voleria fer cessió dels seus tallers als obrers de la seva impremta, la majoria dels quals feia molts anys que els tenia.

I, efectivament, va convocar una assemblea per oferir als obrers el taller ^{(perquè} ~~el~~ ^{tota vegada que} convertissin en una cooperativa) ~~però~~ ell s'havia de retirar per qüestions de salut.

Mario, el delegat sindical que tenia al taller, encarregat de les caixes i dels linotips, era un dels líders sindicals del ram de les arts gràfiques de la CTE. Quan vaig anar a la impremta l'endemà, Mario me'n va parlar i em va dir que no eren partidaris d'indemnitzar a Con del Pazo per la seva cessió del taller; que ja els havia explotat prou durant els anys que ^{(havien} ~~est~~ estat treballant a profit seu i sense altra retribució que el salari. Li vaig fer observar que don Fernando - com li deien tots - els havia ofert el taller perquè el fessin treballar en cooperativa però que, probablement, necessitava disposar d'uns ingressos mensuals o trimestrals o com fos, perquè estava malalt i no podia treballar en cap altre negoci i havia de cobrir el seu pressupost familiar, encara que no tenia fills i només tenia la dona.

El líder cetemista em va ^{(recordar} ~~dir~~ que jo li havia explicat que, quan la revolució provocada per l'alçament feixista a Espanya, a Catalunya s'havien organitzat els Consells d'Empresa i els Comitès de Control Obrer durant la guerra i que els burgesos ho havien abandonat tot, desentenent-se de la situació en què quedaven els treballadors mentre ells tenien la vida assegurada a l'estranger. Sí - li vaig contestar - però el decret de Collectivitzacions deia que els burgesos que no haguessin participat en l'alçament podien ser indemnitzats. El sindicalista revolucionari no estava per raons i em replicava dient que s'havia d'anar a la constitució de la cooperativa però ~~que~~ com que no disposaven de capital per atendre els primers compromisos, no es podien responsabilit-

zar a indemnitzar-lo ni poc ni molt. I no hi havia manera de fer-lo entrar en raó.

Jo li deia que don Fernando feia temps que m'havia parlat de comprar un terreny, traslladar-hi la impremta i construir unes cases per a formar una colònia amb tots els treballadors, com li havia explicat jo que havia fet un burgès de la indústria tèxtil catalana a finals ~~de~~ del segle passat. I encara continuava en peu aquella colònia obrera quan va esclatar la nostra guerra.

Però tal com estaven els ànims, vaig comprendre que la meua intervenció no aconseguiria dissuadir-los del propòsit de quedar-se amb el taller sense pagar-ne ni cinc.

Aleshores, d'aquella situació econòmica i de la mala salut de Con del Dago en va tocar les conseqüències la nostra Editora que ens havia costat tants d'esforços; Com ens en sortiríem? Com ens ho faríem? Amb el pobre Con del Dago ja no hi podríem comptar perquè aquells obrers el deixarien pelat com una rata.

I l'endemà, després de dinar, en vaig parlar a l'amic Josep Maria Jufresa.

Jufresa era un xicot, més jove que jo, que havia marxat a fer l'Amèrica de molt jove, passant primer una temporada a Cuba i, després, trasllandant-se a Mèxic, on va estar en un despatx dels germans Benet, antics residents, que tenien un important negoci de representacions.

L'any 1936, va tenir la mala pensada de venir a passar unes vacances prop de la seua família que feia anys que no veia i es va trobar amb la guerra, sense la possibilitat d'entornar-se'n i amb l'obligació d'incorporar-se a l'Exèrcit republicà. Em sembla que va ser l'amic Tona qui se'l va presentar. Com que es va posar malalt al front, el van fer tornar a Barcelona i vaig recomanar-lo al distingit i estimat amic Ruiz Ponseti, de la Conselleria d'Economia, per si podia trobar-li un lloc, encara que fos provisional. I li va trobar però va haver de tornar al front i altra vegada per malalt el van tornar a la rereguarda, entrant novament al Departament d'Economia. Mai no vaig saber quina feina hi feia.

Les aficions econòmiques de l'amic Jufresa contrastaven molt amb les meves perquè tampoc no coincidíem políticament. Ell sostenia a peu i a cavall que el sistema capitalista era el millor perquè els beneficis de l'empresa privada eren generalment reinvertits i això produïa riquesa i noves fonts de treball, mentre que si els beneficis

passaven a mans dels obrers o si es nacionalitzaven les empreses no donarien el rendiment que donaven a mans de la burgesia.

Va acabar la nostra guerra i Jufresa va retornar a Mèxic abans que nosaltres i arribéssim i de seguida va treballar a una empresa bancària que hi havia al carrer d'Isabel la Catòlica. Mentrestant, com que vivia sol en una habitació moblada, un dia ens va demanar si no podia venir a menjar a casa perquè es trobava molt sol. I la Maria no hi va tenir res ^(en contra). No cal dir que necessitaven que pagués la despesa i la pagava amb tota puntualitat. Un any, va pagar el viatge al seu pare perquè anés a passar uns mesos al seu costat i també va venir a dinar a casa. La nostra amistat s'va reforçar amb la convivència i haig de dir que les poques coses que la Maria i jo hem vist fora del Districte Federal és gràcies a què ~~perquè~~ ell tenia cotxetes i ens invitava molt sovint a sortir els dies de festa. Jufresa es va casar amb Muri Carreres, la filla petita del nostre malaguanyat amic Joan Carreres i Palot, i van anar a casa ent. La Muri va tenir la primera criatura i la Maria li va anar a donar injeccions. Amb tot això vull demostrar que la nostra amistat semblava resistent a qualsevol contrarietat.

El pare de Jufresa també tenia unes idees molt originals i estava enterrat que si el món no adoptava les seves teories econòmiques tot aniria cap per avall fins al desastre. I la seva teoria la va fer arribar, fins i tot, al president Roosevelt, en un llarguíssim informe que en va fer copiar perquè el corregís i l'edités ^{(any a venir,} a Barcelona. Els seus fills en deien que no en fes cabal i el pobre home va morir amb la il·lusió que el seu pensament salvaria el món de la desfeita a què estava abocat, tant si continuava regit pel sistema capitalista com si era transformat en un règim socialista o comunista.

I bé. L'amic Jufresa va obrir-se pas i va poder reunir uns quants accionistes per a la creació d'un banc de crèdit industrial i comercial - que no recordo quin nom li va posar - i que va instal·lar, modestament, a l'Avinguda d'Uruguay, no gaire lluny de l'estatge de l'Orfeó Català.

Un dia li vaig explicar el problema de l'Editorial amb motiu de la malaltia de Con del Lago i del traspàs forçós de la seva impremta als treballadors, els quals el van

expropiar legalment perquè no els pagava els salaris que els devia.

Jufresa va decidir fer inversions a l'Editora i, de fet, va esdevenir-ne soci. Al cap de poques setmanes ja em parlava, seriosament, de bastir un edifici de deu pisos per a instal·lar-hi l'editorial i llogar la resta com oficines. I semblava estar ben convençut que aquest era el nostre futur immediat.

Però el seu "Banc" no arribava ni a tamboret, segons la dita d'un company bromista. I l'humorista impenitent que és el "Tísner", interpretava l'escena del banc de Jufresa quan havia de fer el seu paper triple de gerent, caixer i ordenança, tot a l'hora, i simulava que anava d'una finestra a l'altra per ~~anar~~ pagar un taló o xec, com diuen a Mèxic. Ell ~~tot~~ sol feia tots els papers de l'anca, suplint als nombrosos empleats imaginaris.

Jufresa va voler ampliar el capital i va cercar capitalistes fins i tot entre la nostra colla. Es veu que volia tenir majoria de vots a les assemblees d'accionistes o per una altra cosa que s'havia empescat. El fet és que el banc va anar de concoll i tots en vam patir les conseqüències. Accionistes com jo i com l'amic Felip Barja, que sempre anava amb una ala arrossegant, i d'altres per l'estil, vam haver de pagar per setmana vegada l'import de les nostres modestes accions bancàries per exigències legals, segons deia l'advocat Enric Taltabuit, que era qui li portava la fal·lida o la suspensió de pagaments.

Jufresa va tirar mà de tot el que va poder i entre altres coses es va possessionar de totes les existències de l'Editora i fins i tot ~~en~~ els llibres que teníem en dipòsit o a comissió procedents d'amics ~~que~~ més que no pas editors, com per exemple les edicions que distribuïem a Mèxic per compte de la Distribuidora que tenia l'amic Pelai Sala, primer a l'Argentina i després a Xile - Pelai Sala era el diputat de la USC que havia sortit elegit en la candidatura del Front Popular del 16 de febrer del 36 a les Corts de la República. I també es va apoderar d'unes edicions particulars del doctor August Pi Suñer que ens havia deixat també en dipòsit. I ell ho sabia molt bé. Però tal com veig que passa gairebé sempre que es tracta de la fallida d'un banquer, mentre nosaltres tocàvem les conseqüències de les seves dots de financer, ell es feia una residència a la colònia "Linda Vista", de la Ciutat de Mèxic.

Meia poc temps que m'havia portat un exemplar de l'edició francesa dels poemes luxuriosos de l'Arcif, amb les il·lustracions atribuïdes a Rafael. Era propietat d'un amic seu, també banquer, que em va presentar per a parlar de fer la versió castellana. Naturalment que s'havia de fer clandestinament i calia anar amb peus de plom. No vaig estudiar, vaig trobar l'impressor disposat a fer-ho i vaig pensar en el trauctor perquè una edició luxosa com era la que volien fer per poder vendre-la ben cara, havia de ser de qualitat, el mateix que les fotografies dels dibuixos o gravats que seria convenient de servir en una carpeta especial perquè era la cosa més pecaminosa. Finalment, ~~vaig~~ vaig decidir ~~encarregar~~ encarregar la traducció a l'amic Pere Matalonga, segur que faria una cosa ben feta. Per un moment, vaig pensar en Josep Carner però no em vaig atrevir a proposar-li i qui sap si li hauria fet gràcia, fent la traducció signada ^{amb} ~~per~~ un pseudònim.

L'edició va sortir perfecta. Jufresa la va venir a buscar en un cotxe i la va portar a casa de l'altre banquer amb el qual suposo que feien el negoci. Pretenien vendre-la a 1000 pesos mexicans ^{cada exemplar} i potser ho van aconseguir. El fet és que havent convingut que jo ^{(dels beneficis,} hi tindrà una tercera part ⁾ no vaig rebre ni un centau. I mai més no me'n va parlar.

Per a fer-me perdonar aquell "gran pecat", vaig fer una assaig d'edicions facsimilars iniciant la sèrie que vaig titular "El Bibliófilo Mexicano i que va començar amb Las Novenas del Santuario de Nuestra Señora de Guadalupe de México, que se apareció en la Manta de Juan Diego. Compúsole el Padre Francisco de Florencia de la extinguida Compañía de Jesús. Con licencia. En Madrid. En la Imprenta de Lorenzo de San Martín, Impresor de la Secretaría de Estado y del Despacho Universal de Indias, y de otras varias oficinas de S.M. Año de 1785. Amb gravats de l'època.

I per fer les coses ben fetes del tot, vaig demanar la corresponent autorització de la Secretaria de l'Arquebisbat de Mèxic que vaig aconseguir amb data del 10 de novembre de 1944 i em van dir que posés aquesta nota a una de les primeres pàgines del llibre: Puede imprimirse la obra "Las Novenas del Santuario de Nuestra Señora de Guadalupe." lo decretó su Excia. Revma. le que hoy fe.- Pedro Benavides.

I gràcies a ~~una~~ tan ^{alta} ~~important~~ autorització, de gran importància per als catòlics, vaig exhaurir la tirada en pocs mesos perquè va sortir abans d'aquell 12 de desembre, que era el dia de la Guadalupe ^{que} a Mèxic, ~~la~~ celebra gairebé tothom.

Les pugnes polítiques i econòmiques entre PSU i PCE

El dia 2 de juny de 1940 els Aliats es batien a retirada i es van haver d'enfilar després de suportar una terrible ofensiva nazi que els havia causat 30 mil homes, entres morts i ferits i, a més a més, un contingent important de presoners.

Però Winston Churchill no hi va donar gaire importància i advertí a Hitler que no ho podia considerar com una victòria perquè els Aliats encara podien disposar de més de 300 mil homes de l'exèrcit expedicionari anglès. Vuit dies després, el comte Ciano, gendre de Mussolini, feia saber a tot el món que havia arribat el moment de què Itàlia intervingués en aquesta guerra que oferia tan bones perspectives per a l'Eix Roma-Berlin-Tòquio-USSR. I, efectivament, el Duce declarava la guerra a la Gran Bretanya i a França, aprofitant aquella derrota militar dels Aliats. Benito Mussolini, des del seu Palau de Venècia, assegurava a grans crits, com sempre, que la "revolució" dels nacionals i reaccionaris a l'Occident" serien vençudes a no triar guite; Itàlia podria viure un llarg període de tranquil·litat i regnar la pau a tot Europa i al món gràcies a les armes feixistes i nazis.

¿Què haurien fet els pobrets nazis alemanys sense l'ajut dels italians?

Mentrestant, aquell mateix dia els alemanys passaven el Sena, el dia 14 estaven a les portes de París i el dia 16 queia el govern Reynaud.

Els Estats Units d'Amèrica encara no havien entrat a la guerra però el President Roosevelt no s'estava de dir públicament que facilitaria tota mena de recursos als anglesos i francesos. La França sotmesa de Philippe Petain, el dia 22 d'aquell mateix mes de juny del 40 es donava per vençuda i, a Bordòs, es veia obligada a signar l'armistici de 24 articles, que feia tanta pena llegir, i que Hitler i Mussolini li havien imposat.

L'endemà mateix, però, el general Charles de Gaulle, que s'havia pogut refugiar a Londres, feia una crida als francesos lliures perquè s'allistessin a les seves ordres per a continuar la lluita al costat dels anglesos i contra els nazis. I s'adreçava als francesos antifeixistes de l'interior del seu país perquè s'incorporessin immediatament a la Resistència activa contra l'invasor.

El dia 7 de juliol, a Berlín, nazis i feixistes feien els seus plans per a l'ocupació de totes les Illes Balears; el dia 16, el Reich declarava que podia disposar d'un exèrcit de 600 mil homes per acabar amb la resistència aliada i atacar després a la Gran Bretanya. Es deia també que la soviètzació dels països bàltics havia proporcionat a la Unió Soviètica la conquesta de 25 milions d'habitants nous.

Els diaris del 23 d'octubre de 1940, vuit dies després de l'assassinat del President Companys, parlaven de l'entrevista que havien celebrat Hitler i Franco, a la frontera franco-espanyola, "amb el cordial esperit de camaraderia que unia als dos dictadors." Però vuit mesos després, el 21 de juny de 1941, tot d'una, el Tercer Reich declarava la guerra a la URSS. Hitler acusava als Soviets d'haver violat la frontera. I Molotov acusava l'Alemanya nazi d'haver violat el pacte invajant el territori soviètic sense cap mena de declaració de guerra.

Stalin - el gran i genial Stalin del qual parlava sovint Joan Comorera -, s'havia deixat enganyar per un Hitler qualsevol i cultivava a demanar ajut als "imperialistes" anglesos i francesos, i a tots els altres països burgesos que volguessin salvar la Unió Soviètica de la desfeta. I aquell mateix dia, el conservador Churchill ofería als comunistes stalinians un tractat d'ajut mutu i una acció conjunta contra l'enemic comú.

No vaig poder saber què n'havia dit Comorera de tot aquell triàjoc tan difícil de proveure. Stalin no li havia fet arribar la consigna corresponent i ell havia de donar la seva pròpia interpretació als militants del PCU. Més vaig saber la seva reacció pública: "Estem disposats a complir amb el nostre deure revolucionari, a defensar amb les dents la Gran Pàtria del proletariat i del socialisme, baluard de la pau i dels pobles lliures." Però com que la URSS quedava molt lluny de tot el que va poder fer, el líder dels comunistes catalans adherits a la III Internacional, de tots maneres, la Unió Soviètica i el gran guia Stalin no els necessitaven per a res.

El PCF i el PSU no tenien altra feina a fer que oblidar tot el que havien dit a fa- 189
vor del Pacte germano-soviètic perquè es veia ben clar que no havia portat la Pau, tal
com Comolera i els seus col.laboradors més immediats havia assegurat des de la ciutat
de Mèxic. El viratge s'imposava. Les consignes serien totalment diferents i a partir
d'aquell moment, calia mobilitzar tots els militants espanyols i catalans, unificar les
les disponibilitats econòmiques
forces, crear una direcció ben centralitzada, reunir/en una sola caixa - la del PCF, na-
turalment -, "tots" els recursos econòmics de què, evidentment, disposaven d'ençà que van
passar El Portús, i potser abans i tot, els màxims dirigents del PSU i del PCF.

I les baralles van començar de nou i més violentes que mai. La discòrdia comunista
catalano-espanyola entorpia en gran manera els esforços que exigia la guerra mundial. ~~El~~
Valia posar-se al costat dels ex-imperialistes per a salvar la Unió Soviètica, salvant-
se ella i tot, és clar.

Les consignes de cara a la guerra i a la resistència activa eren molt fàcils de llan-
çar al vent. Però les grans potències aliades no necessitaven les proclames inflamades
sinó la participació activa dels comunistes espanyols i catalans en la gran lluita arma-
da contra el nazi-feixisme. Només hi podien participar els nostres militars que s'ha-
vien refugiat a la Unió Soviètica i havien estat incorporats a l'exèrcit o ~~que~~ havien
estat destinats a les escoles de quadres del règim soviètic, ~~que havien estat~~ víctima no
pas dels imperialistes burgesos sinó dels imperialistes feixistes de la més diversa me-
na que l'havien trait, ~~el qual havia estat víctima de la guerra civil.~~

No. Roosevelt i Churchill no necessitaven per a res als ex-combatents de l'Exèrcit
de la República espanyola. Només serien útils a la causa antifeixista els que s'incor-
porassin a la Resistència francesa i els que des de l'exili d'Anglaterra col.laboressin
sense doble intenció en la mesura de llurs possibilitats al servei de la democràcia i
la llibertat. I enc consta que no foren pocs els que hi van fer un bon paper, mentre
els líders dels dos sectors comunistes peninsulars es barallaven de ~~feia~~.

Churchill i Roosevelt, després d'una conversa que va durar tres dies en alta mar,

L'any 1945 Joan Comorera redacta una Carta oberta del Comitè Central del P.S.U.C., presentant un "Programa d'unitat combatent" ⁱ/_{proposant} ⁿ els partits i organitzacions catalanes ~~un programa~~ onze punts, que són aquests: «1. Dirigir i recolzar amb tot el seu poder la lluita dels patriotes a l'interior de Catalunya, per mitjà del Consell Nacional de la Resistència. 2. Mobilitzar tots els catalans de l'exterior i les masses democràtiques del món en ajut del nostre poble en la lluita contra Franco, la Falange i la capitulació. 3. Refernar els llaços d'unitat combatent amb els altres pobles hispànics, recolzant el Govern central d'ampla concentració i col·laborant fraternaument amb el Govern basc. 4. Reforçar la més àmplia unitat nacional combatent erisant tots els patriotes sense distinció d'idees polítiques i religioses que vulguin lluitar juntament amb nosaltres pel més ràpid enderrocament del règim terrorista-falangista i contra la capitulació. 5. Restabliment de les llibertats i els drets democràtics, alliberar incondicionalment tots els empresonats, subvenir al retorn dels exiliats i anul·lar totes les sancions, restriccions, processos i confinaments decretats contra els patriotes. 6. Foragitar de tots els òrgans polítics, administratius, econòmics, culturals, forces armades i institucions de tota mena els falangistes i els seus còmplices. 7. Exigir les més severes responsabilitats als elements components i servidors del règim franco-falangista, justícia popular implacable contra els botxins de la pàtria. 8. Indemnització a totes les víctimes del règim franquista i reposició en els respectius llocs de treball i de propietat a tots els repressaliats, obrers, pagesos, empleats, funcionaris públics, mestres. 9. Expropiació o confiscació dels béns i fortunes dels falangistes i de tots els que s'hagin enriquit indegudament amb la misèria del poble. 10. Propugnar ~~per~~ la celebració d'unes eleccions constituents per tal que el nostre poble i la resta de pobles hispànics, d'acord amb les declaracions de Tcherén, Crimen, Potsdam i la Carta de l'Atlàntic, resolgui democràticament el seu règim futur. 11. Afirmer que els partits, organitzacions i personalitats que ~~constituïren~~ constitueixen el govern de la Generalitat tindran plena llibertat per a defensar l'exercici del dret d'autodeterminació en el període constituent.»

A continuació presentava un Programa que en deia "de perspectiva:"

«1. Restabliment provisional de la Constitució de 1931 i dels Estatuts, una vegada coneguda la voluntat republicana del poble. 2. Creació d'una Federació Democràtica dels pobles hispànics, amb drets iguals i cadascun dels quals conservi les seves àmplies facultats polítiques, econòmiques, culturals i d'altres o dre per a reconstruir, sobre bases noves, la seva vida nacional i per a contribuir amb el propi renaixement a la constitució d'un Estat espanyol poderós i indestructible en tant que fill de llur voluntat lliurement expressada. 3. Reforma agrària seguint les línies generals de les lleis aprovades els anys 1934, 36, 37 i 38. 4. Nacionalització dels monopolis, de les banques i ~~del~~ assurances, de les mines i ~~de~~ les indústries bàsiques, dels serveis públics, del transport, de l'energia elèctrica i del gas. 5. Organització de les assurances socials en forma tal que els treballadors estiguin garantits ~~en~~ contra tota mena de contingències. 6. Elevació del nivell de vida mitjançant una legislació que assegurí als catalans una remuneració justa i el dret al treball, al repòs i a la cultura. 7. Organització cooperativa del consum, de la promoció i operacions de compra i venda agràries de la monestralia i del petit comerç. 8. Llibertat d'organització i expressió per als creients i no creients. 9. Indemnització justa en tots els casos de nacionalització. 10. Confiscació dels béns dels falangistes i de tots aquells que amb llur complicitat han contribuït a allargassar aquest règim criminal i dels que actualment recolzin la maniobra de capitulació.»

Aquell mateix mes de desembre del 45 també redactava una Carta Obrerta del Comitè Central del PSUC a tots els catalans i tirava a matar contra els que no estaven amb ell: «Totes les experiències demostren que el PSUC és ja un objectiu assolit, que el PSUC no és ja un assaig sinó una gloriosa realitat, una ^oincom^omovible força hegemònica, bolxevic, i ninista-stalinista. El PSUC està de ple en l'etapa de les grans realitzacions nacionals perquè ja és l'autèntic Partit Nacional de Catalunya...»

«La depuració efectuada en els nostres rengles en forma tan conseqüent com enèrgica, ens ha fet més forts, més àgils, més actius. La tropa de deserters, lladres, trotsquistes, aventurers, immorals i traïdors encapçalats per Lluís Serra Fàbries, Lluís Ferrer,

Josep del Barrio, Pere Aznar i d'altres que hom bandejat dels nostres rengles, s'ha tret definitivament la seva falsa careta i avui veiem que treballen al servei de la reacció, combatent el nostre partit, el Partit germà d'Espanya, a la Unió Soviètica, en pro del fet consumat, contra la llibertat dels pobles hispànics... »

« Amb la pèrdua de Pau Claris, Rafael Casanova, Francesc Macia i Lluís Companys hem perdut el bo i millor del nostre país... »

« A l'exili, Lluís Companys, mal aconsellat, aclaparat per la tragèdia del nostre poble i per dissorts familiars, cometé al nostre entendre l'error de dispendre el Govern de la Generalitat, però per un moment la perspectiva històrica en esclatar la guerra general a Europa. Però aquests errors i mil més no autoritzen a ningú a qualificar d'anti-comunista, d'anti-soviètic, d'anti obrer, de reaccionari al que fou President de Catalunya... »

« Quant al Govern de la Generalitat que presideix Josep Irla, integrat per Pompeu Fabra, Carles Pi i Sunyer, Antoni Rovira i Virgili, Josep Carnot, Pau Pedró i jo mateix (Joan Comorera), és just considerar que és un govern insuficient... »

« Som un partit nacional català lligat al Partit Comunista d'Espanya per llaços ideològics, per amor fraternal, per la comuna aspiració a un mateix punt d'arribada: l'emancipació integral de la classe obrera, la solució definitiva dels problemes nacionals hispànics... »

« La Revolució planteja a la classe obrera el problema del Poder Polític, deia a la Confederació Nacional del Treball (CNT): la unitat de la classe obrera i del poble català, la unitat dels obrers de Catalunya amb els obrers de la resta d'Espanya, la unitat de Catalunya amb tots els pobles hispànics, sota la direcció dels Partits Comunista d'Espanya i Socialista Unificat de Catalunya... »

« A Espanya, els socialistes van fer la política dels republicans i els republicans van fer la política de la reacció... »

I per mirar de convèncer als cenetistes, els deia:

« S'ha demostrat abastament que l'anarquisme és una filosofia reaccionària... »

En un altre Ple celebrat a França el mes de març de 1947, la Pasionaria va dir:

« L'existència d'un problema nacional al nostre país planteja qüestions d'extraordinària importància política, que nosaltres hem de resoldre amb audàcia revolucionària, sense deixar-nos impressionar per les estridències del nacionalisme petit-burgès, que pot pretendre que existeixi una contradicció entre la nostra ferma defensa de la personalitat nacional de cada poble i els nostres esforços per a unir en un sol partit marxista-leninista-stalinista la classe obrera de totes les nacionalitats que formen l'Estat espanyol... »

I en un discurs pronunciat a Perpinyà el mes de juliol del mateix any 47, Joan Comorera parlava del camí de la victòria i deia:

« No estem sols. Està amb nosaltres la gran, la gloriosa, l'exemplar Unió Soviètica, la fidel amiga de la democràcia espanyola, la que ens ha obert tots els camins de la victòria amb les victòries i mortals del seu invencible Exèrcit Roig. Tenim al nostre costat a les noves democràcies europees, Polònia i Txecoslovàquia, Romania i Hongria, Iugoslàvia, Bulgària i Albània, les noves democràcies en marxa ferma pel camí del socialisme, que han reconegut el nostre Govern Republicà. Tenim la Federació Sindical Mundial, la Internacional de les Dones... »

« Per què, amics d'Esquerra, d'Acció Catalana, Estat Català, CNT, Unió de Rabassaires els recels anticomunistes ens han de barrar el pas cap a les accions necessàries, cap a la unitat, cap a la victòria! Unim-nos !!! »

I més enllà, encara, l'any 1949, insistia en el propòsit de convèncer als anarquistes de la conveniència de lluitar plegats amb els comunistes. I per ~~finir~~ ^{convèncer} de convèncer-los, els deia coses com aquestes que més aviat els havien de fer reaccionar amb més antipatia que mai:

« El deure d'un obrer revolucionari és estar en el camp democràtic i ant imperialista! »
 « Els faistes, encara que en parlen molt pels desconits, no podran fer mai la Revolució; »
 « L'Estat socialista s'extingirà en la mesura que, realitzat el socialisme, s'avanci en la construcció de la civilització superior comunista! »

Mentrestant, els comunistes espanyols insistien en realitzar la fusió ^{des} dels partits.

d'ésser conseqüent amb la conducta política que havia tingut, no ho mentia als el

Partit, Moix va preferir, per raons de comoditat i carrerisme, el camí del deshonor.»

«L'interès d'Espanya i de Catalunya, l'interès de la lluita nacional i social del proletariat i del poble català ~~se~~ imposa fer els esforços necessaris per tal que en l'es evenidor, quan les exigències de la lluita ho determinaran, el PSU de Catalunya, mantenint i enfortint les seves característiques nacionals específiques, formi un tot orgànic amb el PC, per a dirigir en comú, amb gallecs i bascos, la lluita pel desenvolupament i consolidació de la democràcia en la federació dels pobles hispànics a la qual aspirem com a base del progrés i de la grandesa d'Espanya...»

Però Joan Comorera es veu que no tenia pressa per anar a la fusió orgànica i menys encara a crear una sola caixa "política" de cara a la resistència i al futur immediat, tal com pretendien els "germans" del PCE. I en una reunió celebrada aquell mateix any 47 a Perpinyà, davant la insistència dels centralistes, deia:

«... Hem de comprendre que el dia que, d'acord amb les exigències de la lluita, el Congrés del nostre Partit resolrà la fusió orgànica, la formació del Partí Unic marxista-leninista-stalinista de tot Espanya, aquell dia serà el més gloriós de la nostra vida i de la nostra història; haurèm creat les condicions que ens permetran marxar cap a la solució dels nostres problemes de classe i nacionals...»

L'any 1948, Joan Comorera és "distingit" amb el títol de membre del Buró Polític del PCE. Allà el podrien controlar millor.

Josep Moix, que havia estat elegit vicepresident de la UGT de Catalunya al III Congrés celebrat a Barcelona l'any 1937, havia estat incorporat a l'Executiva del PSU com a prova de la confiança que hi tenia Joan Comorera. Però la cosa va acabar malament perquè en una conferència pronunciada el 4 de març de 1950, el secretari general del PSU deia:

«Moix ha d'ésser considerat com el principal responsable de la crisi, cosa que ningú no ha d'oblidar, per tal com en el moment en què el secretari general va posar-lo al davant del dilema de deshonorar-se o bé d'ésser fidel als principis marxistes-leninistes,

no es pot separar-ne de la seva conducta política, que en

la vida privada i familiar té concepcions burgeses, en la vida política també les té.

>>Per a mi, per damunt de tot està el Partit, i quan Comorera l'ha trait, entre ell i el Partit, el camí a escollir és clar.

>>Si des del primer dia vaig condemnar la seva traïció, després, cada dia que passa m'afermo més amb la justesa de l'actitud del nostre volgut PSU en esbenir-lo dels seus regles i desemascarar-lo com el que és: un agent de la reacció i de l'imperialisme.

>>L'esperulació que fa amb mi, plena d'infàmes, és una demostració més dels baixos procediments utilitzats per ell i tota la seva trepa. A més, he conegut molt d'aprop una provocació feta amb els familiars d'un de vosaltres, familiars que es troben a Catalunya i que precisament per ésser-ho estan estretament vigilats per la policia franquista. També he conegut molt d'aprop la relació i provocació contra un de vosaltres. Només amb això sol n'hi ha prou per veure clarament l'element que és Comorera i sentir contra ell la repugnància i l'odi sagrat que sent tot comunista contra els agents policíacs de l'enemic reaccionari i imperialista.

>>Com a dona i com a comunista en revoltó contra els atacs que aquest grupot de degenerats fa objecte a la camarada Dolores Ibàrruri, vers la qual sempre he sentit una profunda estimació i admiració i l'exemple de la qual, com a dona, mare i comunista és per a nosaltres el tresor més preuat. La traïció de Comorera no ha fet més que reforçar l'estima i l'admiració que sento vers la gran dirigent de les dones antifeixistes, el cap volgut dels comunistes de tot Espanya.

>>Per a mi, el mateix dia que va néixer el traïdor Comorera va morir el meu pare.

>>Rebeu de nou, estimats companys del Secretariat, la meua total adhesió i una abraçada.

París, 21 març 1950.

Núria Comorera >>

¿ Què havia passat per arribar a produir-se l'expulsió de Joan Comorera i dels seus incondicionals següents ?

Aquella seria la tercera de les anomenades "expansions col·lectives" dels rengles psiquistes fets per ordres dels dirigents del Partido Comunista de España. La primera havia estat la del nostre grup que no va voler fer-se seu el partit germano-soviètic; la segona va ser la del grup de Josep Sol Ranzio, que s'havia solidaritzat amb l'estalinisme i va acabar per sortir del PSUC per anar a treballar al servei de la nova Iugoslàvia de Tito. Però la veritat és que les dues primeres van ser dimissions i no expulsions, encara que el sistema comunista espanyol transforma les baixes voluntàries en expulsions de "traïdors a la causa del proletariat".

La història de la caiguda de Joan Comorera i dels seus incondicionals, va anar de la manera següent:

L'any 1963 es va publicar en rus una mena d'història de la nostra guerra. El nom de l'autor era L. V. Ponamariova; el títol deia "El poble espanyol contra el franquisme". El traductor del rus a l'espanyol va ser Emili Vilaseca, un bon company que havia estat membre del Secretariat de la UGT de Catalunya durant la nostra guerra i després d'haver perdut una cama al front d'Aragó, va ser portat a la Unió Soviètica. El company Vilaseca va separar d'aquell opuscle, editat per l'Acadèmia de Ciències de Moscou, tot el relatiu a la formació del Partit Socialista Unificat.

Per cert que m'han dit que el pobre company Emili Vilaseca es va suïcidar uns anys després, tizant-se des d'una finestra molt alta, a la manera de Jan ⁽¹⁸⁸⁶⁻¹⁹⁴⁸⁾ ~~Massarik~~ ^{Fill} del fundador del Partit Socialista Txecoslovac independent, Tomàs ~~Massarik~~ ^{Fill} (1850-1937).

En l'esmentat assaig històric de Ponamariova es parla de la fi de Joan Comorera amb aquestes paraules:

«Joan Comorera, durant el temps que va ocupar el càrrec de Secretari General del Partit Socialista Unificat de Catalunya, va cometre diversos errors greus de caràcter nacionalista i en 1949 fou expulsat del partit (Luzac Obrero, 10 de novembre de 1949). Ulteriorment, va retornar secretament a Espanya, però el mes de juny de 1954 fou detingut pels franquistes i el 1957 condemnat per un Consell de Guerra celebrat

a Barcelona, a 30 anys de presidi. Durant el judici el Buró Polític del Partido
Comunista de España i el Comité Executiu del Partit Socialista Unificat de Catalu-
nua van publicar l'any 1957, durant el Consell de Guerra, un comunicat expressant
llur protesta contra l'arbitrarietat de les autoritats franquistes en relació al
condemnat Joan Comorera i altres antifranquistes (Pravda, 11 d'agost de 1957).

Miquel Valiés, que l'any 1935, en inicia-se les gestions encaminades a la uni-
tat orgànica dels quatre partits socialistes que hi havia a Catalunya (Federació
Catalana del Partit Socialista Obrer Espanyol, Partit Català Proletari, Unió So-
cialista de Catalunya i Partit Comunista de Catalunya) era secretari general del
PSUC, a finals de la dècada dels 40 l'acusen d'haver caigut sota la influència de
Joan Comorera i/mantenir posicions nacionalistes intentant d'enfrontar el PSUC amb
el PCE i, per aquest motiu, és exclòs del seu partit. I Miquel Valiés va morir a
l'exili, totalment abandonat, víctima d'una tuberculosi.

Joan Comorera també va morir de mort natural, víctima d'una antiga malaltia de
pit, mentre complia condemna al presidi de Burgos, el dia 8 de juny de 1958.

Les dades biogràfiques que hem pogut reunir, s'aconquestes:

Joan Comorera i Soler va néixer a Cervera (Comarca de La Segarra) l'any 1895.
Va ser mestre d'escola i periodista (1923), director de la revista La Cuela, redac-
tor de La Publicidad i La Lucha, de Barcelona, i de Pueblo, de Tortosa. Política-
ment va començar a actuar als rengles de la Federació Catalana del Partit Socialis-
ta Obrer Espanyol; va anar a Buenos Aires l'any 1919, ingressant al Partido Socia-
lista Argentino. Es expulsat de l'Argentina i passa a Montevideo (Uruguai) on tam-
bé es fa del Partido Socialista Uruguayo. L'any 1931 retorna a Barcelona, on entra a
formar part de la Unió Socialista de Catalunya i s'encarrega de la direcció del pe-
riòdic "Justicia Social" (1931-36). Fou diputat a les Corts Constituents de la II Re-
pública Espanyola (1931) i al Parlament de Catalunya (1932); Conseller d'Economia i
Agricultura del Govern de la Generalitat (1934). Amb motiu dels fets d'Octubre és
condemnat a 30 anys i és traslladat al presidi del Puerto de Santa Lúria. Surt alli-
berat per haver estat elegit diputat a Corts el 15 de febrer del 36; torna a ser

Consell d'Economia (juliol, 1936) i, després, d'Economia i Serveis Públics (agost, 1936), de Serveis Públics (setembre, 1936), de Proveïments (desembre, 1936), de Justícia (abril, 1937) i, finalment, altra vegada d'Economia (juny, 1937) fins a l'acabament de la nostra guerra. Passa exiliat a França i va a Moscou amb Josep del Barrio i Lluís Serra Pàmies (1939) per a gestionar o confirmar el reconeixement del Partit Socialista Unificat de Catalunya com a Secció Catalana de la Internacional Comunista. Passa una temporada a Mèxic (1945). És expulsat del PSU el 1949. Passa clandestinament a Catalunya el 31 de desembre de 1950 on actua durant quatre anys, desafiant tots els perills, com a secretari general del PSUC a l'Exterior ~~(1954)~~. És detingut per la policia franquista ⁽¹⁹⁵⁴⁾ i portat davant d'un Consell de Guerra que es celebra a Barcelona el 1957 i és condemnat a 30 anys de reclusió. Però, al cap d'un any (1958), moria al presidi de Burgos.

Els Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili

La iniciativa d'organitzar els Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili, després de l'ocupació del nostre país per l'exèrcit franquista, va sortir de la República Argentina on entre els compatriotes antics residents i els pocs refugiats polítics que hi van poder entrar, es va formar a Buenos Aires un anomenat Consell de la Collectivitat Catalana a base de les entitats de tota mena creades per la nostra gent a tota la República i van preparar la Festa per al dia 4 de maig de 1941.

Aquell Consell estava format per l'arquitecte Santiago Rubió i Tudurí, com a president; Pere Cerezo, ex-diputat al Parlament de Catalunya per la circumscripció de les terres gironines, que actuava de ~~pp~~ vicepresident; l'advocat Joan Llorens i Bassa, com a tresorer; el professor universitari Marcel Santaló i Francesc Arnau, aquest també ex-diputat al nostre Parlament per la circumscripció de Girona, com a secretaris; Jaume Vachier, ex-regidor de l'Ajuntament de Barcelona, secretari de Relacions, i Joan Bas i Colomer, encarregat de les publicacions i de la propaganda.

Aquells Jocs Florals serien els de l'any LXXXIII de la seva restauració (1859) i gairebé van coincidir amb la diada tradicional barcelonina.

Van ser Mantenedors d'aquells Jocs Florals de l'exili - per bé que ja per altres circumstàncies polítiques espanyoles havien hagut de celebrar-se fora de la nostra terra - el compositor Jaume Pahissa, president; Lluís Castelló, Joan B. Blonch, Francesc Ma. Masferrer, Joan Merli i Hipòlit Nadal i Mallol, amb Ramon Escarrà, secretari.

Ves per on havia localitzat des de Mèxic a uns quants antics amics i coneguts que havia parut de vista feia molt de temps i no sabia on paraven: Santiago Rubió i Tudurí, que em sembla recordar que durant la dictadura de Primo de Rivera va formar part

d'aquell grup de destacats homes d'Acció Catalana que van constituir-se en una mena de Patronat o Consell Assessor de la nostra clandestina Societat d'Estudis Militars (SEM), ~~veia sorgir de la Dictadura~~ dirigida per l'estimat i ja desaparegut Miquel Balà; Jaume Pahissa, el cèlebre compositor que veia sovint per l'Ateneu Barcelonès; el fern nacionalista Francesc Ma. Masferrer, amic i "germà" del malaguanyat Manuel Carrasco i Formiguera, afusellat per Franco l'any 1938, el mateix Masferrer, còmplice de les nostres dèries guerrilleres perquè un fi de setmana, en ple règim dictatorial, van ser hostes de la seva casa piaral de les Guàrdies, on van anar, amb el meu grup, cercant un bon amagatall entre les velles alzines sureres per a portar-hi els fusells que encara no teníem. Un altre vell amic d'aquell Consistori era Joan Merli, editor d'una col·lecció de Monografies d'Art i de la revista d'estudis titulada La Mà Trencada que jo distribuïa a llibreters i quiosquers per mitjà de la Llibreria Italiana, domiciliada aleshores al carrer de Petritxol núm. 5, formant part de l'edifici de la Sala Maragall o antiga Sala Parés. Finalment, hi trobava el nom d'un altre estimat amic, Hipòlit Nadal i Mallol - editor de la revista Ressorgiment, de Buenos Aires, a la qual havia col·laborat des de la Presó Model de Barcelona durant els anys 1926-27 - un bon amic que no havia vist mai. I que encara, al cap de tants anys, ~~encara~~ no conec personalment.

En aquells primers Jocs Florals de l'exili s'hi van presentar 54 treballs i es van atorgar sis premis, els tres primers, els ordinaris, foren ^{guanyats pel} ~~destacats~~ poeta romànc exiliat i Ferramon, ~~exiliat~~ a Londres ⁱ perquè va guanyar, tot d'un cop, els tres premis/principals: la Flor Natural, l'Englantina i la Viola, ~~va~~ ser proclamat Mestre en tal saber d'una manera i immediata.

Com que el continent més gran de refugiats polítics havíem anat a parar a Mèxic, aquella represa de la celebració anual dels Jocs Florals va tocar a la nostra colla l'any següent (1942). Immediatament es va constituir un Patronat, amb Lluís Nicolau d'Olwer, com a president; Ferran Lladent i Lluís Aymat i Baudina, ^{vocals,} ~~secretaris~~ i Manuel Alcàntara i Gusart, ^{secretari,} ~~quà,~~ a partir d'aquell moment, va esdevenir l'animador abnegat i el més constant ^{promotor} ~~mantenidor~~ dels Jocs Florals de l'exili. I encara continuen celebrant-se en el moment d'escriure aquest capítol (1976). Any darrera any es van celebrant una ve-

gada en terres d'Amèrica i una altra vegada a Europa.

Per a facilitar les relacions entre els promotors de la Festa tradicional de les lletres catalanes es va crear una Delegació a França i es va confiar a l'amic Miquel Guinart, ex-diputat al Parlament de Catalunya per la circumscripció de Barcelona-ciutat, i amb el qual vaig col·laborar quan era president de la Comissió de Foment de la desapareguda i benemèrita Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, eminentment popular.

Els Jocs Florals es van celebrar a la ciutat de Mèxic el dia 3 de maig del 1942 i van tenir com a Mantenedors a l'il·lustre Josep Carner, president; Miquel Bertran de Quintana, el doctor Pere Bosch Gimpera, Josep Conangla i Fontanilles - un antic resident de L'Havana, dissortadament desaparegut, que havia conquistat un prestigi i una gran estima entre els cubans; Marcel Santaló, el prestigiós home de ciència; el filòsof Joaquim Xirzu i el veterà comediògraf i escriptor Avel·lí Artís. Únic membre d'aquell Consistori que no residia a Mèxic era, doncs, Conangla i Fontanilles.

Es curiós de registrar que amb tot i haver-hi a Mèxic diversos milers de refugiats catalans només es presentessin als Jocs 32 treballs, molts menys que a l'Argentina.

La Reina de la Festa va ser la senyora Francesca Linares de Vidarte, filla d'un català de les terres gironines que havia patrocinat una de les tres primeres revistes catalanes que es va publicar a Mèxic: Full Català. I m'imagino que el senyor Linares, que era un home molt ric, va contribuir convenientment a les despeses de la Festa.

El discurs presidencial va anar a càrrec de Josep Carner i va ser magnífic de fons i de forma, amb un evident contingut polític i patriòtic, tal com reclamaven les circumstàncies en què ens trobàvem i es trobava el nostre poble, sotmès i escarnit.

Carner, deia:

« ... Saludem l'aquí estant la Catalunya que hem deixat, però que no ens deixa, i que treballa les nostres ànimes de dia i de nit, la Catalunya lligada i escarnida, on tants germans nostres han sucumbit a les escomeses de la vessània militar o de les colles de delinqüents que l'ajuden, o bé han caigut per sempre d'inanició, o potser d'una enyorança diferent de la nostra, no pas la del paisatge, sinó la més amarga encara de la llibertat. Saludem-la com una urna preada i escorcollada de l'antigor però també com urna secreta,

enigmàtica, de nous destins. I pensem en acabat que en aquest continent, de tants de segles de virginitat esquiva, i en una terra que se'ns ha desclòs hospitalària quan totes les fronteres del món eren contra nosaltres, erigides d'inhumanitat, i de calúnnia, ens vaga ara de parlar català i de reflectir en la nostra parla el freu pireneu i les cales mediterrànies, i els costums venerables, en acceptació i operació dels quals hem estat, som i serem. I perquè parlem català, i perquè venim a sentir com canten els poetes daurant màgicament les mateixes paraules que a tots ens ixen naturalment als llavis i que són cor, seny, substància nostra, abolim ara la nostra nostàlgia, i ja no som llunyans, sinó, presents; i en aquest dia i en aquesta hora,ací també és Catalunya.

» Tot respira en aquesta festa, cerimònia inicial i ritual del nostre Renaixement. Car així, amb flors i banderes, amb ulls brillant, d'emoció i ritmes desplegats com cabelleres d'adolescents, és com fem els catalans les nostres festes i les nostres revolucions. Atraiem l'esperança amb els nostres cants i acollim les parences no sempre ben segures d'una vida més franca amb les aclamacions innombrables de vastes multituds que s'assolellen. I tanmateix al davant nostre, implacables, hi ha cares llargues i boques frènzides de retret, que ens condemnen, tot imaginant que la nostra amor del català és per malmetre qui sap què, o almenys per incomunicar-nos sorrudament. No, en cap manera. El català, senyal de vida, no vol sinó vincular-se amb la vida universal. No és pas ell l'inquisitorial. No és pas ell l'assimilista que fa d'escarceller. Mai en un lloc català no s'ha tingut la precaució d'erigir duanes contra el pensament. Ni ha estat mai la Catalunya confederal qui hagi negat igualtat de drets a les terres governades de Barcelona estant. No és pas Catalunya l'esquerpa, sinó la curiosa, l'afanyosa, la desfisiosa de tota la varietat activa del món. No és pas ella la insociable, sinó la frondosament corporativa. No és pas ella la devota de la reclusió, l'èxaltada ora popular i filosòfica de la mort, ni la recelosa del pensament europeu. Catalunya en les seves hores de crisi històrica no ha ~~pas~~ recorregut a una forma de monarquia oriental ni a la ridícula i cruel omnipotència d'un sàrge, sinó a l'afirmació de germanor i de llibertat que el poble sent implícita en la forma republicana. La mar ens comunica amb tot el món,

els Pirineus s'abaixen entre Catalunya i França i el nostre cor no és pas més guarnit de defensa: quan Catalunya, com diu la cançó, "ella sola es governava", qualsevol estrany podia ésser, amb només un any i un dia d'estada, ciutadà de Barcelona. Però encara vull dir un mot sobre la tendència universal necessària dels catalans parlant català, que no és pas el primer exemple de la granresa en terra petita, mentre un corc de misèria, d'angúnia casolana, rosega imperis que es convertiran en fantasmes...

>>... En aquesta hora de prova, la nostra única arma, però suprema, és la nostra unitat. Es sota un doble impuls, tant el menys important de la convicció nova, com el més alt de non deure de cedir a la requesta d'un noble amic de tots nosaltres, Carles Pi i Sunyer, que m'adreça ara als intel·lectuals catalans perquè amb urdiment i generositat refermin les valors de la nostra llengua i la seva floració cultural, que és la nostra executòria davant del món, i, per als no catalans, el senyal convincent de la nostra personalitat i la fermança final del nostre dret de vida. Per als catalans és, demés, l'increment de la nostra vitalitat de poble per creixement de consciència, l'assegurament de la nostra plasticitat responedora a nous indicis, a avisos que hem d'ésser actors de noves circumstàncies. En elles caldrà que aconeguem un idealisme actiu, transformador, engrapador del món i no pas elegíac de causes perdudes...

>>... Servir una llengua, servir una cultura és missió - més sovint que la gent no creu - visitada per menes extremes d'adversitat. Es podrien fer importants antologies de poemes escrits en l'exili, sèries notables d'obres escrites en la presó, i, més generalment, enumeracions d'obres genials escrites en la indigència, o bé dins ambients impenetrables, o bé per mèrit d'una total abnegació sense esperança. Però per difícil que siguin les nostres condicions anòmales de vida, per molt que al ú entre nosaltres es planyi d'ésser, com el nostre vell Jordi de Sant Jordi,

desert d'amics, de béns i de senyor,

en estrany lloc i en estranya contrada,

no serà pas sense esperança que cerquem de fendir les ombres amb la nostra veu i amb el nostre cant, amb la nostra joia de l'escatiment de la veritat i el retrobament de la bellesa. Perquè Catalunya no és pas una provatura incerta que algun temps ens pugui decebre, ni totes les presses del martiri que intenta una omnipotència passatge-

ra, no podem retardar d'un segon l'enrosament, el blau tendre del cel en l'albada que s'acosta. Siguem operaris d'amor i fe catalana; i d'amor i de fe universal en el verb català, enriqueim tant com podem, aquesta dolça i divina esclava amb mantells de fantasia reial, amb joiells de dur tallat geomètric, amb veïres delicades plenes d'essències del coneixement. Ara que alla és la tenebror, i entre reïxes, el deure de tots nosaltres és de no esgarriar-nos en petiteses, de no recangir-nos en afliccions, sinó de treballar per al seu palau amunt dels cims.>>

I recordem també les paraules que va pronunciar en aquells Jocs un altre dels nostres homes eminents: el doctor Pere Bosch Gimpera que quan escrivia aquestes ratlles ja ha traspassat a Mèxic mateix, lluny de Catalunya.

El seu discurs havia d'expressar les preocupacions del prestigi universitari que era Bosch Gimpera en aquelles hores de prova. I deia:

«No concebríem Catalunya sense els seus poetes i els seus escriptors, com no la concebríem sense la seva música i el seu esperit de cultura, o bé sense l'esperit de llibertat. Aquesta és la nostra noblesa entre els pobles, aquesta són els nostres pergamins immarcessibles...

>>... El món té una civilització complexa i cal que, preparant l'esdevenidor, siguem homes del nostre temps, amb el nostre peculiar accent. Els nostres avis de la Renaixença ja ho compregueren quan, tot seguit de restaurar la llengua, volgueren redimir i restaurar la Universitat, al·lhores exiliada a Cervera i mediatitzada per l'esperit d'opressió. Els esclavitzadors de Catalunya havien cregut que, formant noves seleccions intel·lectuals a través del seu mestratge, esborrarien tot el que era català. No reeixiren pas: i el recobriment de consciència del nostre poble causà l'afany d'alliberar el fogar de cultura. Per això es tornà a tenir un govern propi, Catalunya, de bell nou, lluita per la Universitat que ja començava a convertir en eficient i catalana. I per això, a més, es procedí a multiplicar les escoles i centres d'ensenyament, i a instaurar centres d'altres recerques que ja havien fet respectar el nom de la ciència catalana i prometien elevades contribucions al saber del món. Però es també per això que els nostres enemics han volgut arregar-ho tot, i convertir l'Institut

d'Estudis Catalans, que era el nostre orgull, en un centre d'agitació política al servei de llurs doctrines. Però així com Cervera no aconseguí de descatalanitzar-nos, tampoc ara no ho podran atènyer. Ens caldrà lluitar i treballar. Els homes més representatius de la nostra cultura són a l'exili, no pas sempre amb mitjans per avançar en laur vida. Fins i tot quan produeixen no poden publicar llurs obres. La situació dels catalans a França no esvait les somniades possibilitats de la Fundació "Ramon Llull". Restem sobretot els d'Amèrica. I nosaltres tenim, en aquesta hora, un deure. Recloure'ns en l'estudi, difondre els valors de la cultura catalana, investigar el tros ignorat de la nostra història que és la vida dels catalans d'Amèrica i les seves contribucions a aquests països on tant a coses serveix l'empremta catalana, tot i haver-hi arribat no-saltres ben tardans, quan aquests països ja eren encaminats. També cal fer una crida a tots els homes d'estudi catalans perquè llevin fruit, conscients de llur responsabilitat històrica davant el nostre poble. I una altra demanant l'ajut de tots els catalans que, molt o poc, puguin ajudar econòmicament els estudis, les edicions. També ells tenen una tasca assenyalada. A més de mantenir el sentiment català i el bon nom del treball i les empreses catalanes, cal que afusin a la continuïtat de la cultura catalana, element essencial de la nova renaixença. Pensem en els nostres passats, i en els temps d'esclavatge del segle XVIII. No ~~guit~~ pas tot, aleshores, fou ombra: decadència, sí, però no pas incultura. Els poetes emudiren perquè els hauria calgut l'esclat de la llengua pròpia. Però la cultura produí un Virgili, un Gimbernat, un Orfila i un Aragó, noms vinculats a la història de les ciències, i Capmany sabé recollir les dades històriques del nostre desenvolupament econòmic, i la Junta de Comerç creà amb els seus ensenyaments una veritable Universitat lliure, d'on eixiren molts dels homes de la Renaixença i on s'educà bella part de la memestralia i de la intel·lectualitat del segle XIX.

>>I pensem, també, que sovint els emigrats escamparen pel món la llum de la seva cultura, en capítols que no són pas els menys brillants de llur història. Els jueus de la Diàspora feren conèixer al món llur religió, i la traducció dels Setanta incorporà l'Antic Testament a les lletres gregues, i influí poderosament la filosofia hel·lènica; bastaria per fer-los respectables el nom de Filó. Els jueus d'Espanya, i amb ells els ca-

talans de Barcelona i de Tortosa, han contribuït a la formació de la cultura d'Occident. I nosaltres rebérem la cultura grega d'uns grecs refugiats que, destruïda llur pàtria, i abandonades per segon cop les llars de Còrsega, on ja eren emigrats, donaren al món la filosofia d'Elea, i fundaren a Catalunya la Neàpolis d'Empòrion.

>> Que avui, en acomiadar-nos, ens enduguem tots la inquietud que tenim un deure a complir, i apleguem la força de voler complir-lo.

>> Tràgic destí el de Catalunya. Poble petit, nat tal vegada sota un fat advers, amb les ales tallades cada cop que anava a aixecar el vol, esclavitzat sovint, dispersat continuament. Però amb l'adversitat ha sabut sempre forjar la seva fortitud, així com amb la tenacitat del seu esforç i amb el seu esperit romàntic, enyoradís de la Pàtria, sempre ha sabut fer-la renéixer altra vegada. El dia que Catalunya no tingues poetes, ni músics, ni homes de ciència, Catalunya fóra morta. I com que això no serà, perquè tots vetllarem per una tradició gloriosa, Catalunya, altre cop renascuda, serà immortal. S'escampa la lluita pel seu esdevenidor, per la persistència dels valors més alts de la civilització humana. D'aquesta lluita ha d'eixir una nova edat: o el regne de la força brutal sota el comandament del més fort, o bé el regne de la llibertat de tots els pobles i de tots els homes, l'edat de les grans redempcions històriques. Per aquest nou temps els catalans, units en el sagrat ideal de la Pàtria, cal que ens preparem des d'ara estant».

Des grans discursos: el del President del Consistori i el de Gràcies!

Van passar set anys i els Jocs Florals van anar fent el seu camí: el 1943, a Santiago de Xile; el 1944 a L'Havana; el 1945 a Bogotà; i van saltar a Europa l'any següent: el 1946 a Montpeller; el 1947 a Londres; el 1948 a París; i, després, un any a cada continent: el 1949 a Montevideo; el 1950 a Perpinyà; el 1951 a Nova York; el 1952 a Tolosa de Llenguadoc; el 1953 a Caracas; el 1954 a Sao Paulo; el 1955 a ^{San José de} Costa Rica; el 1956 a Cambridge; i el 1957 altra vegada a la ciutat de Mèxic.

Les despeses d'aquests Jocs Florals de l'Exili eren cobertes entre un nombre considerable de mantenedors i cooperadors residents a cadascun dels països on es celebraven. Mai no van tenir cap mena de subvenció de la Conselleria de Finances de la

Generalitat de Catalunya traslladada a França i tampoc no va figurar mai entre els cooperadors dels Jocs Florals. Josep Terradellas que feia quatre anys que havia estat "elegit" ~~Presi~~ President, en substitució de Josep Irla, que havia dimisit irrevocablement, cansat d'aquiescentar les crítiques i els entrebancs que la seva gestió renovadora trobava entre els màxims dirigents del seu propi partit, perquè va començar per intentar continuar la política superadora de l'Estatut, seguint l'exemple de Lluís Companys, i havia anat a la creació d'unes delegacions de la Presidència entre les col·lectivitats catalanes d'Amèrica, per tal de democratitzar la presidència, manca com estava del concurs del Parlament de Catalunya.

~~Al mateix~~ El segon Jocs Florals, que es feren a ~~l'Amèrica~~ Mèxic, van poder comptar amb la presència de personalitats representatives del Govern Mexicà que ens havia acol·lit fraternalment quan més necessitats estàvem de protecció i ajut. La participació del llicenciat José Angel Coniceros, Secretari d'Educació Pública i del llicenciat Miguel Alvarez Acosta, Director del prestigiós "Instituto Nacional de Bellas Artes", de la capital mexicana, era un alt honor per a l'emigració política catalana.

A més a més, les relacions establertes pels nostres intel·lectuals amb el bo i millor de la intel·lectualitat mexicana, esdevinguada catalanòfila, van permetre de poder comptar també com a membres del Comitè d'Honor dels Jocs Florals d'aquell any al Senador i Diplomàtic Pedro de Alba; al doctor Nabor Carrillo, Rector de la Universitat Nacional Autònoma de Mèxic; al mestre i ~~compositor~~ ~~compositor~~ compositor Carlos Chávez, del "Colegio de México"; al director de l'Acadèmia Mexicana de la Llengua Alfonso Reyes i als acadèmics Martín Luis Guzmán, Jesús Silva Herzog, Carlos Pellicer, i a l'escriptor i doctor Rómulo Gallegos, bon amic dels catalans, ex-President dels Estats Units de Venezuela, aleshores exiliat a Mèxic com nosaltres, també de resultes d'un Cop d'Estat militar.

En el mateix Comitè d'Honor i com a catalans hi van figurar: Pau Casals; Agustí Bartra, Mestre en Gai Saber; la primera actriu Emma Costa; Lluís Nicolau d'Oliver; August Pi i Sunyer, Antoni Ma. Sbert, Antoni Peyré i Margarida Xirgu, que vivia exiliada a l'Uruguai.

Aquella vegada els treballs que es van presentar als Jocs foren 132.

del doctor Pere Bosch Gimpera,
 Del discurs/444 President del Consistori d'aquells Jocs Florals del 57, en destaca-
 rem uns quants fragments.

Va començar per dir, adreçant-se als catalans:

«Heus aquí que ha escaigut als de Mèxic continuar la festa de la nostra parla. Ella ens reuneix per a afirmar una vegada més la nostra fidelitat a Catalunya - que no morirà ella tampoc en l'actual via dolorosa que la pàtria segueix perillósament - i ara sentim la joia que allí, també els nostres germans enyorats estan en comunió amb nosaltres.

»Catalunya reneix i renaixerà sempre. Poble que des de segles lluita amb l'opressió, la cultura i la llengua són el refugi del seu esperit, l'aglutinant per a la nostra unitat, la penya del futur.... Ofuscada Catalunya i oprimida, el seu esperit es lliga amb la llibertat i amb el seu verb per a renéixer. Cervera no pogué educar en la fidelitat borbònica als catalans i a la universitat, instrument dels dominadors, cultivava espurnes de catalanitat, estudiant la història i l'arqueologia, i Barcelona - començant amb la Junta de Comerç - improvisava una universitat més lliure que formava la nova generació que havia de fer la Renaixença. Aquesta esclatava amb les noves tendències liberals sota l'opressió fernandina i, amb l'esperit universalista i receptiu - que sempre han tingut els catalans - es volia mantenir el contacte amb els corrents del pensament i del progrés europeu, del qual són signe els noms de les revistes El Europeo i El Vapor i el ressò del Romanticisme. Començà aviat la nova florida de la nostra llengua i de la nostra poesia amb Aribau i amb els poetes dels Jocs Florals... Amb la llengua i la literatura floria la música. Es difonia la popular tan rica i tan melòdica, es conreava la simfònica. La sardana ~~castanyera~~ esdevenia la nostra dansa nacional. ~~Màxim~~ L'Orfeó Català i els que es creaven arreu del món on hi havia catalans eren l'expressió de l'esperit de la nostra pàtria, com ho era la poesia. Pau Casals devenia una figura universal i sorgiren pintors i escultors, orfebres i artesans, filòsofs, historiadors i homes de ciència, institucions de recerca i d'ensenyament. Es creà l'Institut d'Estudis Catalans i es renovà la Universitat. Tot semblava culminar amb el curt temps de la llibertat en què Catalunya recobrà la seva personalitat nacional i tingué institucions polítiques pròpies per encarrilar-la.

>>De nou Catalunya, en emprendre la volada, veié les seves ales tallades. Poble petit, desconegut sovint, del qual es malden les virtuts del treball, el seny i l'esperit mercantil i d'empresa, però oblidant a voltes/^{que} també sap somiar i sacrificar-ho tot als més alts valors espirituals. I ara, en el silenci dels temps de dissort, es prepara per a un nou renaixement i, de tant en tant, la poesia ens diu que no ha mort i que sota la cendra hi ha la brasa roent de la qual sortiran les noves flames que s'aixecaran ufaneses, en un món millor en el qual regnarà la llibertat. Un jorn, proper o llunyà, arribarà l'hora de la reconstrucció. Cal preparar-la, cadascú des del seu lloc i segons les seves capacitats, sobretot la reconstrucció espiritual. Institucions i homes d'estudi, cal que sàpiguin transmetre a les noves generacions intactes els valors catalans i el coneixement de Catalunya; l'exemple de la confiança ens el donen els poemes. Però és molt el que perilla i molts els esforços que són amenaçats de restar estèrils. De quants treballs no s'ha pogut publicar el resultat per manca de mitjans ! Com és desconeguda encara Catalunya per a molts catalans i per als no catalans ! Sols en conèixer-la se la podrà comprendre i estimar i haurà aquí quelcom en què tots poden ajudar; que els que comptin amb mitjans no deixin quedar inèdits els resultats obtinguts. Catalunya necessita de Mecenas: alguns n'hem tingut prou meritoris i mai no els serem prou agraïts. Però falta encara fer molt !...»

Quan li va tocar el torn ~~moderant~~ a l'encarregat de fer el discurs de gràcies, va posar-se al micròfon el llicenciat Miguel Alvarez Acosta. I va dir:

El discurso de Gracias en esta celebración de las letras catalanas se ha conferido a un mexicano y con preferencia he de expresarlas al honorable Consistorio de los Jocs Florals de la Llengua Catalana, por el honor que representa esta visita y la dignidad que me confiere esta tribuna.

Nos ha tocat o, por segunda vez en quince años, brindar este primer escenario de México a la antorcha de una peregrinación poética, la luz cimera de una Cataluña invencible y caminante, a la tradición de su torneo, que recibimos hoy no sólo como una fundación literaria perteneciente al haber espiritual de las letras universales, sino como símbolo de un pueblo que no concibe dicha ni honra sin libertad.

En las consideraciones ~~de~~ esta encomienda y en los elementos de mi propia aceptación indago causas comunes. Como un todo cuyo perímetro existe sin resaltarse, la amistad entre Cataluña y México era limpia y buena, pero de pronto se ha vuelto más dulce, más fuerte; celeste y robliza, etérea y fundamental. En lo que a mí atañe, debo admitir como tratamiento excesivas tales afluencias. Hemos vivido los últimos años cultivando el señorío de la amistad, en forma un poco alucinada, como en trance. Eso que, por otra parte, suele invitar a la historia y al destino para que faciliten las páginas y benignen los senderos. Es como si hubiésemos permanecido por largo tiempo frente a ese lienzo magistral de Sorolla titulado "la apoteosis de Cataluña", lleno como de transparencias y follajes, en que el hombre goza el primer del árbol, la riqueza del sol y el sazón de los frutos; y eso nos hace dar luz dinástica a la memoria que se como hace balance.

De pronto, me ha parecido que soy cronista o marino en la navegación de España, que va ella de conquista por tierras indianas y que arriba una mañana a Veracruz. Es verdad, pero es otro siglo y otra nave y otra conquista; ni Cortés, ni Alvarado, ni Almagro, ni Valdivia; el nuevo conquistador es Pau Casals. Ha tomado posesión del Cabiloo. A sangre y fuego? No; un par de lentes, un paraguas, un violoncello y una flama trémula en medio del corazón. Otra vez gobierna España a la Villa Rica, pero es a la usanza latina y a la luz del siglo. Por momentos, es catalán el alcalde y el mar y el aire y el grito. Y esto nos da el primer vértigo, ese síncope de claridades que se produce en las almas cuando contemplan la santidad de la música en la firmeza de un hombre. Luego viene un día de niebla y abrimos la tierra mexicana para recibir a José Rocafuruna, el viejo ruiseñor de la ciudad condal. El Ministro Ceniceros preme sobre su pecho el Sol de Oro de la gratitud por su generoso magisterio. No bien se apaga el salmo, arriba a los escenarios de México otra luz mediterránea; viene des de la punta austral de ~~la~~ América; es Margarita Xirgu, entrañablemente nuestra, con la generosidad en la mano y el talento en la palabra.

Agrega a todo esto las memorias y las lecturas; ya de un Balmes para bachilleros o un Miguel Manresa y Reus para juristas; un Rusiñol para pintores y dramaturgos; un gaudí

A dónde no irán los catalanes ! - , ha dicho Larapall. Los hombres de Cataluña han viajado por todas las latitudes del planeta y han ido conociendo diverso rostro de la verdad; han crecido así en la distancia de los años y han iniciado cada día una nueva juventud. Entre el bagaje del exilio se llevaron los paisajes de la tierra natal, las costumbres, las danzas, los cantos tradicionales, y con ellos fabricaron el templo de la perpetua memoria sin dejar de asomar a los nuevos horizontes que al camino les brindaba. El catalán ha aprendido una virtud extraña entre los hombres, la de conservar fieles, puras e intactas sus reminiscencias, e ir haciendo propias las suscitaciones de la vida que los rodea hasta convertirlos en parte de su ser. El catalán de México no ha necesitado nublar sus recuerdos para afianzarse con plenitud a la vida mexicana. Todavía hace poco el maestro Nicolás Oliva al referirse a su tercer exilio. Los que se marchan - decía - oensará en México. Ya sucede ahora - agrega -; se reunen en Barcelona a hablar de México y el 15 de septiembre, izan en Cataluña la bandera mexicana. Y esto nos descubre una insospechada esencia del exilio: no es ya la amargura de un destierro, sino la seguridad de una conquista; sin perder su antiguo raigambre, han ganado nuevos corazones, nuevos caminos y nuevas esperanzas. Y recordamos entonces las palabras del hermoso libro boliviano "Sarira", de Mafaz de Medina, que reconoce un ímpetu de acción y una fuerza que conmueve a los pueblos ansiosos y que brota gozosamente, como osamento, de torbellinos de angustia y de alegría, porque está hecho con el anhelo de los corazones cuando los hiere esa muchilla de rubios que se llama libertad.

Podéis decir vosotros, catalanes, poetas de la vieja dinastía del Principado, poetas de hoy y de mañana; "Ved como nuestro pueblo ha descubierto nuevas estancias de la materia y ha entregado nuevos territorios al convivio espiritual de la poesía. Ved como la fe del caminante reconstruye en el espacio de la ausencia una patria de cantos y palabras. Nuestra residencia es el verbo, nuestra permanencia es la esperanza." Y es verdad. Porque los caminos de la poesía meridional no se inician con el exilio de 1939, sino con las viejas persecuciones del Languedoc. Desde entonces, aquella poesía busca la imagen de un ser múltiple y extraño que es su propia sustancia y para alcanzarla, legisla en los corazones y va ensayando su permanencia en

otros tiempos y en otras latitudes. Es una nueva Atlántida, la Atlántida de las
Letras, erigida sobre el Éxodo que no es la muerte por la autonegación, sino la buena
hospitalidad de la profunda solidaridad.

Sus apoyos son tradicionales, pero sus formas son distintas. No es el lenguaje al
servicio de la poesía, es la poesía al servicio de la tradición. Es la luz coronada que
recuerda su origen llano y usa los nuevos resplandores para ser más alto; es el
tabernáculo del balhuco maternal, levanta o por las manos de la expresión consagrada
y convierte en estrella de los caminantes. Es la movilidad de la patria sobre el
pecho de sus hombros y la aurora de sus niños. Es la mano que posa sobre las peregrina-
ciones. Es la inmortalidad del hombre sobre la urella de los hombres; y son los
símbolos hechos de sustancia corpórea; las manos de Casals, que apoyan y se elevan
las torres labradas, bañan o la piedra con las nieblas lechosas del plasma cósmico;
las manos de Casals, que con su templer silujan, al mismo tiempo, el rostro musical de
los ángeles y el himno de los escudos invencibles; y la voz de Margarita, se lozanó
en los escenarios ~~inextricables~~ del mundo, por la mordaza de ~~la~~ y el crimen de
Granada.

Y pues que el fin de la palabra sólo sirve de estancia a una buena hermandad, bendi-
ga la reina hermosa el camino de los poetas y bajo el signo perpetuo "Patria, Fides,
Amor", cierre yo este discurso de Gracias, que el Honorable Concejal de del Cay Sa-
ber de Cataluña quiso dar, como joya del tiempo, a un mexicano.

Miguel Alvarez Acosta va ser per a molts dels que el van escoltar una veritable
revelació impossible d'imaginar. Estàvem ben convençuts que sortiria del pas amb
quatre coses més o menys encertades, perquè ens deien que era un home molt intel·ligent.
) P'ón havia tret tot aquell munt de dades històriques, literàries i artístiques sobre
Catalunya i els catalans? És que els hi havia proporcionat algú dels nostres? Però
qui?

Tant se val. El cas és que les va saber presentar amb una traya extraordinària i
amb un estil ben personal, sense cap error d'interpretació i, tot plegat, molt ben
amanit amb un estil literari preciosista que més de quatre escriptors catalans ja
volíem per a ells. I no parlem de la intenció política que s'hi veia, tan ajustada

a la nostra manera de pensar i de sentir la causa nacional catalana talment com si ho hagués escrit un de nosaltres.

Després, els Jocs Florals de la Llengua Catalana es van continuar celebrant d'una manera regular i any per any: el 1958 a Mendoza (Argentina); el 1959 a París; el 1960 a Buenos Aires; el 1961 a L'Alguer (Sardenya); el 1962 a Santiago de Xile; el 1963 a Montevideo (Uruguai); el 1964 a Perpinyà; el 1965 a París; el 1966 a Caracas (Venezuela); el 1967 a Marsella; el 1968 a Zúric (Suïssa); el 1969 a Guadalajara (Mèxic); el 1970 a Tübingen (Alemanya); el 1971 a Brussel·les (Bèlgica); el 1972 a Ginebra (Suïssa); el 1973 altra vegada a la Ciutat de Mèxic; el 1974 a Amsterdam (Països Baixos); el 1975 novament a Caracas (Venezuela); el 1976 a Lausana (Suïssa).

El Patronat dels Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'Exili ha tingut com a presidents els il·lustres Lluís Nicolau d'Oliver (1938-1961) i Pere Bosch Gimpera (1891-1974), ambdós Membres de l'Institut d'Estudis Catalans. Però cal dir que els Jocs Florals es van poder celebrar sense interrupció - i encara es celebren -, gràcies l'any 1893 a la tenacitat de Manuel Alcàntara i Gusart, nascut a Barcelona i exiliat a la ciutat de Mèxic a conseqüència de la nostra guerra. Actualment és President del Patronat, després d'haver estat, durant una pila d'anys, Secretari i més tard Vicepresident.

Manuel Alcàntara i Gusart, de molt jove va militar als rengles de la Unió Catalana, organització patriòtica nascuda el 1892 i promotora de la cèlebre Assemblea de Manresa de l'any següent. Manuel Alcàntara va esdevenir un dels més fidels seguidors del doctor Domènec Martí i Julià (1861-1917), no solament en la qüestió nacional catalana sinó també en la qüestió social.

Jo, no vaig començar a prendre part als Jocs Florals de l'Exili fins a l'any 1950, perquè els temes que m'atreïen més eren els d'història política i social i no era gens fàcil documentar-se des d'un país situat tan lluny de casa nostra com era Mèxic.

Heus ací els temes dels 18 premis que em foren atorgats durant els anys que hi vaig participar, des del 1950 fins al 1969:

1. 1950. Perpinyà. Premi "Centre Català de L'Havana". Tema: Francesc Macià i els catalans d'Amèrica.
2. 1951. Nova York. Premi "President Companys". Tema: Visió general de Catalunya.
3. 1951. Nova York. Premi "Almirall Ferragut". Tema: El nostre Cristòfor Colom i quatre catalans més, companys d'aventura.
4. 1951. Nova York. Premi "Martí i Julià". Tema: El pensament polític i social del Doctor Domènec Martí i Julià.
5. 1952. Tolosa de Llenguadoc. Premi "Antoni Rovira i Virgili". Tema: Enric Prat de la Riba i l'Assemblea de Parlamentaris del 1917.
6. 1953. Caracas (Venezuela). Premi "José A. Rodríguez". Tema: Macià, exemple i guia.
7. 1954. Sao Paulo (Brasil). Premi "President Companys". Tema: Lluís Companys, President de Catalunya (1934-1940).
8. 1955. San José de Costa Rica. Premi: "President Companys". Tema: Manuel Carrasco i Formiguera, en la lluita de Catalunya per la Llibertat.
9. 1956. Cambridge (Anglaterra). Premi "President Companys". Tema: La voluntat catalana.
10. 1957. Ciutat de Mèxic. Premi "Parlament de Catalunya". Tema: Els garrers setanta anys de domini espanyol a Catalunya.
11. 1957. Ciutat de Mèxic. Premi "Jaume Serra Hunter". Tema: Actualitat de Francesc Eiximenis, un frare franciscà de l'Edat Mitjana.
12. 1958. Mendoza (Argentina). Premi "Jaume Serra Hunter". Tema: L'Institut d'Estudis Catalans al servei de la cultura nacional.
13. 1958. Mendoza (Argentina). Premi "Prat de la Riba". Tema: El moviment obrer de Catalunya.
14. 1958. Mendoza (Argentina). Premi "President Companys". Tema: El pensament polític de Joan Maragall.
15. 1958. Mendoza (Argentina). Premi "Josep Irla". Tema: Antecedents i proclamació de la República Catalana del 1931.

- 218
16. 1959. París. Premi "President Companys". Tema: El pensament polític català a l'exili.
 17. 1963. Montevideo (Uruguay). Premi "Antoni Rovira i Virgili". Tema: Josep Puig i Cadafalch i l'Estatut d'Autonomia del 1919.
 18. 1969. Guadalajara (Mèxic). Premi "Atlàntida". Tema: Els darrers deu anys de Francesc Macià (1923-1933).

L'anomenat tresor del "Vita" a Mèxic

En el capítol titulat "Negrín i Prieto, administradors del patrimoni de la República", que figura en el volum III d'aquestes "Memòries", ja van recollir totes les dades al nostre abast sobre el repartiment que s'havia fet de l'anomenat tresor de la República entre socialistes i republicans espanyols que participaven en el govern que sota la presidència del doctor Juan Negrín, es va formar el dia 18 de maig de 1937, després dels fets de Maig de Barcelona que van fer caure el govern Largo Caballero que comptava amb la col·laboració de la C.N.T. i de la F.A.I.

El del doctor Negrín va prescindir dels sindicalistes i anarquistes però no pas dels comunistes i ell, personalment, es va fer càrrec no solament de la presidència del Consell de Ministres sinó també de les carteres d'Hisenda i Economia. Es veu que era un fisiòleg de molta empena i que sabia de tot perquè molt aviat/es va fer càrrec també del Ministeri de la Guerra. No li venia d'un.

Aquella evasió de capitals feta sota la responsabilitat de Negrín i Prieto, i dels col·laboradors de més confiança, els noms dels quals ja van donar en el capítol esmentat, segurament que va anar seguida, de prop o de lluny, per l'evasió de capitals de Catalunya, guardant, és clar, les degudes proporcions.

Han passat quaranta anys i encara és l'hora que els simples ciutadans espanyols que no van tenir cap mena d'intervenció en les finances governamentals, sapiguem com va anar l'administració d'aquella pila de milions que va ser repartida entre una colla d'amics i companys de confiança política - republicans i socialistes - després d'haver autoritzat l'operació de trasllat el propi Manuel Azaña, segons el seu decret privat.

Pel que fa a l'evasió de capitals organitzada, evidentment, per la Conselleria de Finances de la Generalitat, encara sabem menys coses perquè enlloc no ha sortit fins ara la relació de les persones entre les quals havia estat repartit l'import de divises, joies i valors que s'havien requisat, sense exceptuar els dipòsits de la sucursal del Banc d'Espanya a Barcelona, de la banca privada, etc.

L'únic polític que va tenir la franquesa de parlar dels diners que havien passat per les seves mans, per bé que sense precisar-ne la quantia, va ser l'escriptor Joan Puig i Ferrer, que havia estat diputat a les Corts Constituents republicanes espanyoles, en la candidatura d'Esquerra Republicana de Catalunya (1931) i conseller d'Assistència Social de la Generalitat durant l'etapa governamental que va anar del 31 de juliol al 26 de setembre del 36. Després, va desaparèixer de Catalunya i es sap que va residir a França, potser en missió de servei, juntament amb Ventura Gassol, Martí Esteve, Josep M. Espanya, Lluís Prudés i Joan Casanoves, de tots els quals ha deixat constància l'autor de la monumental novel·la en 12 volums titulada El pelicari apassionat, on cadascun dels esmentats ex-consellers i ex-diputats surten retratats de cos sencer com a participants en el repartiment fet pel Conseller de Finances, Josep Tarradellas. De quin import era aquell repartiment? No en sabem res.

Com que el tresor espanyol que va passar la frontera va ser administrat pels màxims dirigents de les dues tendències socialistes - negrinista i prietista - i per qui fos que representés Acción Republicana, de Manuel Azafia i Unión Republicana de Diego Martínez Barrios, només hem arribat a saber que el doctor Negrín, abans de morir al seu exili ~~en l'exili~~ de la Gran Bretanya, va encarregar a un fill seu que els rebuts de l'or tramés a la Unió Soviètica els lliurés al general Franco, en persona, com a venjança perquè les Corts, reunides a Mèxic, l'any 1946, no li van voler ratificar la confiança per a continuar presidint el Govern de la República a l'exili.

Del tresor espanyol o central situat a mans de Prieto i dels prietistes i també d'alguns republicans, tampoc no en sabem gran cosa. Però com que, un cop a l'exili, el tresor del vaixell "Vita" va ser, en part, controlat pel govern mexicà aleshores presidit per Manuel Avila Camacho, successor del general Cárdenas, és tot el que podem registrar a continuació.

L'inici de la noble intervenció solidària i antifeixista mexicana en ajut de la República Espanyola el trobem en els Apuntes 1913-1940, del volum primer de les Obras del general Lázaro Cárdenas (1895-1970), president de Mèxic, que es van començar a editar per la Universitat Nacional Autònoma quan ja feia set anys que jo havia retornat a Catalunya.

El 10 d'agost del 36, al cap d'un mes escàs d'haver esclatat la nostra guerra, l'ambaixador republicà espanyol Félix Gordón Ordás es va fer càrrec dels primers vint-mil fusells de set mil·límetres i vint-milions de cartutxos de fabricació mexicana. Tot plegat va ser embarcat al vaixell "Magallanes" ancorat al port de Veracruz. I, a més a més, atenent un altre prec de Gordón Ordás, el general Cárdenas va ordenar que els representants de Mèxic compressin a França, com si fossin pel seu país, els armaments i avions necessaris per equipar dos regiments republicans espanyols.

El general Cárdenas ho explica així en els seus apunts autobiogràfics:

El Gobierno de México está obligado moral y políticamente a dar su apoyo al Gobierno republicano de España, constituido legalmente y presidido por el señor Manuel Azaña...

Es veu que el general Cárdenas estava convençut que a la II República espanyola hi havia instaurat un règim presidencialista com a Mèxic. I continuava:

Representa el Presidente Azaña las tendencias de emancipación social y económica del pueblo español. Hoy se debate en una lucha encarnizada y sangrienta, oprimido por las castas privilegiadas. Piense que triunfará el Gobierno republicano del Presidente Azaña, pero si la situación le fuera adversa, el pueblo trabajador de España habrá avanzado y llegará a despertar pujante para librarse de sus opresores en un plazo no lejano...

I quan va presentar el seu Informe anual a la Cambra de Diputats, el dia primer de setembre, pocs dies abans que es constituís a Europa el fatídic Comitè de No Intervenció, amb Anglaterra i França al davant, el President Cárdenas va assabentar al seu país que el valor de les trameses de material de guerra a la II República espanyola ja arri-

bava a vuit-milions d'oscents mil pesos.

Per què el general-president Cárdenas s'havia solidaritzat tan decididament amb la causa antifeixista que defensàvem?

El general Cárdenas, al primer antuvi, no sabia distingir els refugiats de les diverses nacionalitats que integraven - de grau o per força - l'Estat controlista espanyol. I els catalans, els bascos i els gallecs que tenien feia anys les seves colònies eren considerats, sense excepció, com a vulgars gachupines españoles sense fer distincions de cap mena. Vet per on, la nostra condició oficial d'espanyols ens va permetre disfrutar de la bona acollida que vam tenir els refugiats en general i d'una manera especial entre els polítics i intel·lectuals d'esquerra que sabien de què anava. Però tot sovint ens adonàvem que, entre la classe obrera de la ciutat i entre els indígenes de l'interior del país no érem tan benvistos perquè es creien que arriben un reforç per als tradicionals colonitzadors espanyols, una marea de capataços o jassos de l'amo o bé uns competidors en la conquesta de llocs de treball.

Tos anys després d'haver-nos incorporat al país acollidor, més o menys identificats amb els indígenes i les seves reivindicacions, el general Cárdenas encara no sabia distingir un català d'un castellà. I deia: Así viene a comprobarse en la experiencia la demostración de que el Gobierno que preside sirvió a móviles de interés nacional cuando atrajo esta inmigración española, cuya raza y calidad es la que ahora, como en otros tiempos, puede mejor asimilarse con el pueblo mexicano, de tan acuñado estirpe hispana.

I en el discurs que va pronunciar el dia 24 d'abril de 1957, en l'acte commemoratiu de la proclamació de la República Espanyola del 31, encara va dir: El pueblo progresista de México recibió con regocijo el resultado del plebiscito que expresó la voluntad española de instaurar la República como forma de gobierno...

¿què li explicaven al general Cárdenas de la proclamació de la República Catalana!

El President no sabia que havia estat el resultat d'unes simples eleccions municipals. Un resultat que, convertit per Francesc Macià en un acte revolucionari, va ser el pas definitiu contra la monarquia d'Alfons XIII.

Però la solidaritat mexicana amb els republicans espanyols no es va limitar en el fet de proporcionar-nos armes i municions sinó que, a més a més, Mèxic va ser el més esforçat defensor de l'Espanya republicana davant la Societat de les Nacions on, potser sense adonar-se'n, va ser un mexicà d'origen català per part de pare -Narciso Bassols, així amb dues esses - i després Isidro Fabela, representants mexicans al dit organisme internacional de Ginebra qui, a finals del '36, va trobar la manera de defensar la democràcia republicana i van obrir les portes a uns quants catalans, com és ara el bon amic Miquel A. Marin, advocat competent que s'havia especialitzat en qüestions internacionals i guiat segurament per Isidro Fabela, va poder aconseguir un bon lloc entre els assessors jurídics ~~del Comitè de la Societat de les Nacions~~ d'algunes de les Comissions especials, primer de la Societat de les Nacions i després de l'Organització de les Nacions Unides.

El punt de vista de Fabela a favor de la democràcia republicana espanyola era saggeït pel propi president Cárdenas i es podria resumir en el paràgraf següent ^{text} d'una de les seves intervencions com a representant de Mèxic:

Aplicar en el caso de España la política de no intervención era tanto como privar a su legítimo gobierno del apoyo a que tenía derecho, puesto que existe una agresión ~~exterior~~ y las medidas tomadas sobre el particular han resultado en la práctica, enteramente contrarias al fin perseguido, y perjudiciales al Gobierno constitucional que, para la Sociedad de las Naciones, es el único representante de España.

A començaments del '37 va iniciar-se l'evacuació dels infants orfes i dels que havien quedat abandonats per tenir el pare al front. I es va organitzar una expedició de mil-cinc-centes criatures, ~~dels~~ quals van anar a parar a Mèxic una tercera part, que foren organitzades en una colònia especial prop de Morelia, la capital de l'Estat de Michoacán, país que, climatològicament, es va considerar molt adequat, encara que es tractava de criatures que, en llur majoria, eren d'Astúries. Moltes d'aquelles criatures haurien pogut anar a cases particulars mexicanes que s'havien ofert per acollir-les però el general Cárdenas va creure que el govern mexicà les podria atendre millor i pujar-les d'acord amb les idees paternes, víctimes dels crims del Tercio i dels moros mercenaris.

Segons Salvador Novo, un escriptor mexicà considerat d'esquerra, en un llibre publicat l'any 1964, abans del seu retorn a Catalunya, deia:

La escuela México-España funcionó más o menos normalmente entre 1937 y 1943, aunque afrontó serios problemas por las condiciones especiales que rodearon el experimento. Los niños de Morelia no llegaron a confundirse con la masa de refugiados llegada posteriormente y tampoco se integraron a la sociedad mexicana en el curso de los años inmediatos. A la fecha, su asimilación es total. Véase "La vida en México durante el período presidencial de Lázaro Cárdenas".

Però aquesta política cardenista de solidaritat mexicano-espanyola va ser criticada en plena Cambra de Diputats quan Manuel Zorrilla i Raül Silva, a despatx dels seus cognoms que demostraven que havien tingut un abuelito español, deien, potser amb una mica de raó: Antes de prestar auxilio a niños de otros países debería de votarse alguna para remediar la miseria de los miles de desamparados en el Distrito Federal. I es va exigir: Que las autoridades adoptaran a igual número de niños huérfanos mexicanos.

Pel que fa als intel·lectuals espanyols, el mèrit va ser de Daniel Cosío Villegas, una de les figures més interessants de la intel·lectualitat mexicana que vaig tenir l'avinentesa de conèixer i de tractar en diverses circumstàncies i ~~que~~ havia assistit a converses tingudes entre ell i Josep Carner al despatx de la nostra Companyia General Editora, quan Cosío Villegas era director o gerent d'una de les institucions financeres més importants del país. I d'aquesta coneixença en va venir la incorporació a la nostra col·lecció de Monografies Mèdiques d'un valuós treball del seu germà, el doctor Ismael Cosío Villegas, de qui van editar Los abscesos del pulmón. Més tard i per la intervenció del mateix doctor em vaig encarregar de l'edició d'un recull de treballs de l'Instituto Mexicano de Fisiología. [I recordo que el mes de març del 38 hi va haver un escàndol entre els republicans espanyols de les penyes de cafè perquè van llegir als diaris que el diputat i poeta Miguel Angel Menéndez, no pas reaccionari sinó del sector revolucionari oficial, va enjegar un discurs en la sessió d'homenatge a la II República Espanyola i va dir que la conquesta d'Amèrica feta pels espanyols havia estat

un viejo dolor de la Humanidad, vacía de otra razón que no sea la sinrazón imperia-
lista, la explotación inica del débil por el fuerte, disfrazada de la intención cul-
turizante que aplauden hoy los invasores de Etiopía y de China, herederos del espíri-
tu vesánico del conquistador de ayer...

Perquè el bon republicà espanyol refugiat i antifeixista també estava convençut que amb la conquesta espanyola d'Amèrica els invasors hi havien portat la civilització. La veritable civilització i l'acció humanitària li van portar ^{conquistants} ~~els~~ freres espanyols com Bartolomé de las Casas, ~~el~~ i catalans com el frare Pere Claver. El primer va ser el protector dels indígenes mexicans i el segon dels negres de Colòmbia, dos tipus de mentalitat exemplar i de comportaments totalment diferents dels de Hernán Cortès, a Mèxic, i dels de Pizarro, al Perú.

Per això, el diputat mexicà Menéndez va acabar el seu discurs, dient:

Comparando a los conquistadores de ayer y de hoy se les advierte iguales en la je-
rarquía espiritual de los ladrones, en la clasificación patológica de los delincuentes.
Son los mismos; los que robaron y atormentaron y asesinaron a Cuauhtémoc; la misma raza
de explotadores, la misma que nos causó largo y hondo, hondo y largo dolor de Humani-
dad.

* * *

Sembla segur que la idea d'obrir les portes als refugiats de la guerra d'Espanya va ser de Narciso Bassols, però és clar, amb la conformitat del general Cárdenas. I a finals del 38, el President de Mèxic, va encarregar al coronel Adalberto Tejeda, aleshores ambaixador a Espanya, "que oferís assí a 60 mil combatents republicans."

Per altra banda,

(Isidro Pabeta va recórrer els camps de concentració francesos i el mateix mes de febrer del 39 va informar al president Cárdenas que era urgent d'organitzar el trasllat dels primers contingents de refugiats perquè corrien el perill d'ésser lliurats a Franco i a una mort segura per a molts d'ells.

Aleshores es trobava a Mèxic Indalecio Prieto, invitat pel general Cárdenas. Però les primeres expedicions que van sortir de França van ser finançades amb diners del SERE de Negrín, l'organisme que havia creat a París amb el nom de Servicio de Emigración para Refugiados Españoles. I mentre Bassols rebia l'ordre d'establir contacte amb

(President
 el doctor Negrín, el ~~Primer~~ Cárdenas feia una proposta semblant a Prieto.] En pagna
 Prieto-Negrín va aconseguir resultant que el Congrés donés per acollir els seus recur-
 sos econòmics per oblidar a Prieto a gastar els seus. I el novembre de 1940, Ne-
 grín va tancar la caixa i la Junta de Auxilio a los Republicanos Españoles (JARE), de
 Prieto, va entrar en funcions.

El President Cárdenas estava ben convençut que a Mèxic li convenia la incorpora-
 ció d'aquelles idees republicanes i obreristes o socialitzants i així ho va plan-
 tajar al Congrés. Els líders mexicanes criticaven al President perquè consideraven
 que els refugiats espanyols venien a ocupar els llocs de treball dels mexicans i a
 fer política extremistica d'esquerra, convenint a i avalada pel President. El Cárde-
 nas va replicar als racionalistes que aprofitaven totes les oportunitats per a comba-
 tre'ls i en el seu discurs tradicional el 10 de setembre de 1939 en dir al Con-
 grés:

Ante el cumplimiento de deberes universales de hospitalidad, y frente a las des-
 gracias colectivas de España, se abrieron las puertas de México a los refugiados repu-
 blicanos que no podían estar en su patria sin peligro de sus vidas, y por considerar,
 además, que se trataba de una aportación de fuerza humana y de gran valía a la nuestra,
 en espíritu y en sangre, que fundida con los aborígenes, contribuiría a la formación de
 nuestra nacionalidad. Considera el Gobierno federal que pasada la agitación preelecto-
 ral, que ha existido a tal actitud como arma política de oposición, se llegará a esti-
 mar en todo el país los beneficios que resultarán con la incorporación de estas ener-
 gías humanas, que vienen a contribuir con su capacidad y esfuerzo al desarrollo de
 México.

El primer vaixell que van arribar al port de Veracruz el 10 de juny de 1939, el Sinclair,
 el 23 de juny de 1939 amb 1599 persones; l'Iparrua, el 7 de juliol, amb 994 passatgers
 i el nostre Mérida el 27 del mateix mes de juliol, amb 2091 persones. Després, van
 arribar el De Grasse, amb 206 i van començar les expedicions de la JARE al Santo
 Domingo, el Paraná i al San Jacinto l'any 1941.

El President Cárdenas era partidari que un gran contingent de refugiats fos portat

al camp o a l'interior del país, i, efectivament, de les primeres expedicions van ser destinats a l'Estat de Chihuahua on Negrin havia adquirit una gran extensió de terres, un grup de 435 camperols o suposats camperols; 250 es van quedar a l'estat de Veracruz, 135 van anar al de Puebla; 103 al de Michoacán; 70 al de Hidalgo; 41 al de l'Estat de Pàxic; 39 al de Aguascalientes; 2 de justos al de Coahuila; 15 al de Tlaxcala i 165 que van marxar de Veracruz volant ^(no) dels propis mitjans i van fer cap a l'estat de Pàxic amb un pretext o altre.

Entre els que van anar a parar a Chihuahua hi havia uns quants casuals, la major part dels quals van abandonar molt aviat la hisenda de Santa Clara que havia de comprar el sector terrin o el seu SPM. La seva estada per aquelles indústries no va durar gaire temps. La vida era molt dura i es trobaven molt allunyats de la capital de la República on havien anat a parar un nombre extraordinari dels quals ~~havia~~ ^{hi} feia cacàpols.

A després d'aquelles indisciplines no ens va passar res. La política mexicana d'immigració que sempre havia estat molt severa i que continuava tal com ho per a altres immigrants, no ho era, evidentment, per a no altres els refugiats polítics. La veritat és, però, en l'ora d'alguns cas lamentable el cas de mexicà no es va poder deixar de nosaltres perquè tots van trobar feina de seguida i els que no la van trobar van poder anar a buscar i a reunir als llocs que havien organitzat els funcionaris del SPM i fins que es va produir un atropament, que va ser el primer i únic, perquè els autors van ser detinguts ~~Mitjans~~ juntament amb els seus complices. Després que el company tro dels acusats es va fer cèlebre per mitjà de la premsa mexicana perquè la policia la va anar a detindre a l'ombria i en preguntar-li com se deia va contestar: Amorós del Vivir Pensando. I aquell sent no figurava en el sentit de mexicà.

que va passar a l'el famós tresor del "Mita", atribuït a l'atropament.

Ningú no sabia com havia arribat al país però es sabia que havia arribat al port de Veracruz el dia de setembre del 39, carregat amb un tresor que no calculava en sent, tres-cents o cin-cents milions de ^(entre) dòlars, or i pecies, obres d'art i pedres precioses. De Veracruz passà al port de Tampico, va pujar pel riu Pàmuc i va atracar en un moll pe-

troler prop d'un vagons de ferrocarril que van permetre el desembarcament de la mer-
caderia que venia en caixes i maletes. Hi havia periodistes fillofinsistes mexicans que
 asseguraven que eren béns procedents de les caixes fortes dels banquers de Madrid i de la
 resta de la zona republicana "Espanya; de l'adquisició de cases particulars abans on-
 sades pels seus propietaris i de qui sap quins altres llocs de ciutats i pobles de les
 terres de llengua castellana de la Península Ibèrica. I deien que la bona tinta que
 el vaixell "Vita" havia sortit del port de Barcelona, havia plestat a l'agència "El Havre"
 havia anat a Veracruz. Els propietaris i els negociants es disputaven aquell tresor i
 el general Cárdenas va decidir posar-lo a la disposició de la Lluita Armada de
 les Cortes republicanes espanyoles... Val a dir que tots aquests rumors els havia fet
 créixer el correu general de La Vanguardia Española a Buenos Aires, que en havia anat el seu-
 sònia "Círculo de Montserrat", evidentment d'inspiració catalana, que després se va identi-
 ficar com un dels homes de confiança de Francesc Cambó.

En el mio Pileto explicava que la cosa havia anat de la manera següent:

Un dia se li havia presentat el capità "aquell noi jove" que es feia càrrec del cor-
 regador que portava perquè el doctor Negre l'havia destinat a un dels seus llocs de
 confiança - el doctor Josep Puig - però encara no havia arribat a l'èxit i ell, el ca-
 pità, volia baixar el vaixell el més aviat possible.

El doctor Puig era també un fisiòleg conegut, i amb les seves obres i articles del
 nostre doctor August P. i Surryer a l'Institut de Fisiologia de Catalunya. Puig era va-
 lencià i parlava un català amb feix de la nova terra. Ens van fer moltes coses de resul-
 tats de la recomanació que ~~me'n~~ me'n va fer un altre fisiòleg de prestigi, el doctor Ferrer
 Cervera, que no s'havia mogut de Barcelona i amb el qual jo tenia una gran ànima so-
 vintajada i en feia un llaç per una sèrie d'activitats col·lectives del moviment
 catalanista nacionalistes i antifranquistes actius de l'Interior. Un dels volums editats
 pel nostre Club del Llibre Català - del qual parlarem més endavant - va ser dedicat per
 a l'opinió del dit doctor Cervera a ~~homenaje~~ a Ramon Turó, el gran home de ciència
 de Catalunya. Van publicar un parell de treballs del que havia estat director del Labo-
 ratori Municipal de Barcelona i el van titular amb el que portava el primer dels dos tre-

balls que integraven aquell petit volum : Discurso sobre cosas d'art i de ciència. El volum es va publicar amb uns estudis preliminars dels Doctors Pelayo i Luché. I van recomanar, i així es va fer, que els amics de Puerto Rios fessin l'edició en català.

Aquella va ser l'ocasió que jo establís una bona amistat amb el doctor Pelayo sense saber quina mena de relacions extra-científiques tenia amb el doctor Luché.

Però tornar al tresor del "Vita":

Inaudito va decidir publicar un article titulat la historia del "Vita" i va explicar com havia anat a parar a les seves mans el contingut d'un centenar de matxos plens de joies de valor i altres de bisuteria barata. Inaudito va decidir fer un llibre al general Cárdenas perquè ell decidís què se n'havia de fer.

El 26 de juliol del 39, a París, la Diputació Permanent de la República Mexicana espanyola va declarar que no hi havia manera de fer un nou govern i que calia crear un organisme gestor. Ho va fer així i va sorgir, a l'data del 31 del mateix mes de juliol, la Junta de Auxilio a los Republicanos Españoles (J.A.E.E.) que funcionava com a norma d'actuació i comportament uns Estatuts especials establerts per la Junta. Confecció permanent de les Corts. Jo havia arribat a Veracruz tres dies abans del 30.

Va acabar el sexenni presidencial del general Lázaro Cárdenas (1934-1940) i el va succeir a la Presidència de la República Mexicana el general Benito Avila Camacho que va exercir l'alt càrrec des del 1940 al 1946. Però, de moment, les coses van continuar igual que en l'època de Cárdenas pel que fa a l'anomenat tresor del "Vita": tot estava a mans de la J.A.E.E. que, a la ciutat de Mèxic, va instal·lar la seva oficina al carrer de Napola número 17, on Josep Andreu i Abelló representava als catalans dins la Junta, i on vaig anar de diverses vegades per tal de gestionar el trasllat dels companys que havien anat a parar a la República Dominicana, s'havien pogut salvar i calia portar-los a Mèxic perquè el dictador Rafael Leonides Trujillo els havia pres al cap d'esquila i els perillava la pell perquè aquí el home no tenia enemics. Josep Andreu i Abelló sempre va atendre les meves recomanacions de trasllat i sempre hi vaig anar.

La gestió presidencial del general Avila Camacho va respectar la personalitat i els béns que administrava la J.A.E.E. a Mèxic fins un any abans d'acabar el seu mandat. El

Diario Oficial del 2 d'agost de 1945 publicava un decret que signava el President Avila Camacho, el Secretari de Governació Pedro Villa Michel, el Secretari d'Asi-
laciones Exteriors Manuel Fallo i el Secretari d'Hacienda Eduardo Guzman.

El primer article d'aquest decret del 27 de novembre de 1943 que s'hi troba el qual es creava la Comissió encarregada del control, custòdia i administració dels béns de la Delegació a Mèxic de la Junta de Auxilio a los Republicanos Españoles; el segon article assenyalava:

Los propietarios, usufructuarios e inmuebles, los títulos, acciones, valores y demás bienes de clase de bienes raíces a México o adquiridos en el país por la Junta de Auxilio a los Republicanos Españoles y administrados por la Comisión creada por Decreto 17 de noviembre de 1943, así como las propiedades, muebles e inmuebles, los títulos, acciones, valores y cualquier clase de bienes que la Comisión haya adquirido, tanto en el extranjero como en el territorio, serán entregados en fideicomiso a la Nación Mexicana, S.A.

El tercer article, que:

Se consideren comprendidos en el artículo anterior, las acciones de la Financiera Hispano-Mexicana, S.A., institución financiera y fiduciaria, las cuales poseerá por lo tanto a posesión la Nacional Financiera, S.A. que ejercerá todas las acciones y derechos que de ellas se derivan.

El article quart, que, entre altres coses assenyalava, que venia a dir:

Cumplir con los compromisos contraídos para el refugio en el país de los asilados políticos españoles; el transporte y alojamiento marítimo de los asilados españoles que en el futuro se considere conveniente, así como las cantidades que a título de auxilio se hiciera necesario ~~administrar~~ administrar a los refugiados

Al Sr. Rafael Carreras no li va agradar gaire aquest decret d'Avila Camacho perquè en un dels seus apuntes o memòries que comprèn l'etapa posterior a la seva arribada a Catalunya el 1941 a 1956 va escriure-hi aquests mots:

Cuando recursos financieros hayan podido entrar en el país han sido custodiados y administrados por sus poseedores, sin intervención alguna del Gobierno Mexicano. Sin desconocer, ni mucho menos, los títulos que éste podría exigir para

inmiscuirse en la gestión y destino de los aludidos recursos, habe de preferir que la Administración se abstuviera de ello radicalmente, pensando que la actitud generosa del Gobierno no debía quedar oscurecida por ninguna falsa apariencia interesada.

En acabar-se la II Guerra Mundial, els diputats a les Corts republicanes espanyoles van ser convocats per a reunir-se a la ciutat de Mèxic i van fer una llista dels elegits el 16 de febrer del 36 que havien de ser convocats perquè eren considerats antifeixistes. I com antifeixistes d'aquell temps van incloure-hi a Josep Maria Llacsió i Izabal, diputat d'Esquerra Republicana de Catalunya per Barcelona i ex-director de la Humanitat, el diari del partit majoritari de cara nostra. I fins i tot hi figurava José M. Mil Folles Quixones que s'havia refugiat a Portugal perquè tenia por que els falangistes espanyols li fessin una mala passada. Llacsió, en canvi, s'havia refugiat a Puerto Rico. Tots dos havien estat considerats com antifranquistes però a poc a poc com no es va presentar a la reunió de Corts celebrada a la ciutat de Mèxic, tot i que el govern republicà espanyol a l'exili havia ofert la quantitat necessària perquè tots els diputats de la llista, sense excepció, poguessin prendre part en les deliberacions.

I ens plaia de registrar aquí que la llista oficial del Congrés de Diputats, amb l'escut de la República Espanyola i tot, va ser impresa als Tallers Xipotipo ràfics que l'amic i company ~~Martoreu~~ Martoreu Costa-Amic havia establert a l'Avinyuda de la República de El Salvador, número 56, del Districte Federal. Després, va treballar aquells tallers - i quan escriu aquest capítol encara hi son - al carrer de Llaneros, 14 de la mateixa ciutat de Mèxic.

Aquelles Corts es van plantejar el problema de formar un nou Govern i veure què se'n feia del tresor de la República que havia sortit tan ben repartit entre negrinites, prísties i republicans espanyols d'Azaña i Martínez Barrio. El mateix Azaña que va autoritzar el trasllat de l'or a Moscou amb aquell ^(secreta) ~~res~~ ^{res} val, el qual ja hem parlat, signat el 13 de setembre de 1936

El doctor Negrín volia que les Corts de la República li ratifiquessin la confiança però no ho va aconseguir i es va formar un nou govern presidit per José Giral, destacada personalitat del partit ~~de~~ Acción Republicana, que continuava essent azañista.

Negrín es va trobar marginat i es va negar a donar compte del tresor que havia repartit i administret sense cap mena de control. Tampoc no es va poder saber què li havia quedat si possible. I com que no es podia fer gèl·lie l'import del tresor portat d'Espanya a l'exili a través de diversos bancs estrangers, tampoc no es va cruar convenint que donés comptes al el·lacio Prieto. Tampoc no es va poder parlar amb el tresor del "Vital", bona part del qual havia passat a mans del Comintern. Per tot el qual les Corts de la República Espanyola a l'Exili van decidir condemnar el degut rendiment de comptes al líder socialista espanyol i van donar la seva conformitat a la gestió financera d'El el·lacio Prieto.

Acabada la sessió parlamentària espanyola, el president Avel·l i Fernando de los Ríos, acompanyat d'arran amb el Ministre d'Estat, van anar a fer la visita protocol·lària al President Avel·l. Dama ho i de seguida el diputat a Cort per Euzkadi, sen. Lluís de Catalunya, Lluís Santaló, va ser l'encarregat de rebre el primer lliurament de 300 mil nou dòlars per atendre les despeses del/govern republicà espanyol a l'Exili.

¿Què havia passat amb l'administració de les importants partides que havia anat a parar a mans del doctor Negrín i dels seus amics de confiança?

I, què se'n sap de les no menys respectables partides que havien lliurat a destacats polítics republicans i socialistes?

No es saben res de res.

És així que el receipte de l'or que es va fer amb data del 30 de juny de 1933 onava un valor total de 100-mil dos-cents milions de pessetes. Es feren mil el rebut lliurat pels soviètics, redactat en francès, el va reproduir el Bloc d'Espanya en un opuscle titulat Una història econòmica, editat a Madrid l'any 1970 i, per tant, no fa gaires anys. S'hi veuen les signatures de G. P. Grinko, Comissari del Poble per a les Finances de la Unió Soviètica; N. N. Krestinski, Comissari del Poble Adjunt per a l'Exteriors, i Marcelino Pascua, al·lhores Ambaixador de la República Espanyola a la U.S.S.R. I aquest devia ser el rebut que va lliurar, personalment, a Franco, el fill del doctor Negrín, com a venjança contra les Corts i contra el primer govern de la República Espanyola a l'Exili.

El el·lacio Prieto, comentant aquesta qüestió, va dir:

Por orden de la U.N.S.A., todos los satélites de ésta reconocieron al Gobierno republicano español en el exilio que se estableció en México en el año 1945, pero ella nunca lo reconoció. No reconocido ^{en} al Gobierno en el exilio se libraba de un reclamante molesto, y como tampoco reconocía a Franco, quedaba libre de un lado y de otro, de solicitudes y peticiones en orden a la devolución de oro.

Els catalans de la "Junta Española de Liberación"

segona
Cap a la/meitat de l'any 1942 a la Ciutat de Mèxic es va crear una anomenada Comisión Interpartidos, integrada per Izquierda Republicana, Unión Republicana, Partido Federal, Esquerra Republicana de Catalunya i Acció Catalana Republicana i també el Partit Nacionalista Basc.

El Partido Socialista Obrero Español s'havia quedat al marge ~~de la comissió~~ per que volia precisar ben bé el seu punt de vista sobre l'orientació i atribucions d'aquella comissió. I els socialistes espanyols ho van fer, probablement, escamats per la presència de catalans i bascos contra els quals Indalecio Prieto estava molt ressentit perquè, durant la nostra guerra, ens havíem permès de superar les atribucions autonòmiques que ens havien atorgat les Corts espanyoles per mitja dels Estatuts i d'acord amb la Constitució. I fins que els socialistes espanyols no van tenir clarificada la seva posició, aquella comissió no va fer res de bo.

Mentrestant, a l'Havana s'havia celebrat una assemblea de professors universitaris espanyols exiliats i, després dels acords que van prendre, van designar al doctor José Giral perquè suggerís als partits polítics republicans que fos creat un organisme amb la missió de promoure l'alliberament d'Espanya, integrat no solament per republicans sinó també per altres espanyols que no s'haguessin contaminat de les idees nazifeixistes. El doctor Giral va complir l'encarrec que li havia fet aquell Congrés d'universitaris voluntàriament desterrats i, de passada, en va assabentar al doctor Negrín que ja s'havia instal·lat a Londres amb un cert confort.

Ampliat pel tercer aniversari de l'assassinat del President Companys, es va celebrar un acte d'homenatge al Teatre "Hidalgo" del districte Federal, en el qual van participar-hi com oradors: Diego Martínez Barrio, Indalecio Prieto, Álvaro de Albornoz

Julio Jauregui, nacionalista basc, i els catalans Miquel Santandreu, Antoni La. Sbert i Pere Bosch Gimpera.

Finalment, després d'establir els contactes amb el P.S.O.E., el 20 de novembre de 1943, Isquierda Republicana, Unión Republicana i el Partido Socialista Obrero Español, amb la col·laboració d'Esquerra Republicana de Catalunya i Acció Catalana Republicana, van signar un pacte d'unitat d'acció a base de l'adonament a solut de la Constitució de la República Espanyola del 31, però deixant el cas d'optar per a les modificacions que es convingués d'introduir-hi, no pas mentre durés l'exili sinó quan ja existís "un regim genuïnament democràtic, d'acord amb els principis de la Carta de l'Atlàntic."

A més a més, aquell acord havia de ser signat pels representants dels partits que l'any 1931 van formar part del Govern Provisional de la IIa. República Espanyola i van votar la Constitució corresponent.

Pero no va ser pas ben bé així. Perque Esquerra Republicana de Catalunya no va figurar en el Govern Provisional que va presidir Manuel Azaña i en canvi hi va haver representant per Lluís Nicolau d'Oliver, Acció Catalana Republicana. I segons seien males llengües, va ser el propi Manuel Azaña qui, en funcions de Cap del Govern Provisional de la República Espanyola, va preferir a Lluís Nicolau d'Oliver en lloc d'un dels homes d'Esquerra Republicana de Catalunya perquè tenia por que Francesc Macià fos un "separatista" dels seus i això no ho podia a metre Manuel Azaña. Per tant, el partit majoritari de Catalunya es va quedar sense carta i Acció Catalana que havia estat de rotada en les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931, hi va tenir un ministre que ni tan sols havia assistit a la reunió que, en plena Dictadura del General Franco, es va celebrar a San Sebastian, perquè qui va participar-hi en nom d'Acció Catalana va ser Manuel Carrasco i Formiguera i aquest sí que havia estat a San Sebastian i Manuel Azaña sabia que era un català nacional que li faria perdre els estrepes a ell, que havia estat un antic funcionari de la monarquia d'Alfons XIII fins al darrer moment i destacat home de penya del Ateneo de Madrid.

Aquí el primer acord que, a la llarga, havia de portar a la constitució de l'anomenada Junta Española de Liberación, va ser signat per Carles Esplà i Pedro Vargas, del

partit Izquierda Republicana; Indalecio Prieto i Manuel Albar, del Partido Socialista Obrero Español; Diego Martínez Barrio i Felix Gordon Ordas, de Unión Republicana; Josep Anarau i Abelio, d'Esquerres Republicana de Catalunya i Pere Bonh i Campa, d'Acció Catalana Republicana.

El Partido Federal i el Partit Nacionalista Basc, en van restar al marge, segurament per raons molt diferents. El primer perquè es ratificava una Constitució que no era federal i el segon perquè ja veia venir que no podria conviure en un organisme que estaria sota la voluntat i exigències dels socialistes espanyols, tan centralistes com sempre, i especialment amb un Indalecio Prieto, amb el qual els nacionalistes bascos no podien compartir de cap manera.

Pero el dia 25 de novembre del mateix any 43, es va ratificar l'acte en un acte celebrat al Centro Republicano Español, de Mexico, i es va crear un organisme que es diria Junta Española de Liberación, formada pels dirigents dels partits que havien signat el compromís.

Per Izquierda Republicana, Alvaro de Albornoz, que havia estat President del Tribunal de Garanties Constitucionals, ministre de Justícia, ministre de l'Interior i ambaixador de la República a París; Indalecio Prieto, que havia estat ministre d'Indústria, d'Obres Públiques, de Marina i Aire i de Defensa Nacional, en nom del Partido Socialista/Obrero Español; Diego Martínez Barrio, que havia estat president de les Corts Republicanes, president del Consell de Ministres i ministre de Comunicacions i de Governació, en nom de Unión Republicana; i Antoni Ma. Sbert, que havia estat vocal del Tribunal de Garanties Constitucionals, conseller de Cultura i de Governació de la República, que hi representava no solament el seu partit, Esquerres Republicana de Catalunya, sinó també Acció Catalana Republicana.

Després es van nomenar vocals suplents a Carles Espia, de Izquierda Republicana; Felix Gordon Ordas, de Unión Republicana; Alejandro Utero, del Partido Socialista Obrero Español; i Josep Mascort, d'Esquerres Republicana de Catalunya. Acció Catalana no hi tenia cap vocal pero es va considerar representada per Mascort.

L'acte de constitució oficial de la Junta va ser signada per una pila de gent;

Pedro Vargas Guerenchian, Luisa Ruiz i Manuel Alfaro, per la Mesa; Federico P. el Roncal, Ricardo Martín, Alfredo Sabio, Virgilio Meléndez, Miguel Trancos i Manuel Pérez Jofre, de Izquierda Republicana; Alejandro Otero, Anastasio de la Cruz, Emilio Martínez Gil i Inocencio Prieto, del Partido Socialista Obrero Español; Lino Martínez Barrio, Félix Gordon Orzas, Bernardo Giner de los Ríos, Lina Lario Silva, Fernando Valera, Justo Caballero, Alvaro Pascual Mora, Francisco Blasco de la Incomienza, Francisco Serrano Pacheco, Jerónimo Gómiz i Alberto García López, de Unión Republicana; i Miquel Santaló, Pere Bosch Gimpera, Josep Andreu, Antoni M. Best, Antoni Aiguader, Martí Rouret, Josep Mascort, Joaquín Bileny, Samuel Morera, Francisco Losseguer i A. Blaué Lesunvila, de Izquierda Republicana de Catalunya i Acció Catalana Republicana.

Pedro Vargas, el president de la Mesa, es va sentir obligat a dir quatre coses i va dir: Hem realitzat un acte importantíssim en la nit de hoy, però en la nit de hoy comença per a tots una època de treballs i sacrificis... La responsabilitat no arriba solament a los firmitants que hemos signado, ~~nos~~ nos es exigible a tothom. Su labor tiene que ir acompañado de una leal y absoluta disciplina, para que podamos cumplir con la misión histórica que a la emigración española corresponde.

Tots eren molt optimistes. Perquè devien pensar: Un o altre pagara els seus i les despeses. I tothom estava convençut que Inocencio Prieto es faria càrrec de tot, és clar.

Posats a crear un aparall ben complet al servei de l'Estat Republicà espanyol a l'exili, es van nomenar una mena d'ambaixadors que, modestament, serien els representants de la Junta als diversos països d'Amèrica i també a Anglaterra, el punt neuràlgic de la guerra a Europa. I, encara, es va crear un Consell Tècnic, perquè hi hagués un lloc per tothom que no estés disposat a cercar-se feina per a guanyar-se la vida com tants d'altres.

Els afavorits per un d'aquelles carrecs, van ser els següents polítics més o menys professionals. Cap d'ells no havia estat en un camp de concentració, naturalment:

Augusto Barcia, a la República Argentina; Josep Ma. España, a Colòmbia; Isidro Perera, a Costa Rica; Pascual Moran, a Cuba; Vicente Sol, a Xile; Antonio Jaén, a la República del Ecuador; Fernando de los Ríos, als Estats Units d'Amèrica; Luis Araquistain,

tain, a Anglaterra; Jesús Vázquez Gayoso, a Panama; José Marcos, a Paraguay; Pedro Orpí, a Puerto Rico; Rafael Supervía, a la República Dominicana; Luis Coello de Portugal, a Uruguay; i Amós Salvador, a Venezuela.

El dia 30 de gener del 44, es van designar les persones que constituïrien el Consell Tècnic, una mena d'organisme assessor sobre els importants temes que s'havien de tractar d'una manera immediata, segons deien els dirigents maxims de la Junta. I com que no s'havien d'estalviar diners, es va nomenar un Consell Directiu al qual estol de tècnics en les branques més importants d'un Govern com aquell que actuaria com a Junta, tot d'acord amb un Reglament previamente establert, com es deu fer a un equip de govern de veritat.

El Consell Directiu seria format de la manera següent:

President: Gabriel Bonilla, catedratic de Dret; vicepresident, Pere Bosch Gimpera, catedratic d'Historia; vicepresident 2on., Manuel Martínez Pedrosa, catedratic de Dret; secretari general, Mariano Branaos, magistrat del Tribunal Suprem de Justícia; vicesecretari, Amós/Lecina, professor de Segon Ensenyament.

Les seccions o ponències, serien les següents:

Questions constitucionals, Administració Pública i Justícia: Pedro Vargue, president i Roberto Castrovino, secretari; Relacions exteriors: Manuel Martínez Pedrosa, president i Luisa Ruiz, secretaria; Defensa: General Sebastián Pozas, president; Coronel Vicenç Guarnier, secretari; Comunicacions i Afers Públiques: Bernardo Linares de los Rios, president; Francisco Azorín, secretari; Agricultura: Odon de Buca, president; Manuel Alvarez Ugua, secretari; Educació Pública: Pere Bosch Gimpera, president; Agustín Muñoz, secretari; Treball, Previsió i Assistència i Sanitat: Indio Martínez Gil, president; Mercedes Maestro, secretaria; Seguretat i Orde Públic: Víctor Rico, president; Alberto Calderón, secretari.

Per a donar a conèixer la Junta, es van fer uns quants actes de propaganda i es van oferir grans banquets. A Mèxic, amb motiu del 14 d'abril, la Junta va oferir un apat al Casino Militar, al qual assistiren uns 1500 invitats. Es van celebrar actes semblants a Nova York, Cuba, Colombia, Uruguai. I Alvaroz de Albornoz, va recórrer durant quatre mesos, diversos països de l'Amèrica Llatina com una mena d'ambaixador extraordinari.

Pero aquella Junta no va durar gaire perquè, l'any següent, per acò de les Corts reunides a Mèxic es va constituir el primer Govern de la República a l'òrbita, presidit pel doctor José Giral.

L'any 1944, el periodista refugiat Joan M. Climent, va fer una quantitat d'intervius a les figures més destacades d'aquella Junta: Martínez Barrio, Prieto, Albornoz i Sbert.

Ens limitarem a fer una resum de les declaracions del català de Mairorca:

Respecte a la formació de la Junta, va dir:

En septiembre del 42 los republicanos españoles y nacionalistas catalanes iniciaron conversaciones para establecer un programa de trabajo en común. Yo fui designado para ponente de los tres partidos Esquerma Republicana, Acción Catalana y Partido Nacionalista Vasco, debido a recoger por la naturaleza del encargo, la síntesis de las conclusiones provisionales que éstos me formularon por escrito. Fue amablemente apreciaron mi tenencias. Por parte de catalanes y vascos, se proclamó la Constitución como principio, por ser la última manifestación popular que no puede ser derogada por un acto de fuerza. Pero de ningún modo aceptamos nosotros el que la Constitución y las leyes de autonomía de Cataluña y Euzkadi estén vigentes de un modo formal, ni tampoco que puedan volver a estarlo en el sentido estricto que tiene la palabra vigencia y que significa que una ley rige y se observa en todas sus partes. Lo ahí que no pudieron aceptarse los preceptos restrictivos a las autonomías cuando no pueden tener vigor los que garantizan al pueblo catalán un control de los poderes de la República, a través del Parlamento o del Tribunal de Garantías. La otra tendencia estimaba que la Constitución puede restablecerse con todo el ordenamiento jurídico que de ella emana. Finalmente, una serie de circunstancias en la que concurren algunas rectificaciones y también la madurez de juicio creada a través de la evolución de los acontecimientos proveyeron un clima favorable al pacto, del que fue un anticipo el lanzamiento del ambiente en que se desarrolló el acto en memoria del Presidente Companys. En síntesis, nuestra voluntad de colaborar con los republicanos españoles, se ha hecho patente al haber servido de vehículo por voluntaria y reiterada acción para llegar al pacto.

- les satisface a ustedes plenamente ? - interrogamos.

Hubiéramos deseado que se hiciera constar en el punto de vista respecto al problema de la revisión constitucional - contestó.

Está recogido, al admitir el acuerdo, un período constituyente en España, en el cual los partidos signatarios quedarían en libertad para definir legalmente sus aspiraciones respectivas; - observamos.

Sí, - expresó - y por eso hemos podido firmarlo, pero nos hubiera gustado una declaración más explícita...

Por qué razones no entraron en el pacto los nacionalistas vascos ?

Nuestro interlocutor hace girar lenta y misteriosamente el cigarrillo entre los dedos, antes de contestar:

- En primer término, el partido nacionalista vasco, por su composición e ideología, no puede considerarse la imagen exacta de los partidos catalanes, porque en él se integran elementos que por su doctrina religiosa y social, están situados a nuestra derecha. En segundo lugar, y ello es una consecuencia de lo anterior, el partido nacionalista vasco, no participó en el pacto de San Sebastián ni en la campaña que llevó por resultado la instauración de la República. Tampoco votó la Constitución de 1931. Se encuentra, por tanto, en una situación particular, y su tradición no le mueve como a nosotros, a colaboraciones con partidos políticos españoles, con los cuales ha sostenido en ocasiones, una lucha política en el propio país vasco, tanto por divergencias en el orden social y religioso, como por el principio de la nacionalidad. Nosotros no hemos tenido más problemas con republicanos y socialistas españoles que, al de la cuestión catalana, si bien los partidos catalanes firmantes no son marxistas. La delegación vasca mantuvo la posición conocida en ellos, de que cualquier pacto con los republicanos españoles había de partir del reconocimiento de la autodeterminación del pueblo vasco, y las reacciones de los partidos españoles que asistieron a las conversaciones preliminares, alejaron la posibilidad de formular un acuerdo que nos hubiera satisfecho mucho más a nosotros y hubiera permitido una fórmula más completa...

A qué obedece que el hecho de que los comunistas no hayan sido llamados a colaborar en el pacto ?

291

Sbert contestó: El problema tiene dos aspectos, el español y el catalán. Yo no voy a rozar más que el primero. En Cataluña existe el Partido Socialista Unificado a herido a través del Partido Comunista Español a la III Internacional. Esta organización rompió el Frente Popular en Cataluña con motivo de la crisis del Gobierno de la República, en septiembre de 1933, provocada por la dimisión del ministro José Sánchez, fallecido en México recientemente. Esta dimisión siguió a un acuerdo entre los partidos representados en el Frente Popular catalán, que fue conocido y aprobado unánimemente por el Gobierno de la Generalitat, del que formaban parte tres miembros del P.S.U.C. Las causas de dicha ruptura afectaban esencialmente a la autonomía de Cataluña, contra la que el Gobierno Negrín arremetía, pretextando necesidades de la guerra para sustraer a su competencia, facultades que le estaban otorgadas. Puede afirmarse que la actuación del P.S.U.C. en los últimos tiempos de la guerra en Cataluña, hizo cada vez más difícil la convivencia con los otros partidos; y como hemos contemplado a la situación actual en nuestro país, es forzoso que pese mucho en nuestro ánimo el hecho de que los comunistas no formen parte del Frente Popular Catalán que lucha contra Franco. Esto no significa que el pacto se haya hecho contra los comunistas ni contra nadie. Ahora bien, es evidente que no pueden integrarse en el acuerdo, quienes rechazan lo que es un axioma en él. Si el partido comunista, como parece afirmó uno de sus voceros catalanes, no acepta los principios constitucionales que con carácter provisional sirven de base a la restauración de la República, marca con ello una posición que lo excluye de la alianza... Tengo como un honor - valga decir Sbert, que había estado secretario de los Amigos de la Unión Soviética a Catalunya - el haberme enfrentado contra quienes combatían a Rusia con las armas más desleales, negando la evidencia de su esfuerzo gigantesco y fructífero en la organización de la U.R.S.S. Seguiré defendiendo esto en este sentido, contra todo sectarismo a la Unión Soviética. ~~xxxxxx~~ El régimen de los zares, que era odioso para todos los hombres liberales, no fue jamás un ~~obstáculo~~ obstáculo para que los países democráticos pactaran alianzas con él. Con menos motivo puedo considerar que los incidentes de la política interna de mi país, puedan alejarlo de la amistad con la U.R.S.S., cuyo régimen se inspira en la justicia social...

Parlant del nacionalisme català, Sbert va dir al periodista Climent:

Somos nacionalistas en cuanto estimamos una comunidad española auténtica y libre, el reconocimiento de nuestra personalidad nacional y de los otros pueblos que lo poseen. Queríamos ser nacionalistas el mismo día en que esta aspiración fuera reconocida plenamente; porque por nuestra ideología izquierdista, la fin es la social, y por tanto el Estado, es el hombre, y en esto sentimos como antinacionalistas, ya que nuestra tendencia es la universalidad del destino humano. Es natural: somos un pueblo de encrucijada, un pueblo puente entre la España castellana, la africana y la Europa de los franceses y otros pueblos nórdicos. Como fuimos el puente con Grecia y Roma, y el Oriente, durante la Edad Media... No olvide usted que en el proyecto originario de las Cortes, el Estatuto decía: Cataluña es una región y fue noificado a instancias nuestras por el término "Cataluña se constituye en región". La diferencia es importante, porque al aceptar la palabra región significa simplemente que ha sido fijado un nombre a la entidad territorial y jurisdiccional que se ha constituido por su propia voluntad dentro de la República española. Región es un nombre geográfico en su sentido original, y más que geográfico, topográfico. La península ibérica es una región de Europa y comprende varias nacionalidades. Se equivocan quienes confunden el término región al de nación, creyendo así limitar los derechos de un pueblo. Son los enemigos los que tienen interés en desconocer que Cataluña es una nacionalidad, y esto lo hacen porque creen que la existencia de una nación catalana excluye la de una nación española que comprende a Cataluña. Tenemos un ejemplo claro en la Gran Bretaña, quien además de la Comunidad de Naciones - Commonwealth -, hay como núcleo básico y privilegiado de ésta, otra comunidad conocida con el nombre de Reino Unido que comprende varias naciones con un régimen especial y organización particular autónoma. No se discute que es una nación de naciones, cuya unidad no ha estado nunca en peligro precisamente por el espíritu que la informa... Nuestro sentimiento nacional, no se limita a desconocer la historia, que muchas veces es polvo de difuntos. Hay pueblos que fueron y han dejado de ser, pero en nosotros concurre el plan de una nación próspera en el Mediterráneo, que agrupó a su alrededor la Confederación Catalana más fuerte de su tiempo y una voluntad política actual reiterada constantemente...

El periodista le va preguntar: En un régimen de superación del Estatuto actual, 24
qué facultades quedarían reservadas al Estado español?

La Dirección de la política exterior - va contestar Sbert. La defensa nacional, sin perjuicio del derecho de los catalanes a organizar el reclutamiento y a integrar unidades mandadas en su propia lengua; lo que acontece en Estados unitarios como Bélgica. Además, y en términos fundamentales, las bases mínimas en la legislación social, mercantil y penal, así como las competencias conjuntas que se establezcan... Y en cuanto a la solidaridad económica con los otros pueblos de España, estamos siempre dispuestos a la aportación cualitativa y cuantitativa que nos corresponda en abierta solidaridad con las posibilidades económicas de los demás pueblos de España... Mucho se puede ver en la revisión de España, y no con propósitos destructivos, sino en la concepción liberal que abandonó por la influencia de monarquías extranjeras. A España se ha importado el absolutismo francés, continuando en el jacobinismo, en cuanto a la organización del Estado y a la centralización del poder. Esta doctrina está en crisis en Francia misma, y creemos que es un gran error continuar adscritos a ella... Lo malo es que a los españoles no se les conviene porque les molesta que los convenzan...

Por acabar copiaré el text íntegro de l'letra que havia donat a la Junta:

Los que suscriben, en representación de los Partidos que, forman o mayoría en las Cortes Constituyentes, votaron la Constitución de 9 de diciembre de 1931, e integrado como o exclusivo el Gobierno Provisional, refrendaron su promulgación, acuerdan establecer entre esas mismas agrupaciones políticas un pacto de unidad, para restaurar la República española, derrocando la tiranía falangista impuesta merced al auxilio armado de potencias extranjeras y cerrando el paso a la monarquía, cuyo establecimiento se pretende mediante pretensiones diplomáticas del exterior que serían tan insignificantes como fue aquel auxilio.

El pacto acordado para conseguir tales fines se basa en la más absoluta fidelidad a todos los principios de la referida Constitución y Estatutos de ella derivados, comprometiéndose los Partidos Aliados a sostenerlos mientras España, en plena soberanía, no decida que deben reformarse.

Si, amb propòsit de variarlos, se obriera un període constituent, les agrupacions que, sin reunir ninguna a ~~su~~ peculiar i estricto, son responsables de esta declaración conjunta, que serían en libertad para defender lealmente sus aspiraciones respectivas, pero obligándose quienes las ~~representan~~ ^{representan} en el gobierno a respetar y hacer respetar los principios dichos en tan o no hayan sido ~~de~~ ^{de} o no ifica os.

El mismo espíritu de fraternal concordia que unió a estos Partidos dentro del Comité Revolucionario de 1930, les une ahora para hacer efectiva la voluntad de España, solo capaz de plasmar en un régimen genuinamente democrático, conforme a los trazos de la Carta del Atlántico, lema de las Naciones Unidas, a las cuales veníamos prestando sincera y calurosa adhesión a partir del 3 de noviembre de 1939, sin que en ningún instante ni en trance alguno haya cesado el ferviente deseo por su victoria, que también será nuestra, pues fuimos los primeros en sufrir las brutalidades del nazifascismo y los primeros en denunciar torrentes de sangre para rechazarlo.

Si ens hi fixem bé, volem que el parany, per a catalans, bascos i gal·les, seria el mateix que quan l'anomenat Pacte de San Sebastián, que ja hem vist que no hi va haver el pacte perquè cap dels republicans i socialistes que van assistir a la famosa reunió, no van voler signar cap compromís concret, emparant-se en mil excuses de mal pagador. Tant és així, que ja hem dit en el moment oportú, que foren els representants catalans ~~existents~~/els que van decidir establir el text que haurien hagut de signar els castellans. Un text que s'ajustava estrictament al resultat de les discussions hagudes perquè quan es va fer públic, cap dels assistents a la reunió no va desmentir a Carrasco ni Aiguater que van fer públic el text en lletres d'impremta.

El nou Pacte de 1943, venia a sotmetre a catalans, bascos i gal·les a la voluntat forastera perquè s'anava a "restablir" la Constitució republicana espanyola del 31 i els Estatuts d'Autonomia de Catalunya, Euzkadi i Galícia, ratificant les imposicions de la majoria parlamentaria espanyola contra la voluntat de les mínimes reivindicacions de sobirania de les nacionalitats de la periferia. La qual cosa significaria, en la pràctica, que/socialistes i republicans espanyols començarien per constituir a Madrid un govern provisional, amb tot l'aparell repressiu de l'Estat a les seves mans exclu-

sives per no permetre cap altra situació i tot, com la que va plantejar en èbacs Francisco Macia aquell 14 d'abril de 1931, ni cap ampliació de la facultat autonòmica, encara que fou el resultat d'un plebiscit amb evidènt majoria de vots favorables a les aspiracions nacionalistes de gallecs, bascos i catalans, exercint el dret d'autodeterminació a que tenen dret i que, escamentats els catalans i les noves generacions, no permetrien que fossin detallats, fossin als que fossin, contra la voluntat sobirana dels pobles de Catalunya, Euzkadi i Galícia. I, avaluada, defensarien com a propies les aspiracions autonòmiques i el dret a formar una federació o confederació de Països Catalans, perfectament compatible amb una confederació ibèrica mútuament pactada.

Aquest és el problema: Obligar a respectar el dret a constituir un govern provisional propi, encarregat de fer unes eleccions per sufragi universal de cara al Parlament propi, el qual proposaria a Madrid o alla on fos, les bases mínimes per anar a una estructura confederal peninsular, amb Portugal i tot, o, de moment, no cast llans, catalans - compresos els valencians i balears -, ~~ixixixixix~~ gallecs i bascos.

I recordant l'exemple de la Comunitat Britànica de Nacions, no serien pas partidaris de renunciar als drets que tenen reconeguts i respectats els països membres de la Commonwealth: ^{bandera pròpia,} el dret a proclamar-se república o monarquia, el dret a tenir/di. exercit propi, un cos diplomàtic propi, i una representació directa de tota nacionalitat als organismes europeus i mundials. Tal com han reconegut els anglesos als països que integren la Comunitat Britànica de Nacions i, encara, amb el dret d'entrar-hi i de sortir-hi en qualsevol moment, tal com va fer Irlanda.

El Consell Nacional de Catalunya a Europa i Amèrica

En el capítol dedicat al President Companys hem vist que l'any 1939, pocs mesos després de passar exiliat a França, el President de la Generalitat, després d'estudiar la tràgica situació en què es trobaven els catalans de l'interior i de l'exili, tot recordant les experiències viscudes durant el règim autonòmic, es tornava a fer seva la idea de Francesc Macià en proclamar la República Catalana del 31 i es ratificava en la seva pròpia proclamació de l'Estat Català del 34, propugnant un sistema federatiu peninsular, lliurement pactat i superador de tot el passat estatutari. Per^{me} estava convençut que ens trobàvem en període preconstituent i que tot el passat era cendra.

Cairebé immediatament després d'haver-se constituït a França el Consell Nacional de Catalunya sota la presidència de Lluís Companys, sorgia a Londres un altre Consell igual o especialment delegat pel President de Catalunya, sota la presidència de Carles Pi i Sunyer.

Aquell Consell Nacional de Catalunya venia a substituir i a superar el Consell Executiu d'aquella Generalitat "regional espanyola" de vuit anys enrera - el 17 d'abril de 1931 -, nascuda de resultes del lamentable "pacte" establert entre Francesc Macià, en nom de Catalunya, i els representants del Govern provisional de la II República Espanyola. Uns representants, dos dels quals eren catalans i un espanyol; i un pacte que havia fet dir a l'Avi que, aquell dia, havia estat "el més trist de la seva vida", perquè pressionat per la majoria dels correligionaris i aliats polítics que el voltaven, li havien fet matar la II República Catalana que ell havia proclamat tres dies abans, realitzant "la il·lusió més gran de la seva vida".

Era en les hores més difícils del 1940 - diria el Consell de Londres -, quan tot semblava trontollar i els horitzons ^{no podien} ésser més foscos, que, en constituir-se ~~el Consell~~ el Consell Nacional de Catalunya fixa^{va} com a fonament de la seva posició patriòtica el ^{dret} d'autodeterminació, el dret del poble català a donar-se per ell mateix el règim que la seva voluntat democràtica determini. Aleshores - afegia - se'ns va criticar i combatre des de diversos sectors; avui, el principi, encara que en formes condicionades, pot dir-se que és acceptat per tots ells, i ve a constituir la base més ampla de coincidència que uneix ideològicament els catalans. És la prova de la virtualitat de les idees fonamentals, quan són francament exposades, amb respecte per a les idees dels altres, però amb la ferma resolució amb què han de mantenir-se les pròpies. Igualment avui, l'afirmació de la voluntat catalana, revestida d'un volum d'adhesions que posava en evidència la seva indubtable realitat, i potenciava la força del nostre poble, no a profit de cap grup ni organisme, sinó únicament al servei de Catalunya. I és necessari i oportú que aquesta afirmació es faci i que aquesta força existeixi, ara que l'alliberament de França representa també l'alliberament - que saludem amb profunda emoció - d'un nombre de catalans que s'hi trobaven virtualment presoners, i entre ells, les personalitats representatives de les nostres institucions polítiques. Sempre fou propòsit dels qui han vingut constituint el Consell Nacional de Catalunya, el facilitar les solucions de conjunt que ^{forçue} ~~promouessin~~ i harmonitzessin ^{els} ~~el~~ el concepte de la continuïtat històrica amb el corrent actuant de la catalanitat que vibra en un gran impuls de redreç; i el fet de no haver pogut encara arribar-hi no canvia el fons del nostre pensament. Esperem que les representacions institucionals aviat podran i voldran donar el seu alt patrocini a l'acció patriòtica de la majoria dels catalans; mentre aquest moment arriba, cal que el Front Nacional fixi la seva posició, per tal que quedin segurament aclarits els fets i les perspectives polítiques. La voluntat catalana que té un pensament ample, obert i comprensiu, no podria, però, acceptar que per interpretacions forçades d'un legalisme que els mateixos fets tornen artificiosos i han superat, o per la conclusió de compromisos o pactes prematurs establerts contra el voler de la majoria dels catalans, hom hipotequés el futur de Catalunya, el seu dret natural a regir-se con el seu poble vulgui. Fixant aquesta posició - que és també la dels ~~genuïns~~ patriotes que

amb referència a aquest punt explícitament l'expressen des de dintre mateix de Catalunya - creiem prestar el millor servei a la causa, que acabarà imposant-se, de la unitat catalana.»

Tot això ho deia desde Londres, el 24 d'agost de 1944, el Consell Nacional de Catalunya, en la seva Declaració Política i en donar per incorporades al C.N.C. les Comunitats Catalanes del nou continent i els partits polítics de disciplina catalana que hi estaven adherits.

Què eren les Comunitats Catalanes d'Amèrica ?

Arran de la constitució del Consell Nacional de Catalunya a Londres (1940), en terres d'Amèrica sorgien unes organitzacions que li prestaven suport molt aviat i que s'anomenaven Comunitats Catalanes. Al Continent Americà hi havia una Delegació especial del C.N.C. de Londres amb residència a Nova York, com a lloc neuràlgic de la política internacional del temps de guerra; i a l'Amèrica Llatina s'havien establert de la manera següent: la Comunitat Catalana de Mèxic, amb jurisdicció a la zona nòrdica de l'Amèrica Llatina; la Comunitat Catalana de Centreamèrica, domiciliada a Costa Rica, amb jurisdicció a totes les petites repúbliques de la seva zona; la Comunitat Catalana de Colòmbia, amb domicili a Bogotà, que representava la zona NO de l'Amèrica del Sud; i la Comunitat Catalana de la República Argentina, amb domicili a Buenos Aires, que s'encarregava de la resta dels països ~~de~~ d'Amèrica ~~del~~ sud. La missió i l'orientació de les Comunitats Catalanes d'Amèrica, eren definides, de comú acord, per mitjà del report del C.N.de C. de 1941 que deia: «Si pel caràcter nacional de les Comunitats han de constituir naturalment a l'exili els carreus fonamentals de la unitat, això no vol dir que s'hagin de desconèixer ni menystenir els factors de caràcter polític, les diverses ideologies que avui senten els catalans. Fóra un greu error prescindir-ne o oposar-s'hi. No se'ns pot amagar que així com ha sorgit espontani i fort el sentiment d'unitat que ha creat les Comunitats, no deixa d'haver-hi també entre sectors catalans una preocupació de caràcter ideològic que és probable que es faci més intensa a mesura que vagi avançant el desenvolupament dels processos polítics, quan ens anem acostant al desenllaç de la guerra...»

249

El Consell Nacional de Catalunya, establert a Londres en plena guerra, era ampliat i format per: ~~Manuel Serra~~ Carles Pi i Sunyer, ex-Conseller de la Generalitat i ex-Alcalde de Barcelona, president; Josep Ma. Batista i Roca, de la Universitat de Cambridge, secretari; Josep Trueta i Raspall, de la Universitat d'Oxford; Ramon Perera, enginyer, i Fermí Vergés, escriptor, vocal.

A continuació venien els representants de les Comunitats Catalanes i dels partits polítics catalans adherits: Josep Carner, president; Manuel Serra i Roca, vicepresident; Salvador Armendares, Josep Carner-Ribalta, Josep Cenarola i Fontanilles, Joan de Garganta; Hipòlit Nadal i Mallel, Francesc Paniello, Santiago Pi i Sunyer, Baltasar Samper, Josep Tomàs i Piera, Antoni Trias i Ferran Zulueta.

Per tant, hi havia representants autoritzats dels partits polítics Acció Catalana, Esquerra Republicana de Catalunya, Estat Català i Partit Socialista Català, a més a més dels representants de les col·lectivitats i Comunitats Catalanes dels Estats Units d'Amèrica, Cuba, Estats Units Mexicans, Colòmbia, Panamà i República Argentina.

El Secretariat d'Amèrica va residir a la Ciutat de Mèxic i es va formar amb Joan Lloperena, ex-diputat d'ERC a les Corts Constituents de la República Espanyola; Jaume Miravittles, també d'ERC i ex-Comissari de Propaganda de la Generalitat de Catalunya; i jo, en representació de la Comunitat Catalana de Mèxic i del Partit Socialista Català.

El pensament i els propòsits del ple del Consell Nacional de Catalunya, es concretaven de la manera següent:

Sobre l'epígraf de la unitat catalana, deia:

«Aquesta unitat, tenim el deure de fer-la perquè l'hora és greu i decisiva. Ho és per a tot el món, en el qual no tot quedarà resolt satisfactòriament quan vindrà la pau; i fins un cop vinguda, caldrà una activa i constant vigilància per a poder viure en un règim de comprensió, respecte i tolerància, d'acord amb els principis de la democràcia liberal. Ho és pel que era i representava la República Espanyola; quelcom que no ens serà tornat com un acte de retribució merescuda, que caldrà tornar a reguanyar amb el propi esforç. I ho és per a Catalunya. És una de les fites cabdals de la nostra història. Cal dir-ho francament als catalans: si en aquest tombant irreversible deixéssim de sentir-nos catalans; si, tot i sentint-nos-en, l'emoció no ens donava la imperativa exigència d'ésser-ne dignament; si la nostra catalanitat s'acontentava essent un íntim refugi enyorat i resignat, i no una força viva i coratjosa; si els catalans no sentíem ara

les mateixes persecucions sofertes han aferrat l'aliança que volen encara més estreta i més forta. Recordem amb tot afecte a Califòrnia, els ràpids avenços de la qual en el camí del reconeixement nacional són auguri d'un futur de llibertat. Saludem cordialment els demòcrates de les regions de l'Espanya castellana, amb els quals combatrem junts en la lluita que sostenim la República contra el feixisme espanyol i internacional...?

Sobre la posició dels catalans nacionals davant d'Espanya, parlaven clar i català els representants del Consell Nacional de Catalunya:

«La darrera guerra civil i la persecució falanxista marquen una de les fites cabdals - com ho foren les del 1640 i 1714 - en la història de Catalunya. Els bombaralls de la població civil de Barcelona, la invasió de la nostra terra, l'abolició per la força aliena de l'autonomia plebiscitada pel nostre poble i aprovada per les corts de la República com a llei fonamental de l'Estat, la supressió de les nostres lleis, la prohibició de la nostra llengua, la persecució de la nostra cultura, l'intent de dispersió de la nostra indústria, l'afusellament del President de Catalunya, són atacs que cap règim no pot emprendre contra un poble de la consciència i vitalitat del nostre sense produir inevitables conseqüències... Catalunya no recordarà mai aquests fets amb esperança de rancor o de venjança; però el més elemental sentit de previsió i responsabilitat obliga als homes de Govern de Catalunya a tenir-los presents com una advertència i lliçó per a l'estdevanir... La unitat o gènica de les diverses nacionalitats ha de trobar la seva expressió en una comunitat fonamentada en la independència de cadascuna d'elles i la interdependència de totes...»

Pensant en el futur d'una Europa alliberada de tota mena de totalitarismes, deien:

«Des d'ara afirmem que el moviment que representa el Consell Nacional de Catalunya té un pensament polític i que els qui s'hi senten identificats coincideixen en uns ~~principis~~ principis bàsics. Tots fan afirmació inequívoca de la liberal i democràtica, i volen que cristallitzi en un règim de forma republicana, de màxima respecte, comprensió i tolerància per a totes les idees i opinions. Proclamen el dret dels homes a viure lliures de l'espectre de la por, una vida de pau, de treball i de benestar. Creuen que la nova democràcia que sorgirà de la victòria, havent-se demostrat prou forta per a vèncer els seus enemics, se sentirà també prou forta per a confessar i corre-

~~El Consell Directiu~~ Del Consell Directiu de cadascuna de les Comunitats i de les seves comissions permanents de treball, en formaven part exiliats d'Esquerra Republicana de Catalunya, Acció Catalana Republicana, Estat Català, ^{afiliats} ex-militants de la Unió Socialista de Catalunya, del Partit Català Proletari, ^{del} del Nouvell Partit Socialista Català, aquests tres darrers, integrats per ex-militants del Partit Socialista Unificat de Catalunya del qual s'havien donat de baixa amb motiu de la signatura del Pacte Germano-Soviètic. També hi havia, a títol personal, militants de les Centrals Sindicals Obres de Catalunya: C.N.O. i U.C.O. A més a més, hi figuraven antics residents catalans de les diverses repúbliques americanes que s'havien mantingut fidels a la causa nacio-

gir els seus defectes, i ésser l'instrument polític, ambiciosament creador, que forgi i estabilitzi les creacions del demà. Volem que la reconstrucció catalana estigui oberta a les transformacions i avenços econòmics i socials i a una nova justa distribució dels béns, imperatius de justícia de la nostra època, la qual necessitat acceptem avui totes les ideologies i règims. Respectem la propietat i la iniciativa individual, però subordinant-les, dintre d'una ordenació econòmica, a l'interès col·lectiu. Volem, per al treball organitzat una major intervenció en les funcions estatals; i n'esperem, en compartir les tasques directores, un sentit de cooperació i de responsabilitat. Proclamen el dret de tots a la seguretat social, a la salut i a la cultura, que ajuntin al benestar material el progrés espiritual... El Consell Nacional de Catalunya invita i demana a tots els catalans que pel seu desig i preparació puguin ajubar-ni, que, com a primer pas en la nostra marxa i com a testimoni de capacitat política, cooperin en l'obra immediata de preparar el programa-pla de la reconstrucció de Catalunya.>>

I concretava l'afirmació nacional catalana, a aquesta manera:

«En aquesta hora trasbalsada, però gràvida de futur, en què comencem una segona Renaixença que ha de dur a compliment el que començà la primera, fem aquesta crida com a auguri d'una nova solidaritat catalana que sigui garantia de la pau civil, penyora d'avenç social i fonament de l'obra reestructuradora. I la fem més concretament per a estructurar la voluntat de redreç, que sigui l'estímul, motor i instrument de la més àmplia unitat nacional. L'avinentosa és única i decisiva... Catalans: Ja és hora de reguanyar Catalunya! >>

entrar en un camí de pau que signifiqui la reconciliació de tots els catalans. Nosaltres, des de l'exili, si no volem defraudar aquesta opinió, hem d'actuar en forma que puguem ésser una garantia del restabliment d'una normalitat jurídica en el mateix moment que s'esfon i l'estat de violència que representa el règim que ~~manté~~ sosté Franco... El colapso de França va produir una absoluta incomunicació entre els representants de les Institucions catalanes que es trobaven en aquell país i els de la resta del món. I al cap de poques setmanes, el lliurament del President Companys al Govern de Franco, seguit del seu assassinat, representava, encara, la separació de l'home que simbolitzava Catalunya. Quan, atropellant el dret d'exili i cometent una enormitat jurídica, els franquistes espanyols mataven Companys, crequeren fer desaparèixer en ell la pròpia ànima de Catalunya... Des del primer moment, el propi Carlos Pi i Sunyer, President d'aquest Consell, donava a entendre el seu caràcter interí fins i tant que no poguessin parlar els nuclis més importants de catalans que romanen a França i, concretament, el President del Parlament de Catalunya, que després de mort Lluís Companys representava el símbol de la darrera legalitat haguda a la nostra terra. En cartes creuades entre Pi i Sunyer i el qui us parla, em diu que en el moment que el President accidental murcà, la seva missió restarà acabada. En una altra del 30 de gener d'aquest any explica: "Per totes aquestes raons que motivaren i justificaren la creació del Consell, no volem dir que considerem aquest com un instrument immutable de l'organització catalana. Tant els meus companys com jo estem disposats a donar totes les facilitats que calguin per tal d'arribar a una solució de conjunt que creiem indispensable." Tot i partir de la legalitat de l'Estatut, és de preveure que si Europa ha de tenir una nova orientació, aquesta no deixarà d'afectar profundament Espanya i Catalunya, i aleshores és lícit que els catalans que estem en llibertat de fer-ho prenguem posicions de cara a resoldre el nostre problema nacional de manera que respongui a les aspiracions de Catalunya. Per tal d'evitar suspicàcies, vull dir que hi ha error en el fet de voler anatenatitzar com a traïdors a la nostra Pàtria aquells polítics que creuen que la millor tàctica a seguir pels catalans és la de reivindicar, enfront del Govern de força que representa Franco, la restauració de la legalitat de l'any 36, o sigui la Constitució de la República i l'Estatut de Catalunya. Jo crec que aquestes

persones volen per Catalunya tot el que nosaltres desitgem i consideren que en la seva actual posició li fan un millor servei. Amb la mateixa claredat he de dir que jo no comparteixo la tal posició i que, per contra, crec, com ja he dit abans, que entre la legalitat d'ahir, amb les seves institucions a l'exili, representació de Catalunya que respecte i obeeix, i el demà de la nostra Pàtria, s'ha obert amb motiu de la guerra un ampli ~~parèntesi~~ ^{parèntesi} que pot permetre plantejar de nou i amb tota lleialtat el nostre problema i obtenir per a Catalunya una solució més àmplia que la que representa l'Estatut... La concessió de l'Estatut d'Autonomia no va resoldre el problema català. Jo sóc dels qui han cregut que un cop acceptat havia de servir-ne lleialment, i quan he ocupat càrrecs directius he procurat no apartar-me mai d'aquell camí. Però això no vol dir que trobés bona la solució donada i que renunciés en el futur a defensar en la seva plenitud les doctrines nacionalistes, que són les que han impulsat la nostra actuació en la política catalana... És lícita i mereix tots els nostres respectes una posició política separatista catalana. No puc estar d'acord, en canvi, amb què es digui que per a Catalunya solament són possibles dues solucions: la de l'Estatut o bé ~~xxxxxx~~ la de la separació. Jo aspiro a trobar per al meu país una solució que no representi acarrar-lo de nou a un carreró sense sortida o bé a una posició tràgica com tantes en té per evocar en la seva història. La meua ambició és ~~que~~ la d'intentar que, en la nova Europa, Catalunya trobi un ampli reconeixement de la seva personalitat nacional. La fórmula estatutària pot ésser el punt de partida de la nostra actuació, i entre el separatisme i l'Estatut hem de trobar múltiples fórmules de solució al problema ibèric...»

(de Pi i Sunyer)

Josep Andreu i Abelló, recordava una carta datada el mes d'octubre del 41 que deia: «... nosaltres adoptariem el dret d'autodeterminació però no pas amb una aspiració vaga i remota que va desdibuixant-se i dificultant-se al llarg de les transaccions amb el règim provisional, sinó que arrenca ja de la seva aplicació en aquest mateix període: reconeixement d'un Govern català propi, al qual, en retornar al territori ~~xxxxxx~~ ^{provisional} pot ésser-li ratificada la confiança pel Parlament de Catalunya. Aquest Govern fóra el que regiria Catalunya, prepararia les noves eleccions plebiscitàries i mantindria, de moment, les relacions de caràcter federal. D'acord amb aquest principi

s'haurien d'invertir els termes de la proposta; o sigui que enlloc se fixa² les funcions que poden ésser delegades, s'haurien de precisar les de caràcter comú. Una concepció impecable des del punt de vista de les doctrines republicanes i que no pot espantar ningú que no sigui espantada de mena o sentida prejudiciis unitaris. És aleshores que podrien entaular-se negociacions sobre els punts concrets d'organització i atribucions...>>

Andreu, reprenien l'exposició del seu pensament i deia: «El nostre federalisme, que podria representar també una solució del problema ibèric, és el de la federació de pobles i nacions. En això no fem res més que ésser conseqüents amb les velles doctrines nacionalistes. A aquest propòsit me és grat recordar unes paraules de Rovira i Virgili dites l'any 1932: "La política que ha d'establir-s és la d'agromament amb bascos i gallecs. Contra les cinquanta províncies, dreçar l'eix al nacional de Califòrnia, Bascònia i Catalunya; això és: lluitar pel veritable federalisme; no pas per les catorze nacions que emanaven els vells federals, sinó per les quatre nacions reals. No són catorze, com tampoc no és una la nació. Són quatre les nacions ibèriques, les ànimes i les llengües. Espanya no és un Estat integral perquè no és una nació." I és avall, Andreu i Avel·lós, afegint: «En les solucions assenyalades fins aquí, o bé en d'altres, po em trobar la coincidència i tots els catalans. Perquè això sigui així, avui pot constatar-se amb satisfacció que els representants a l'exili de les organitzacions obreres catalanes i fins i tot el P.S.U.C. reivindiquen i mantenen la posició, força coincident amb molts altres grups, de que la legalitat de l'Estatut i de la Constitució solemant és un instrument de reconquesta; però que per a l'anemà de Catalunya volen que les organitzacions espanyoles reconeixin el dret d'autodeterminació del poble català...>>

Barracloughs, que havia format part del Govern de Catalunya i que durant la guerra va avalar amb la seva signatura una pila de disposicions oficials que superaven el bon troc del règim autonòmic, en passar a l'exili va esdevenir el més esforçat defensor de la legalitat republicana més estricta, qui sap per quins motius perquè públicament, mai no n'ha donat cap. I va actuar contra Carles Pi i Suñer i no va parar
fins